

**UCHWAŁA NR VI/23/189/20
RADY POWIATU W BIELSKU-BIAŁEJ**

z dnia 19 listopada 2020 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami Powiatu Bielskiego na lata 2021-2024”

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 7 i art.12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tj. Dz. U. 2020, poz. 920.), art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Rada Powiatu w Bielsku-Białej

uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad zabytkami Powiatu Bielskiego na lata 2021-2024”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia jej w „Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego”.

Przewodniczący Rady

Jan Borowski

Załącznik do uchwały Nr VI/23/189/20
Rady Powiatu w Bielsku-Białej
z dnia 19 listopada 2020 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU BIELSKIEGO NA LATA 2021-2024

Bielsko-Biała 2020

Spis treści

1. Wstęp	s. 3
2. Podstawa prawna opracowania Programu	s. 4
3. System ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce	s. 5
3.1. Uwarunkowania prawne	s. 5
3.2. Zapisy dotyczące samorządu powiatowego	s. 11
3.3. Organizacja organów ochrony zabytków	s. 12
4. Spójność Programu z dokumentami strategicznymi w Polsce w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego	s. 13
4.1. Uwarunkowania na szczeblu krajowym	s. 13
4.2. Uwarunkowania na szczeblu wojewódzkim	s. 17
4.3. Uwarunkowania na szczeblu lokalnym: powiatowym i gminnym	s. 20
5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu zachowania dziedzictwa kulturowego Powiatu Bielskiego	s. 27
5.1. Krajobraz kulturowy Powiatu	s. 27
5.2. Architektura sakralna	s. 31
5.3. Architektura rezydencjonalna, założenia folwarczne, parki	s. 46
5.4. Budownictwo mieszkaniowe	s. 63
5.5. Zabytki techniki	s. 66
5.6. Zabytki archeologiczne	s. 69
5.7. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony	s. 71
5.8. Zabytki w gminnych ewidencjach zabytków (GEZ)	s. 73
5.9. Ocena stanu zachowania obiektów zabytkowych	s. 74
5.10. Zabytki ruchome	s. 77
5.11. Dziedzictwo niematerialne	s. 82
6. Analiza szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego Powiatu Bielskiego	s. 84
7. Założenia programowe dokumentu	s. 87
7.1. Priorytety i główne kierunki działań Programu...	s. 87
7.2. Propozycje zadań Programu	s. 88
8. Narzędzia służące realizacji Programu	s. 96
9. Źródła finansowania Programu	s. 98
10. Realizacja i finansowanie przez Powiat zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	s. 98
10.1. Ochrona zabytków	s. 108
10.2. Opieka nad zabytkami	s. 112
10.3. Promocja materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego	s. 117

Załącznik nr 1 - Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków z terenu powiatu bielskiego

Załącznik nr 2 - Obiekty zabytkowe o cechach uzasadniających objęcie ochroną prawną przez wpis do rejestru zabytków

Załącznik nr 3 - Zestawienie danych z ankiet otrzymanych z Urzędów Gmin

1. Wstęp

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego na lata 2021-2024 jest kolejnym dokumentem opracowanym w celu wdrożenia systemowego planu ochrony i zarządzania zabytkami, który poprawi stan ich zachowania i jednocześnie wzmocni rolę dziedzictwa kulturowego w rozwoju turystyki i promocji regionu. Lokalne zabytki, wielokulturowe i wielonarodowe tradycje regionu w połączeniu z malowniczym krajobrazem stanowią mocną stronę powiatu budującą jego potencjał turystyczny i rekreacyjny.

W tak zakreślonej wizji rozwoju powiatu ochrona i pielęgnacja materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego musi mieć priorytetowe znaczenie. *Program* wyznacza najważniejsze kierunki działań na kolejne lata, z uwzględnieniem źródeł finansowania prac konserwatorskich i rewitalizacyjnych. W perspektywie wieloletniej efektem realizacji zadań *Programu* będzie ukształtowanie harmonijnej przestrzeni powiatu łączącej zadbane i zagospodarowane zabytki, różnorodne atrakcje turystyczne oraz piękno beskidzkiej przyrody.

Na metodologię opracowywania *Programu* złożyły się następujące elementy:

- zebranie informacji o dziedzictwie kulturowym Powiatu, analiza dokumentów strategicznych, publikacji i materiałów promocyjnych, zebranie informacji z wysłanych do samorządów gminnych ankiet oraz materiałów ze Starostwa Powiatowego;
- analiza realizacji zadań poprzedniego *Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018*;
- wizja lokalna zabytków w powiecie bielskim, monitoring stanu zachowania (lipiec 2020);
- opracowanie *Programu*, w szczególności priorytetów, kierunków działań i propozycji zadań we współpracy z Biurem ds. Promocji Powiatu, Kultury, Sportu i Turystyki Starostwa Powiatowego w Bielsku-Białej;
- analiza możliwości finansowania zadań z zakresu ochrony zabytków z różnych źródeł krajowych oraz europejskich.

2. Podstawa prawna opracowania Programu

Obowiązek opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego* wynika z *Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym* (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 920), która w katalogu zadań publicznych o charakterze ponadgminnym wśród obszarów działalności samorządu powiatowego wymienia również zadania z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 4), oraz bezpośrednio z zapisów art. 87 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm., ostatnio nowelizowana w 2017 r.) mówiących, że Zarząd Powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dalej: WKZ) w formie uchwały przyjmuje Rada Powiatu. Następnie Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Zarząd Powiatu sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Powiatu.

Szczegółowe cele opracowania (art. 87, ust. 2. cytowanej *Ustawy*):

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. System ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce

3.1. Uwarunkowania prawne

Filary prawne systemu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

(Dz.U. z 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) – art. 5, art. 6 ust. 1

Ustawa zasadnicza stanowi fundament m.in. systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce: „Rzeczpospolita Polska [...] strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju (art. 5), [...] stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6. ust. 1), oraz że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa (art. 86)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

(t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli (właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych). Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

Ustawa wprowadza definicje ochrony zabytków (art. 4), opieki nad zabytkami (art. 5) oraz wskazuje formy ochrony zabytków (art. 7), do listy których w ciągu obowiązywania poprzedniego *Programu* w latach 2015-2018 doszedł wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Ostatnie nowelizacje zostały przeprowadzone w 2017 r. (*Ustawa z dn. 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw* – Dz.U. z 2017 r. poz. 1595 oraz *Ustawa z dn. 24 listopada 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o ochronie przyrody* – Dz.U. z 2018 r. poz. 10).

Do najistotniejszych zmian należy zaliczyć:

- zmianę zasad powoływania i odwoływania Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i kierowników delegatur,
- wzmocnienie pozycji Generalnego Konserwatora Zabytków przez dodanie instrumentów koordynacji i środków nadzoru merytorycznego,

- ujednolicenie wymagań dotyczących kompetencji wobec samorządowych konserwatorów zabytków z wymaganiami wobec wojewódzkich konserwatorów zabytków,
- wprowadzenie instytucji ochrony tymczasowej od momentu wszczęcia postępowania o wpis do rejestru zabytków,
- doprecyzowanie przepisów dotyczących zaleceń pokontrolnych,
- utworzenie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków (NFOZ), finansowanego z kar administracyjnych za czyny, które dotychczas były wykroczeniami, a obecnie są administracyjnymi karami pieniężnymi,
- zaostrzenie sankcji karnych zawartych w art. 108 *Ustawy*, przy czym wpływy z nawiązek będą również zasilaty NFOZ,
- wprowadzeniu możliwości finansowania przez jednostki samorządu terytorialnego prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytkach ujętych w gminnej ewidencji zabytków, a nie, jak dotychczas, jedynie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Pozostałe akty prawne zawierające zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym

(t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 920) – art. 4

Ustawa w katalogu zadań publicznych o charakterze ponadgminnym wśród obszarów działalności samorządu wymienia również zadania z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 4). Ponadto część pozostałych zadań własnych Powiatu, m.in. z zakresu gospodarki nieruchomościami, administracji architektoniczno-budowlanej, geodezji, kartografii i katastru, ochrony środowiska i przyrody, a także turystyki, promocji powiatu czy edukacji publicznej wpisuje się w szeroko pojmowaną ochronę dziedzictwa kulturowego na poziomie ponadlokalnym.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

(t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 293, z późn. zm.) – art. 1, 10 i nn., 15 i nn., 47, 50 i nn.

Ustawa, obok ogólnych zapisów mówiących o uwzględnianiu w planowaniu przestrzennym wymagań „ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art. 1), precyzuje zakres rzeczowy oraz tryb sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (art. 10 i n.), miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (art. 15 i nn.), planu zagospodarowania przestrzennego województwa (art. 39), koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju (art. 47), a także ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego (art. 50 i nn.).

W odniesieniu do zadań własnych powiatu *ustawa* nakłada obowiązek prowadzenia, w granicach swojej właściwości rzeczowej, analiz i studiów z zakresu

zagospodarowania przestrzennego, odnoszących się do obszaru powiatu i zagadnień jego rozwoju (art. 3). Ponadto przy Starostach powiatów mogą być powoływane powiatowe komisje urbanistyczno-architektoniczne jako organy doradcze tychże Starostów oraz, na podstawie stosownych porozumień, organy doradcze wójtów, burmistrzów gmin albo prezydentów miast wchodzących w skład tych powiatów, które nie powołały gminnych komisji lub nie powierzyły funkcji pełnienia organu doradczego komisji powołanej w innej gminie (art. 8 ust. 5).

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

(t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1333) – art. 5, 39, 80, 83

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny, podkreślając, iż obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając: „ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską” (art. 5). Wymienione są rodzaje czynności w procesie budowlanym, również w kontekście obiektów wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, a także ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Budynki podlegające takiej ochronie prawnej nie wymagają świadectwa charakterystyki energetycznej.

W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tych obiektów lub ich rozbiórkę (ale w tym wypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez Generalnego Konserwatora Zabytków). Podobnie jest w przypadku chęci zainstalowania na takim obiekcie tablic i urządzeń reklamowych. *Ustawa* nakazuje wprost wymóg uzyskania pozwolenia WKZ na prowadzenie robót budowlanych przed wydaniem pozwolenia na budowę, natomiast w przypadku obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków pozwolenie na budowę wydaje się w uzgodnieniu z WKZ (art. 39).

Starosta ponadto jest organem administracji architektoniczno-budowlanej (art. 80), powołującym powiatowego inspektora nadzoru budowlanego, którego zadania i kompetencje nadzoru budowlanego określa art. 83 i nn.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

(t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 65, z późn. zm.) – art. 6, 13, 29, 68, 73, 84 i 96;

Jednym z wymienionych celów publicznych jest „opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami” (art. 6). Kolejne zapisy precyzują, jakie działania wymagają pozwolenia WKZ (art. 13). Są to sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego oraz wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek. Również podział nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wymaga pozwolenie WKZ (art. 96).

Ponadto dopuszczono możliwość nałożenia na nabywcę nieruchomości gruntowej, oddawanej w użytkowanie wieczyste, obowiązku (zapisanego w umowie) odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych (art. 29). Taki sam obowiązek można nałożyć w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu (art. 45).

Ważne dla właściciela zabytku i zarządcy nieruchomości będącej w trwałym zarządzie są zapisy mówiące o obniżce o 50 % ceny nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków, chociaż dopuszczono tu także możliwość podwyższenia lub obniżenia tej bonifikaty (art. 68) oraz o obniżce o 50 % opłat z tytułu użytkowania wieczystego oraz trwałego zarządu, która to bonifikata również może być podwyższona lub obniżona (art. 73 i 84). Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży „nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.”

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji

(Dz.U. z 2020 r., poz. 802, późn. zm.)

Ustawa określa zasady oraz tryb przygotowania, prowadzenia i oceny rewitalizacji obszarów miejskich, w szczególności zdegradowanych. Przy sporządzaniu gminnych programów rewitalizacji w przypadku, gdy jest to uzasadnione specyfiką obszaru rewitalizacji występuje się o zaopiniowanie dokumentu do wojewódzkiego konserwatora zabytków – w zakresie form ochrony zabytków (art. 17 ust. 2).

Rada gminy ustanawia na obszarze rewitalizacji Specjalną Strefę Rewitalizacji (art. 25). W przypadku nieruchomości położonych na obszarze Strefy gmina może udzielić ich właścicielom lub użytkownikom wieczystym dotacji w wysokości nieprzekraczającej 50% nakładów koniecznych na wykonanie: robót budowlanych polegających na remoncie lub przebudowie, prac konserwatorskich i prac restauratorskich w odniesieniu do nieruchomości niewpisanych do rejestru zabytków – jeżeli działania służą realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych (art. 35 ust 1).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U. 2015 poz. 774, z późn. zm.)

Tzw. ustawa krajobrazowa stanowi dodatkowe narzędzie samorządów w porządkowaniu przestrzeni publicznej, ochronie ładu przestrzennego i krajobrazu, reguluje obecność reklam oraz kary za ich nielegalne sytuowanie. Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu kulturowego oraz priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych.

Ustawa zmienia zapisy m.in. ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawy o ochronie przyrody oraz ustawy: Prawo budowlane i Prawo ochrony środowiska.

Ustawa o z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

(t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 55, z późn. zm.) – art. 5, 83a;

Ustawa definiuje pojęcia związane z krajobrazem kulturowym (art. 5): tereny zieleni, walory krajobrazowe, a także wartości historyczne i kulturowe, które są ważnymi czynnikami przy tworzeniu parków narodowych i krajobrazowych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, rezerwatów przyrody, ustanawianiu pomników przyrody i innych czynnościach. Ponadto Ustawa precyzuje, że zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – wydaje Wojewódzki Konserwator Zabytków (art. 83a ust. 1).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska

(t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1219) – art. 8, 101, 400a ust. 26;

Ustawa w obecnym brzmieniu zahacza jedynie o problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego. Na wstępie uznano, że „polityki, strategie, plany lub programy dotyczące w szczególności [...] gospodarki przestrzennej, [...] turystyki i wykorzystywania terenu powinny uwzględniać zasady ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju (art. 8). Określono, że ochrona powierzchni ziemi polega również na „zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych (art. 101).

Istotny jest również zapis mówiący o tym, że „finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje działania [...] związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 400a. ust. 26).

Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych

(Dz.U. z 2017 r. poz. 1161 z późn. zm.) – art. 2, 34;

Ustawa za grunty rolne nie uważa się gruntów znajdujących się pod parkami i ogrodami wpisanymi do rejestru zabytków (art. 2), natomiast w stosunku do gruntów, na których znajdują się zabytki archeologiczne, WKZ może określić, w drodze decyzji, zakres i sposób eksploatacji takich gruntów (art. 34).

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych

(t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1170) – art. 7, 12;

W ustawie zwalnia się:

- od podatku od nieruchomości „grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej (art. 7);
- od podatku od środków transportowych pojazdy zabytkowe, w rozumieniu przepisów o ruchu drogowym (art. 12).

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 194) – art. 1, 7b, 9.

Ustawa stanowi fundament prowadzenia działalności kulturalnej w Polsce oraz funkcjonowania instytucji kultury (w tym samorządowych); państwo, również organy jednostek samorządu terytorialnego w zakresie swoich właściwości, sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegającą na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami, przy czym Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może wspomóc finansowo realizację planowanych na dany rok zadań związanych z polityką kulturalną państwa, prowadzonych przez instytucje kultury i inne podmioty nienależące do sektora finansów publicznych (art. 1).

W *Ustawie* zapisano, że „prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym” (art. 9), ponadto mogą one przyznawać stypendia (o charakterze finansowym) osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz opieką nad zabytkami (art. 7b).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.06.2017 r. ws. prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2017 r. poz. 1265);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10.09.2019 r. zm. rozporządzenie ws. prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2019 r. poz. 1886);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz.U. z 2017 r. poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2017 r. poz. 1674);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. z 2014 r. poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r. nr 30 poz. 259);

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz.U. z 2011 nr 89 poz. 510).

3.2. Zapisy dotyczące samorządu powiatowego

Ochrona zabytków znajdujących się na terenie powiatu należy do jednych z obowiązków i kompetencji samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej (m.in. zarządami powiatów), precyzuje wymieniony już art. 4. *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Realizacji tych zadań, obok sporządzenia powiatowego programu opieki nad zabytkami (art. 87), ma służyć m.in.:

- umieszczanie przez Starostę (w uzgodnieniu z WKZ) na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie (art. 12);
- w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, Starosta, na wniosek WKZ, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Natomiast, jeżeli nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek może być na wniosek WKZ wywłaszczony przez Starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami (art. 50);
- udzielanie przez organ stanowiący powiatu (Radę Powiatu) dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale (art. 81);
- powierzenie przez Wojewodę, na wniosek WKZ, w drodze porozumienia, prowadzenia niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych powiatom, a także związkom powiatów, położonym na terenie województwa (art. 96);
- ustanowienie przez Starostę społecznego opiekuna zabytków, który współdziała z WKZ i Starostą w sprawach ochrony zabytków i opieki nad tymi zabytkami, podejmuje działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie, upowszechnia wiedzę o zabytkach (art. 102 i 103).

3.3. Organizacja organów ochrony zabytków

Organami ochrony zabytków są (art. 89): minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków oraz wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje WKZ, który kieruje wojewódzkim urzędem ochrony zabytków.

Wojewódzkiego konserwatora zabytków powołuje i odwołuje wojewoda, za zgodą Generalnego Konserwatora Zabytków (art. 91). Do zadań wykonywanych przez WKZ należy w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) sporządzanie, w ramach przyznanych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 3) prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- 4) wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- 9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Na terenie woj. śląskiego w strukturach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Katowicach funkcjonuje Delegatura w Bielsku-Białej, która obejmuje swym zasięgiem działania powiat bielski, cieszyński i żywiecki oraz miasto na prawach powiatu Bielsko-Biała. Osobą odpowiedzialną za prawidłowe działanie Delegatury jest Kierownik.

Na poziomie Powiatu Bielskiego sprawami związanymi z ochroną zabytków, jak również z promocją regionalnego dziedzictwa kulturowego zajmuje się Biuro ds. Promocji Powiatu, Kultury, Sportu i Turystyki w Starostwie Powiatowym w Bielsku-Białej. Natomiast w poszczególnych gminach zadania te przydzielone są różnym komórkom (np. odpowiedzialnym za infrastrukturę, budownictwo, architekturę, urbanistykę, rozwój gospodarczy, ochronę środowiska, kulturę, sport czy promocję, zamówienia publiczne).

4. Spójność Programu z dokumentami strategicznymi w Polsce w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego jest dokumentem strategicznym budującym wielosektorową politykę rozwoju regionu. *Program* uwzględnia wcześniejsze ustalenia dokumentów strategicznych wszystkich szczebli – krajowych, wojewódzkich oraz powiatowych i gminnych. Pozwala to na sprawną i pełną realizację *Programu* oraz na unikanie sytuacji konfliktowych w sferze planowania strategicznego.

Z punktu widzenia samorządu powiatowego najistotniejsze są regulacje prawne dotyczące ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego zawarte w aktach prawnych na poziomie lokalnym, a więc zarówno gminnym i powiatowym: dokumentach o charakterze strategicznym oraz opracowaniach wyznaczających kierunki polityki przestrzennej poszczególnych gmin.

4.1. Uwarunkowania na szczeblu krajowym

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030)
(uchwała nr 8 Rady Ministrów z dn. 14.02.2017 r.)

Strategia (SOR) jest narzędziem do zarządzania głównymi procesami rozwojowymi w Polsce, określającym nowy model rozwoju. Łączy ona wymiar strategiczny i operacyjny. Określa niezbędne działania i instrumenty wdrażania. Główne cele strategii to: zrównoważony wzrost gospodarczy, w coraz większym stopniu napędzany przez wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną; społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony rozwój; skuteczne państwo i instytucje gospodarcze przyczyniające się do wzrostu, a także włączenie społeczne i gospodarcze.

Głównym celem *SOR* jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym. Wyodrębniono również trzy cele szczegółowe *Strategii*:

Cel szczegółowy I – Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną

Cel szczegółowy II – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony

Cel szczegółowy III - Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu

Wśród obszarów wpływających na osiągnięcie celów *SOR* znalazł się **Kapitał ludzki i społeczny**. Zagadnieniu ochrony zabytków został poświęcony Kierunek interwencji: „Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej”, który będzie realizowany poprzez zaplanowane działania do 2030 r.:

- ✓ ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO),
- ✓ wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

SOR wymienia również projekty strategiczne, które w większym lub mniejszym stopniu zahaczają o ochronę dziedzictwa kulturowego:

- Rozwój czytelnictwa
- Kultura obywatelska
- Niepodległa 2018
- Dziedzictwo buduje wspólnotę,
- Kultura / Dziedzictwo / Wspólnota
- Kolekcje.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030)

(uchwała nr 102 Rady Ministrów z dn. 17.09.2019 r.)

KSRR 2030 to podstawowy dokument strategiczny polityki regionalnej państwa. Dokument przedstawia cele polityki regionalnej oraz działania i zadania, jakie do ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorządy: wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki w perspektywie roku 2030.

W *KSRR 2030* odzwierciedlenie znajdują postanowienia *SOR* określone w filarze rozwój społecznie i terytorialnie zrównoważony. Głównym celem *KSRR* jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co stworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel główny *KSRR 2030* realizowany będzie w oparciu o uzupełniające się trzy cele szczegółowe:

- Cel 1 – Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym
- Cel 2 – Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych
- Cel 3 – Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie

Zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego zostało uwzględnione w następujących kierunkach interwencji:

1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów (Cel 1),

pkt. 1.5.3. Infrastruktura społeczna:

„działania poprawiające dostępność przestrzeni”, „modernizacja i rozbudowa infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze”;

2.1. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego (Cel 2),

pkt. 2.1.3. Zwiększanie zasobów rynku pracy i rozwój kapitału społecznego:

„pełniejsze wykorzystanie zasobów kultury i dziedzictwa narodowego, (...) promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich oraz zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury, promocja turystyczna mająca na celu wzrost atrakcyjności turystycznej obszarów o wysokich walorach kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych”.

Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

(Uchwała nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r.)

Misją polityki publicznej zapisaną w *Strategii* jest *tworzenie, utrzymywanie i doskonalenie warunków rozwoju kapitału społecznego w Polsce przez wspieranie działań na rzecz aktywności i kreatywności obywateli oraz ich współpracy dla dobra wspólnego*. Celem głównym jest „Wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski”. Będzie realizowany przez cztery cele szczegółowe:

Cel 1. Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji.

Cel 2. Poprawa mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne.

Cel 3. Usprawnienie procesów komunikacji społecznej oraz wymiany wiedzy.

Cel 4. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego.

Ochrona zabytków została ujęta w ramach celu szczegółowego 4, Priorytet Strategii 4.1 „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”, którego jednym z kierunków działań była „**Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu**” (4.1.2).

Obecnie trwają prace legislacyjne nad aktualizacją *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030*. Koordynatorem prac jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

(uchwała nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.).

Na mocy *Ustawy z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. z 12 sierpnia 2020 r., poz. 1378) Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 w dniu 13 listopada 2020 r. zostanie uchylona. Do tego czasu był to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jej celem strategicznym było efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2019-2022

(uchwała nr 82 Rady Ministrów z dn. 13.08.2019 r.)

W dokumencie został sformułowany cel główny *Programu 2019-2022*: „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania:

- Cel szczegółowy 1 – Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego
 1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
 2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.
- Cel szczegółowy 2 – Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
 1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
 2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.
- Cel szczegółowy 3 – Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego
 1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
 2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Osobą odpowiedzialną za koordynację i zarządzanie *Programem 2019–2022* jest dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa, który kieruje Zespołem zarządzającym.

Samorządom powiatowym szczególnie dedykowany jest **Kierunek działania 1.1 – Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym**, dla którego przewidziano następujące zadania:

1. szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
2. budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
3. merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
4. konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

4.2. Uwarunkowania na szczeblu wojewódzkim

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” (uchwała nr IV/38/2/2013 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 1 lipca 2013 r.)

Strategia określa wizję rozwoju, cele i główne sposoby ich osiągnięcia w kontekście występujących uwarunkowań w perspektywie do 2020 roku. Cele są odzwierciedlone w zdefiniowanych obszarach priorytetowych polityki rozwoju województwa tj. w obszarze: nowoczesnej gospodarki, szans rozwojowych mieszkańców, kształtowania przestrzeni regionu z otoczeniem i partnerstw wewnątrz regionalnych.

Główne cele strategiczne jakie określono to:

- CEL I – Województwo śląskie regionem nowoczesnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o innowacyjność i kreatywność.
- CEL II – Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie.
- CEL III – Województwo śląskie regionem atrakcyjnym i funkcjonalnej przestrzeni.
- CEL IV – Województwo śląskie regionem otwartym będącym istotnym partnerem rozwoju Europy.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+

(uchwała nr V/26/2/2016 Sejmiku Województwa Śląskiego z 29 sierpnia 2016 r.)

Jest to dokument planowania strategicznego określający działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Plan uwzględnia założenia polityki przestrzennej państwa i tworzy warunki do realizacji ustaleń strategii rozwoju województwa. *Program opieki nad zabytkami* współdziała z *Planem* przy realizacji celów polityki przestrzennej zapisanych w ustaleniach *Planu* w zakresie:

- Celu I – Dynamizacji i restrukturyzacji przestrzeni województwa;
- Celu II – Wzmocnienia funkcji węzłów sieci osadniczej;
- Celu III – Ochrony zasobów środowiska, wzmocnienia systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjnego rozwoju terenów otwartych.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2018-2021 (uchwała Nr V/50/14/2018 Sejmiku Województwa Śląskiego z 19 marca 2018 r.)

Program jest instrumentem realizacji wojewódzkiej strategii działań wobec zabytków zawartej w dokumentach strategicznych. Określa warunki włączania zabytków w procesy gospodarczego rozwoju województwa przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych. Program nie obejmuje zakresu działań związanych z ochroną zabytków, wynikających z kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków, ale jego realizacja będzie wymagała ścisłej współpracy z WKZ. Celem głównym *Programu* jest poprawa stanu zachowania zabytków oraz włączenie

ich w procesy rozwoju gospodarczego i społecznego województwa z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju

W dokumencie sformułowano misję *Programu*:

>> Harmonijny krajobraz kulturowy oraz autentyzm materialnego i niematerialnego dziedzictwa jest czynnikiem budowy kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego województwa oraz promocji regionu w kraju i na świecie <<, której realizacja została wyznaczona przez dwa cele strategiczne programu oraz podporządkowane im cele operacyjne:

- Cel strategiczny I – Zachowanie dziedzictwa kulturowego i włączenie go w procesy gospodarcze:
 - ✓ Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa
 - ✓ Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa
 - ✓ Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.
 - ✓ Cel operacyjny II.1 – Upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami
 - ✓ Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006–2020

(uchwała Sejmiku Województwa Śląskiego z 28 sierpnia 2006 r.)

Jest to dokument określający cele strategiczne rozwoju kultury wraz z kierunkami działań. Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego za pomocą Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w woj. śląskim realizuje strategię w zakresie opieki nad zabytkami. W strategii wyznaczono cztery cele strategiczne:

Cel I. Wzrost kompetencji potrzebnych do:

- uczestnictwa w kulturze,
- efektywnego zarządzania kulturą,
- twórczości artystycznej w warunkach gospodarki rynkowej.

Cel II. Wzrost poziomu uczestnictwa w kulturze (biernego – w roli odbiorców treści kulturowych i czynnego – w roli twórców treści kulturowych).

Cel III. Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego lepsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

Cel IV. Tworzenie lepszych warunków dla rozwoju środowisk twórczych i wykorzystywanie ich kreatywności.

Program Rozwoju Turystyki w Województwie Śląskim 2020+

(uchwała Zarządu Województwa Śląskiego nr 2110/222/V/2017 z dnia 17.10.2017 r.)

Program wyznacza nowe cele Województwa Śląskiego w obszarze kształtowania polityki rozwoju turystyki na kolejne lata oraz przedsięwzięć służących wykreowaniu atrakcyjnego wizerunku Województwa Śląskiego.

W dokumencie określono wizję rozwoju turystyki: „Województwo śląskie to region pełen pozytywnej energii.... gdzie turystyka jest jednym z istotnych sektorów gospodarki, której rozwój odbywa się w poszanowaniu zasad zrównoważonego rozwoju z wykorzystaniem bogactwa i różnorodności walorów przyrodniczych i kulturowych w szczególności dziedzictwa postindustrialnego, które daje turystom, zarówno krajowym i zagranicznym, oraz mieszkańcom regionu możliwość wypoczynku oraz aktywnego i atrakcyjnego spędzania wolnego czasu przez cały rok”.

Priorytetom dotyczącym produktu turystycznego i infrastruktury oraz zarządzania przypisane zostały trzy cele szczegółowe *Programu*:

Cel szczegółowy 1. Kreatywność w turystyce – udoskonalanie istniejących i tworzenie nowych produktów turystycznych oraz wzmacnianie marek terytorialnych

Cel szczegółowy 2. Atrakcyjność i wysoki standard infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej

Cel szczegółowy 3. Wzrost produktywności i sprawności sektora turystyki i podmiotów współpracujących

W *Programie* wyróżniono markę terytorialną „Beskidy” obejmującą obszar m.in. powiatu bielskiego, wymieniono wykorzystywane potencjały marki (turystyka piesza i rowerowa, sporty zimowe i ekstremalne, turystyka kulturowa, rodzinna; walory przyrodniczo-krajobrazowe) jak również dostrzeżono potencjały niewykorzystane (obszar Jeziora Żywieckiego, kreowanie i sprzedaż produktów regionalnych, współpraca w zakresie rozwoju turystyki, całosezonowość regionu Beskidów; brak infrastruktury rowerowej głównie w obszarze Beskidu Żywieckiego, brak wykorzystania na cele turystyczne odmienności kulturowej górali beskidzkich oraz folkloru).

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego 2014-2020

(zatwierdzony przez Komisję Europejską w dniu 18 kwietnia 2014 r.)

W *RPO WSL 2014-2020* w ramach osi priorytetowej V „Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów” przewidziano działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, w szczególności obiektów wpisanych do rejestru zabytków, na Szlak Zabytków Techniki i „ważnych z punktu widzenia rozwoju regionu”:

Działanie 5.3 Dziedzictwo kulturowe

Cel szczegółowy: Zwiększona atrakcyjność obiektów kulturowych regionu

W ramach typów projektu realizowanych w tym działaniu wskazano na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków z wyłączeniem cmentarzy, parków i innych form

zaprojektowanej zieleni. Drugim typem projektu są prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach na Szlaku Zabytków Techniki, z wyłączeniem zabytków ruchomych i form zaprojektowanej zieleni.

Obecnie trwają prace nad *Regionalnym Programem Operacyjnym na lata 2021-2027*, który nakreśli cele i priorytety nawiązujące do nowej perspektywy finansowania ze środków unijnych. Obecnie trwają negocjacje Komisji Europejskiej i krajów członkowskich UE w sprawie zasad dzielenia funduszy unijnych na lata 2021-2027.

4.3. Uwarunkowania na szczeblu lokalnym: powiatowym i gminnym

Strategia Rozwoju Powiatu Bielskiego do 2020 r.

(uchwała Nr IV/58/415/14 Rady Powiatu w Bielsku-Białej z dn. 30.10.2014 r.)

„Strategia rozwoju powiatu bielskiego” funkcjonuje od 2000 r. jednakże co kilka lat pojawia się potrzeba jej aktualizacji wobec nowych wyzwań stojących przed powiatem oraz zmieniających się uwarunkowań o charakterze społecznym, ekonomicznym i prawnym. Obecnie trwają prace nad kolejną aktualizacją *Strategii* – etap konsultacji społecznych i branżowych.

W *Strategii* określono misję zewnętrzną: „Powiat bielski – kraina przedsiębiorczych ludzi wśród pięknych gór”, misję wewnętrzną: „Misją powiatu bielskiego jest wspieranie rozwoju usług turystycznych i przedsiębiorczości w oparciu o dwa podstawowe zasoby endogeniczne: szczególne piękno przyrody beskidzkiej oraz wyjątkową przedsiębiorczość mieszkańców, gotowych kreować usługi unikalnej jakości. Dbłość o potencjał ludzki i zasoby przyrody – dwa skarby Podbeskidzia – będzie wyznaczać główny kierunek rozwoju powiatu bielskiego”, a także sformułowano szczegółową wizję rozwoju Powiatu.

W oparciu o wypracowaną wizję rozwoju określone zostały cele strategiczne:

- Cel I: Rozwój turystyki i przedsiębiorczości w powiecie;
- Cel II: Poprawa jakości środowiska naturalnego;
- Cel III: Rozwój potencjału ludzkiego powiatu.

Zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym zostały pośrednio uwzględnione w poniższych działaniach:

- rozwój i promocja markowych produktów turystycznych powiatu,
- rozwój informacji turystycznej powiatu,
- poprawa jakości istniejących szlaków turystycznych,
- rozwój infrastruktury turystycznej.

Obecnie trwają prace nad opracowaniem *Strategii Rozwoju Powiatu Bielskiego na lata 2020+*.

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Bielskiego - aktualizacja na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2024

(uchwała Nr V/50/313/18 Rady Powiatu w Bielsku-Białej z dn. 25.01.2018 r.)

Opracowany *Program* jest kolejną aktualizacją związaną ze zmieniającym się stanem prawnym w kraju. Podstawowym celem sporządzenia dokumentu jest realizacja przez powiat bielski polityki ochrony środowiska zbieżnej z założeniami najważniejszych dokumentów strategicznych i programowych dotyczących ochrony środowiska i przyrody na szczeblu powiatowym, wojewódzkim, krajowym i międzynarodowym.

W *Programie* wymieniono obszary chronionych zasobów przyrodniczych na terenie powiatu bielskiego:

- obszar Parku Krajobrazowego Beskidu Śląskiego wraz z otuliną, obszar Parku Krajobrazowego Beskidu Małego wraz z otuliną,
- 4 rezerваты przyrody: Dolina Łańskiego Potoku, Morzyk, Rotuz, Zasolnica,
- obszary Natura 2000: Beskid Śląski, Beskid Mały, Stawy w Brzeczach, Dolina Górnej Wisły, Dolina Dolnej Soły, Dolna Soła, Pierściec, Cieszyńskie Źródła Tufowe,
- zespół przyrodniczo-krajobrazowy Jaworze,
- obszar chronionego krajobrazu Podkęcie w gm. Bestwina,
- użytek ekologiczny: Uroczysko Jasionka w gm. Jaworze (na granicy z Brenną),
- 75 pomników przyrody.

Zgodnie z Wytycznymi do opracowania wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów ochrony środowiska, wyznaczono 10 obszarów interwencji, w ramach których wyznaczono 12 celów. Realizacji tych założeń posłużyć mają działania podejmowane w 46 kierunkach interwencji.

Dla obszaru „Zasoby przyrodnicze” wyznaczono cel >>Zahamowanie strat różnorodności biologicznej, ekosystemów i krajobrazu poprzez przywracanie/utrzymanie właściwego stanu ochrony siedlisk i gatunków<< oraz 5 kierunków interwencji: m.in. podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej i zainteresowania środowiskiem przyrodniczym; ochrona krajobrazu; ochrona siedlisk i gatunków.

Wśród propozycji zadań związanych z szeroko pojętą ochroną krajobrazu kulturowego znajdujemy: promocję działań proekologicznych, wydawnictwa ekologiczne, współudział w organizacji wydarzeń turystycznych, ekologicznych, sportowych i kulturalnych, promocję własnych działań i inicjatyw proekologicznych, nasadzenia i pielęgnację drzew w pasie dróg powiatowych, realizację zieleni urządzonej w ramach powiatowego ośrodka rekreacyjno-wypoczynkowego oraz zachowanie i odtwarzanie właściwego stanu siedlisk, cennych gatunków, elementów przyrody nieożywionej oraz krajobrazu na terenie parku krajobrazowego Beskidu Śląskiego i Beskidu Małego, zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Jaworze, obszaru chronionego krajobrazu Podkęcie, rezerwatów przyrody Dolina Łańskiego Potoku, Morzyk, Rotuz i Zasolnica, użytku ekologicznego na terenie gminy Jaworze a także poza terenem obszarów chronionych.

Roczny program współpracy Powiatu Bielskiego z organizacjami pozarządowymi oraz z podmiotami określonymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na rok 2020.

(uchwała Nr VI/12/94/19 Rady Powiatu w Bielsku-Białej z dnia 28.11.2019 r.)

Celem głównym *Programu* jest kształtowanie demokratycznego ładu społecznego w środowisku lokalnym, poprzez budowanie partnerstwa między powiatem i organizacjami pozarządowymi, a w efekcie skuteczniejsze i efektywniejsze definiowanie potrzeb społecznych oraz ich efektywniejsze zaspokajanie przez wspólną realizację konkretnych zadań publicznych.

Na 2020 r. ustalono następujące priorytetowe zadania publiczne realizowane we współpracy z organizacjami pozarządowymi:

- 1) kultura, sztuka, ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;
- 2) wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej;
- 3) turystyka i krajoznawstwo;
- 4) pomoc osobom w trudnej sytuacji życiowej.

Program rozwoju i promocji markowych produktów turystycznych Powiatu Bielskiego
(opracowany przez Polską Agencję Rozwoju Turystyki na zlecenie Starostwa Powiatowego w Bielsku-Białej)

Program powstał w ramach projektu mającego na celu zbadanie potencjału turystycznego powiatu bielskiego i określenie koncepcji markowych produktów turystycznych, które w dużym stopniu opierają się na potencjale materialnego dziedzictwa kulturowego oraz tradycjach, zwyczajach i obrzędach (proponowane miejsca wdrożenia *Programu*).

Ustalono siedem wiodących produktów turystycznych, które spina marka parasolowa pod hasłem: „Powiat bielski – beskidzka przygoda”:

1. **„U źródeł przyrody”** – skierowany do turysty aktywnego, rodzinnego, związany z atrakcyjnością przyrodniczą i krajobrazową wynikającą z ukształtowania terenu. Bazuje na sympatii i przywiązaniu turystów do tego obszaru, jednak zaprasza ich do uprawiania aktywności w okresie, kiedy stopnieje pokrywa śnieżna.
Miejsce wdrożenia – Szlaki Parku Krajobrazowego Beskidu Małego.
2. **„Ekstremalnie fajnie”** – czerpiący z potencjału i siły przyrody powiatu bielskiego – spektrum możliwości uprawiania sportów z dużą porcją pozytywnej adrenaliny w trzech żywiołach: na lądzie, w powietrzu i w wodzie. Skierowany do turystów lubiących wyzwania sportowe w stężonej dawce, gwarantujące niezapomniane emocje i przeżycia.
Miejsce wdrożenia – nieczynny kamieniołom piaskowca w Kozach, zaporą wodną w Porąbce.
3. **„Beskidzka droga po zdrowie”** – połączenie walorów krajobrazowych i przyrodniczych z wypoczynkiem i rekreacją ruchową, mającą wymiar turystyki zdrowotnej, nie tylko na płaszczyźnie fizycznej lecz również psychicznej i duchowej

związanej z rozwojem osobowości. Oferta skierowana do turystów stęsknionych za ciszą, harmonią i relaksem.

Miejsce wdrożenia – dawne uzdrowisko w Jaworzu i Bystrej, parki przy pałacach i dworach (Bestwina, Kozy, Czechowice-Dziedzice, Grodziec, Jaworze).

4. **„Smaki i smaczki”** – oparty na wykorzystaniu różnorodności kulturowego i dziedzictwa ziemi bielskiej – od folkloru wilamowickiego z wpływami kultury flamandzkiej do zgłębiania tradycji wsi pogórza Beskidzkiego. Produkt pokazujący pieczołowicie kultywowaną historię i folklor tych ziem, wieś taką jaka jest ze swoją tradycją i kuchnią, zwyczajami.

Miejsce wdrożenia – gospodarstwa agroturystyczne, izby regionalne, historyczne, muzea (Fałatówka), galerie sztuki (np. w Szczyrku).

5. **„Spotkania z tradycją”** – skierowany do najbardziej odpornego na sezonowość turysty biznesowego i korporacyjnego. Łączy w sobie dwa podstawowe atuty obszaru powiatu bielskiego: wyśmienitą dostępność komunikacyjną i bogactwo stylowych miejsc spotkań. Oryginalnym tłem dla oferty produktu turystyki biznesowej są beskidzkie widoki i bliskość zbiorników wodnych.

Miejsce wdrożenia – dawne siedziby szlacheckie (pałace: Czechowice-Dziedzice, Kozy i Jaworze, dwory: Kobiernice, Czaniec i Kozy), glorieta na wzgórzu Goruszka w Jaworzu, dawny kamieniołom oraz owczarnia w Kozach.

6. **„Śnieg – fest”** – podstawą są wspaniałe warunki zimowe, jakie panują na obszarze powiatu. Śnieg jest wykorzystywany nie tylko do celów narciarstwa zjazdowego w Szczyrku i innych miejscowościach południowej części powiatu, ale do wszelkich zabaw i aktywności. Zima w powiecie bielskim to nie tylko pora roku, to stan ducha sprzyjający aktywności i białym szaleństwom.

Miejsce wdrożenia – Szczyrk (ale także Jaworze, Mieszna, Bystra), Magurka – prawie 100-letnie tradycje narciarskie.

7. **„Edu'wakacje”** – głównym zadaniem tego produktu jest edukacja dzieci i młodzieży przy wykorzystaniu potencjału kulturowego i krajobrazowego powiatu, w tym życie codzienne dawnych mieszkańców, wydarzenia historyczne regionu, zabytki oraz ukształtowanie terenu.

Miejsce wdrożenia – Muzeum Fauny i Flory Morskiej w Jaworzu, Muzeum Regionalne im. ks. Bubaka w Bestwieniu, kamieniołom w Kozach, zapora i elektrownia wodna w Porąbce, gospodarstwa wiejskie i agroturystyczne.

Gminne Programy Opieki nad Zabytkami w powiecie bielskim

Obecnie dwa samorządy gminne posiadają uchwalone i aktualne Gminne Programy Opieki nad Zabytkami:

Bestwina (2018-2022) – Uchwała nr II/17/2018 Rady Gminy Bestwina z 13.12.2018 r.

Jasienica (2018 – 2021) – Uchwała nr L/695/18 Rady Gminy Jasienica z 19.10.2018 r.

W dwóch przypadkach programów opracowanych w przeszłości upłynął termin obowiązywania dokumentu:

Czechowice-Dziedzice (2012-2016) – Uchwała nr XXIII/199/12 Rady Miejskiej w Czechowicach-Dziedzicach z 29.05.2012 r.

Jaworze (2016-2019) – Uchwała nr XVII/140/2016 Rady Gminy Jaworze z 28.04.2016 r.

Obie Gminy planują aktualizację opracowania, a Gmina Buczkowice, Szczyrk oraz Wilkowice planują opracowanie nowych Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami.

Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Studium jest podstawowym dokumentem określającym politykę przestrzenną miasta i gminy oraz planowany sposób zagospodarowania całego obszaru gminy, stanowi podstawę do opracowania przez wójta lub burmistrza miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Wszystkie gminy powiatu bielskiego mają uchwalone aktualne dokumenty lub są w trakcie zmian *Studiów*:

- **Bestwina** – Uchwała Nr XXI/170/2016 Rady Gminy Bestwina z dn. 19.12.2016 r.
- **Buczkowice** – Uchwała Nr XI/91/19 Rady Gminy Buczkowice z dn. 30.10.2019 r.
- **Czechowice-Dziedzice** – Uchwała Nr XXXIV/379/17 Rady Miejskiej w Czechowicach-Dziedzicach z dn. 30.05.2017 r.
- **Jasienica** – Uchwała Nr XXII/316/16 Rady Gminy Jasienica z dn. 31.08.2016 r.
- **Jaworze** – Uchwała Nr XI/104/07 Rady Gminy Jaworze z dn. 20.11.2007 r.
- **Kozy** – Uchwała Nr XXX/205/13 Rady Gminy Kozy z dn. 20.06.2013 r.
- **Porąbka** – Uchwała Nr XXXIX/265/06 Rady Gminy Porąbka z dn. 28.06.2006 r.
- **Szczyrk** – Uchwała nr XXX/171/2016 Rady Miejskiej w Szczyrku z dn. 1.09.2016 r.
- **Wilamowice** – Uchwała Nr XX/158/16 Rady Miejskiej w Wilamowicach z dn. 27.04.2016 r.
- **Wilkowice** – Uchwała Nr XXXVIII/396/2010 Rady Gminy Wilkowice z dn. 14.01.2010 r.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

M.P.Z.P. jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego oraz ustalania warunków zabudowy i zagospodarowania terenu w gminie. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w *M.P.Z.P.* powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Samorządy gminne w powiecie bielskim w *M.P.Z.P.* ustanowiły następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

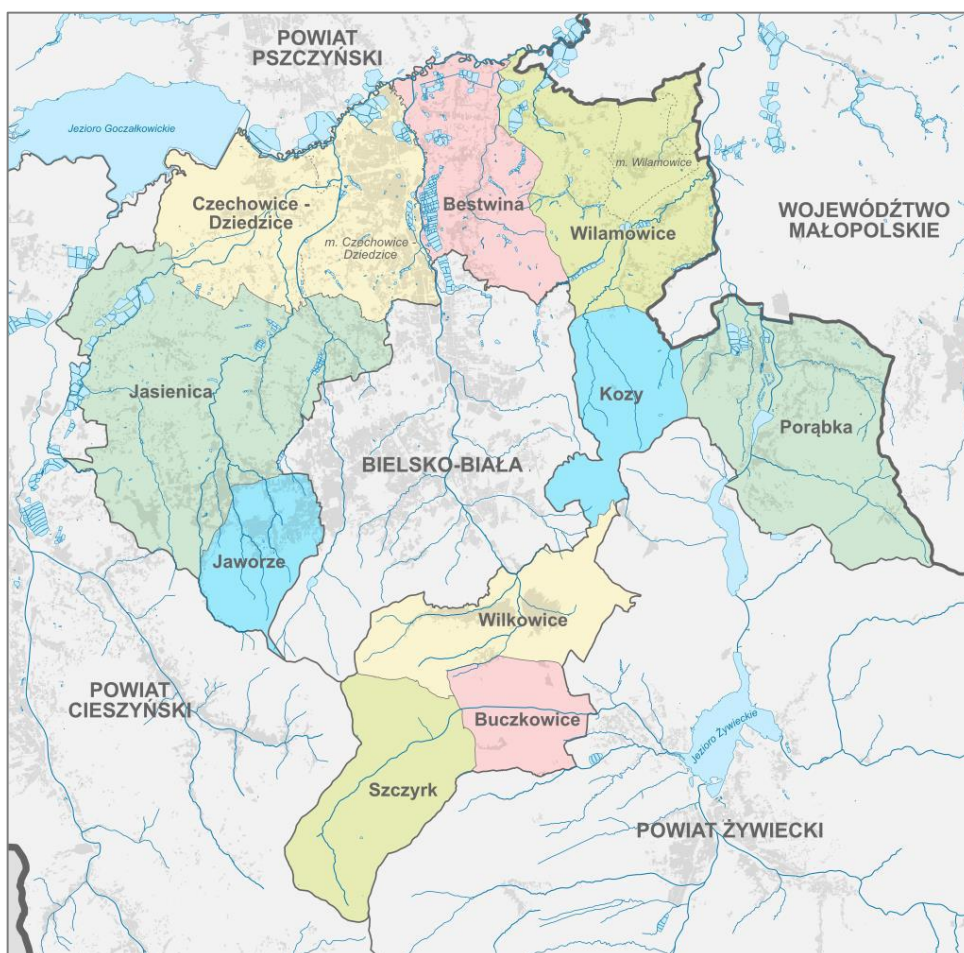
- **Bestwina** – strefy ochrony konserwatorskiej:
 - a) zespołu cegielni w Bestwinie,
 - b) zespołu tartaku w Bestwinie,
 - c) zespołu kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Bestwinie
 - d) zespołu dworskiego przy ul. Modrej w Kaniowie,
 - e) teren przy kościele pw. Niepokalanego Serca NMP w Kaniowie,
 - f) dawny zespół folwarczny i dwór w Bestwinie;
- **Buczkowice** – ustanowiono strefy „B” częściowej ochrony konserwatorskiej w miejscowościach: Buczkowice, Kalna, Godziszka i Rybarzowice,
- **Czechowice-Dziedzice** – ochronie w granicach ustanowionych stref ochrony konserwatorskiej podlegają obiekty wpisane do rejestru zabytków obszar w rejonie budynku klasztoru oo. Jezuitów przy ul. Sobieskiego 40 wraz z zabytkowym założeniem parkowym i główną aleją frontową ukształtowaną na osi klasztoru od strony ul. Sobieskiego oraz obszar wzdłuż ul. Narutowicza;
- **Jasienica** – strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej „A”, pośredniej ochrony konserwatorskiej „B” oraz strefa ekspozycji widokowej „E”.
- **Jaworze** – strefy ochrony konserwatorskiej:
 - układ urbanistyczny centrum Jaworza wpisany do rejestru zabytków,
 - strefa „B” pośredniej ochrony konserwatorskiej,
 - strefa „E” pośredniej ochrony konserwatorskiej,
 - strefa ekspozycji zabytkowych zespołów i dominant naturalnych,
 - zabytki archeologiczne ze strefami ochrony archeologicznej;
- **Kozy** – strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej oraz pośredniej ochrony konserwatorskiej dla zespołu pałacowo-parkowego z całą zabudową;
- **Porąbka** – strefy ochrony konserwatorskiej:
 - sfera „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
 - strefa „B” ochrony konserwatorskiej otoczenia obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
 - strefa „C” ochrony konserwatorskiej zabytków nieruchomych,
 - strefa „W” ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych oraz „OW”- obserwacji archeologicznej;

- **Szczyrk**: strefy ochrony konserwatorskiej „OK”: zespoły obiektów z otoczeniem przysiółki: „Migdały”, „Biła”, „Czarna”, „Porębskie Pole”, „Czarna”, „Łączny”, fragment zabudowy Salmopolu, cmentarz ewangelicko-augsburski w granicach ogrodzenia, Salmopol, cmentarz komunalny w granicach ogrodzenia, starodrzew w rejonie ul. Turystycznej i Orlej, starodrzew i drzewa w pobliżu budynków historycznych należących do rejestru i gminnej ewidencji zabytków, starodrzew i drzewa w otoczeniu kapliczek i figur przydrożnych;
- **Wilamowice** – strefa ochrony kompozycji układu osadniczego; strefa ochrony ekspozycji zabudowy zabytkowej; obiekty zabytkowe objęte ochroną w planie; stanowiska archeologiczne wraz ze strefą ochrony; strefa ochrony alei drzew;
- **Wilkowice** – strefy ochrony stanowisk archeologicznych, obiekty zabytkowe wraz ze strefami ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefy częściowej ochrony konserwatorskiej, obiekty ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu zachowania dziedzictwa kulturowego Powiatu Bielskiego

5.1. Krajobraz kulturowy Powiatu

Powiat bielski leży w południowej części województwa śląskiego rozciągając się od Kotliny Oświęcimskiej w kierunku południa przez Dolinę Górnej Wisły, Pogórze Wilamowickie, Pogórze Śląskie, Beskid Śląski i Beskid Mały. W centrum znajduje się miasto Bielsko-Biała, stanowiące odrębny powiat grodzki, wokół którego rozciąga się powiat bielski. Od zachodu powiat graniczy z powiatem cieszyńskim, od północy z powiatem pszczyńskim, od południowego-wschodu z powiatem żywieckim, natomiast od północnego wschodu i wschodu z powiatami należącymi do woj. małopolskiego (oświęcimski i wadowicki). W swojej strukturze zawiera dziesięć gmin: miejskie (Szczyrk), miejsko-wiejskie (Czechowice-Dziedzice, Wilamowice) oraz wiejskie (Bestwina, Buczkowice, Jasienica, Jaworze, Kozy, Porąbka, Wilkowice).

Mapa powiatu bielskiego (źródło: *Raport o stanie Powiatu Bielskiego za 2019 rok*)

Powiat bielski zajmuje obszar 458 km² i zamieszkiwany jest przez ponad 165 000 osób, co stanowi ok. 3 % całej ludności woj. śląskiego. Największą gminą pod względem powierzchni jest Jasienica (92 km²), na drugim miejscu jest gmina Czechowice-Dziedzice (66 km²), dalej Porąbka (65 km²), Wilamowice (56 km²), Szczyrk (39 km²), Bestwina (38 km²), Wilkowice (34 km²), Kozy (27 km²), Jaworze (21 km²) i Buczkowice (19 km²). Zdecydowanie najliczniejsza po względem zaludnienia jest gmina Czechowice-Dziedzice, pozostałe gminy są pod względem zbliżone do siebie. Najmniejszą liczbę mieszkańców posiadają gminy Szczyrk i Jaworze.

Powiat zajmuje bardzo zróżnicowany pod względem krajobrazowym i kulturowym obszar – obejmuje swym terenem kilka jednostek geograficznych, zróżnicowanych pod względem zarówno budowy geologicznej jak i związanej z nią rzeźby terenu. Południowa część powiatu należy do Beskidów, stanowiących północną część łańcucha górskiego Karpat, środkowa - do Pogórza Zachodniobeskidzkiego, zaś północna do Kotliny Oświęcimskiej. W obrębie Beskidów wyróżnia się Beskid Śląski, osiągający wysokość 1257 m n.p.m. (gmina Szczyrk, Wilkowice, Buczkowice, Jasienica i Jaworze) i Beskid Mały (gmina Porąbka, Kozy i Wilkowice) oraz Kotlina Żywiecka (gmina Wilkowice i Buczkowice).

W obrębie Pogórza Zachodniobeskidzkiego wyróżnia się Pogórze Śląskie (gmina Porąbka, Kozy, Jaworze i Jasienica). Wysokości tego obszaru wahają się od 400-500 m n.p.m. w pobliżu gór do 300 m n.p.m. przy granicy północnej. W obrębie Kotliny Oświęcimskiej wyróżnia się Podgórze Wilamowickie i Dolinę Górnej Wisły (gmina Wilamowice, Bestwina, Czechowice-Dziedzice i Jasienica). Krajobraz Podgórze Wilamowickiego przypomina krajobraz sąsiadującego z nim od południa Pogórza Śląskiego.

Przez obszar powiatu bielskiego przepływa rzeka Wisła, stanowiąca północną granicę miasta i gminy Czechowice-Dziedzice oraz gminy Bestwina. Drugą najważniejszą rzeką jest przepływająca przez teren gminy Porąbka Soła. Na terenie powiatu zlokalizowany jest zbiornik wodny „Czaniec”, utworzony po wybudowaniu zapory na rzece Sole i będący jednym z elementów systemu gromadzenia wody dla potrzeb Górnego Śląska i Podbeskidzia.

Krajobraz kulturowy powiatu bielskiego jest zróżnicowany wewnętrznie ale tworzy harmonijną całość w postaci atrakcyjnego turystycznie regionu Podbeskidzia. Ma na swoim terenie zarówno przemysłowe miasto Czechowice-Dziedzice, jak i niewielkie turystyczne miasteczko Szczyrk (stolica sportów zimowych), czy tereny rolnicze gminy Porąbka i Jasienica (50 % użytkowanych gruntów). Teren powiatu bielskiego charakteryzuje się stosunkowo dużym udziałem lasów, głównie w części południowej. Najlepiej zachowane ich fragmenty położone są w obrębie Beskidu Śląskiego i Małego, oraz w miejscach trudno dostępnych na Pogórzu Śląskim. Całość uzupełniają malownicze pejzaże zamknięte góorskimi krajobrazami.

Krajobraz industrialny w Czechowicach-Dziedzicach

Okolice Bestwiny – tereny rolne północnej części powiatu

Okolice miejscowości Mazańcowice

Widok w kierunku Grodzca, na horyzoncie szczyty Beskidu Śląskiego

Przełęcz Bukowska w Beskidzie Małym

Szczyrk – widok na rzekę Żylicę oraz górę Skalite

5.2. Architektura sakralna

Na terenie powiatu bielskiego do rejestru zabytków nieruchomości wpisanych jest piętnaście kościołów oraz cztery kaplice kubaturowe.

Najstarszym kościołem w powiecie jest pochodząca z 1522 r. drewniana świątynia w Starej Wsi. Wzniesiona w stylu późnogotyckim, w typie śląsko-małopolskim, jest jednym z najcenniejszych zabytków w powiecie. Z 1701 r. pochodzi kościół drewniany w Bielowicku, z końca XVIII w. – kościół w Szczyrku.

Wśród świątyń murowanych brak przykładów budownictwa gotyckiego i renesansowego. Najstarszy kościół w Bestwinie (1577) został przebudowany w stylu barokowym w 1764 r. Pozostałe tworzą jednolity zespół barokowo – klasycystycznych budowli budowanych od 2 poł. XVIII w. do 2 poł. XIX w., z pojedynczymi neogotyckimi przykładami z przełomu XIX i XX w.

Gmina	Miejscowość	Datowanie	Uwagi	Nr rejestru
Jasienica	Grodziec	XVII, XVIII/XX		31/60 i 142/76
	Jasienica	1786		148/76
	Rudzica	k. XVIII	przebudowana	53/60 i 174/76
	Mazańcowice	1907-1910		A-471/16 z 15.01.16
Jaworze	Jaworze	1780, 2 poł. XIX	w zespole kościoła ewangelickiego	229/08

Tab. Plebanie w rejestrze zabytków nieruchomości

Zlokalizowane w pobliżu kościołów plebanie są przedmiotem wpisu w pięciu miejscowościach – w Grodźcu (XVII, XVIII/XX w.), Jasienicy (1786 r.), Rudzicy (k. XVIII w., przebudowana), Jaworzu (1780, 2 poł. XIX w.) i Mazańcowicach (1907-10). Zespół zabudowy towarzyszącej kościołowi ewangelickiemu w Jaworzu tworzą poza plebanią szkoła, budynki gospodarcze, dom przedpogrzebowy i brukowana droga.

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rej.
Czechowice-Dziedzice	Bronów	Kaplica pw. Serca Jezusowego	1831	865/68
	Czechowice-Dziedzice	Kaplica obok kościoła par. pw. Wspomożenie Wiernych	1841	867/68
Wilkowice	Meszna	Kaplica wraz z ogrodzeniem	1810	712/95
Porąbka	Porąbka	kaplica pw. św. Urbana, ul. Krakowska 5	1823-1827	A-509/18 z 16.02.15

Tab. Kaplice w rejestrze zabytków nieruchomości

Kaplice w Czechowicach-Dziedzicach, Mesznej, Porąbce i Bronowie pochodzą z 1 poł. XIX w. Są to niewielkie budynki o skromnej formie – tylko kaplica w Bronowie posiada urozmaiconą gzymsami artykulację elewacji, a kaplica w Czechowicach-Dziedzicach – smukłą wieżyczkę. Na terenie powiatu przeważają niekubaturowe kapliczki przydrożne, zwieńczone krzyżem, najczęściej o ludowym charakterze.

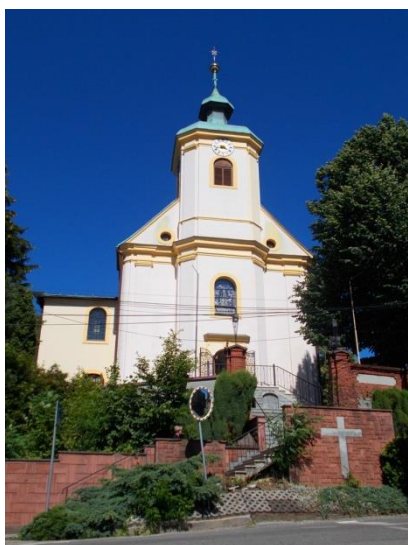
Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rej.
Bestwina	Bestwina	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	1577, XVIII	22/60
Czechowice-Dziedzice	Bronów	kościół par. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	1874-1877	1605/95
	Czechowice-Dziedzice	kościół par. pw. św. Katarzyny	1722-29	254/49 i 29/60
	Ligota	kościół par. pw. Opatrzności Bożej	1801	266/49 i 46/60
	Zabrzeg	kościół par. pw. św. Józefa	1782	344/52
Jasienica	Bielowicko	kościół fil. pw. św. Wawrzyńca	1701	862/68 i 139/76
	Grodziec	kościół parafialny pw. Św. Bartłomieja Apostoła	1908-10	A/371/12
	Jasienica	kościół par. pw. św. Grzegorza	1787,1869,1929	147/76
		kościół ewangelicko-augsburski	1890, 1920	453/86
	Mazańcowice	kościół par. pw. św. Marii Magdaleny	1898-1901	A-471/16 z 15.01.16
	Rudzica	kościół par. pw. św. Jana Chrzciciela	XVIII, 1945-46	52/60 i 173/76
Jaworze	Jaworze	kościół par. pw. Opatrzności Bożej	1802	265/49 i 155/76
		zespół kościoła ewangelicko-augsburskiego: - kościół par. ewang.-augsb., - szkoła, ob. dom parafialny, - plebania, - obora, ob. budynek gosp.,	1782-1786, 1851-1852, 1912	229/08

		- d. cmentarz przy kościele z brukowaną drogą okrężną, - dom przedpogrzebowy „Marownia”, na ob. cmentarzu grzebalnym		
Szczyrk	Szczyrk	kościół par. pw. św. Jakuba St.	k. XVIII w.	497/56 i 195/77
Wilamowice	Stara Wieś	kościół par. pw. Wzniesienia Krzyża	1522	571/34 i 283/78

Tab. Kościoły w rejestrze zabytków nieruchomości

Bestwina (gm. Bestwina)**-kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP wraz z otoczeniem**

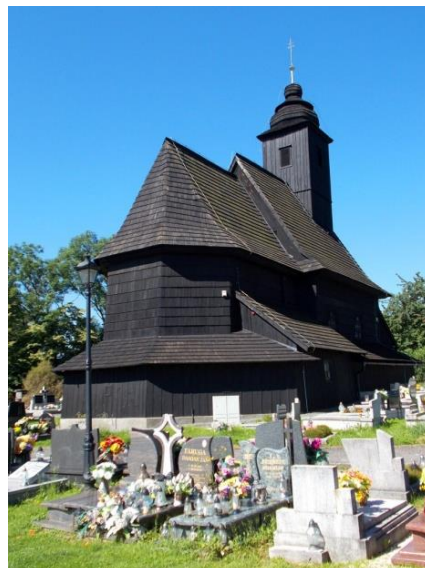
Zbudowany przypuszczalnie w 1575 r., od 1609 r. katolicki. W 1764 r. przebudowany w stylu barokowym, w 1825 r. w stylu klasycystycznym z dobudową wieży od strony zachodniej. Kościół usytuowany jest na wzniesieniu i otoczony ceglanym, częściowo tynkowanym murem. Od strony zachodniej do głównego wejścia prowadzą biegnące od poziomu drogi schody. Kościół na planie prostokąta, jednonawowy, z zamkniętym trójbocznie prezbiterium i nowszą zakrystią przylegającą od południa. Dachy dwuspadowe, kryte blachą, z sygnaturką. Wnętrze sklepione kolebkowo. Wyposażenie w stylu rokokowym (ołtarz główny) i regencyjnym, za ołtarzem rozbudowany renesansowy nagrobek Stanisława i Jadwigi Myszkowskich z XVI w. Przy kościele znajduje się cmentarz z zabytkowymi nagrobkami, m.in. arcyksięcia L.K. Habsburga. W ostatnich latach prace budowlano-renowacyjne przy kościele dotyczyły elewacji zewnętrznych, schodów, posadzek i drzwi wewnętrznych, itp. Obecnie koncentrują się w jego wnętrzu i polichromiach pokrywających ściany i sklepienie prezbiterium.

Kościół par. w Bestwinie, widok od strony wieży oraz od strony prezbiterium

Bielowicko (gm. Jasienica)**-kościół fil. pw. św. Wawrzyńca wraz z otoczeniem**

Kościół został ufundowany w 1701 r. przez barona Henryka Larischa. Jest orientowany, zbudowany w konstrukcji zrębowej na kamiennej podmurówce, oszalowany gontem, otoczony sobotami. Wieżyczka nad zachodnią częścią nawy wzniesiona w konstrukcji słupowej, obita pionowymi deskami. Korpus kryty jest wysokimi dachami dwuspadowymi, nad wieżą hełm; dachy obite gontem. Niższe, wydłużone prezbiterium jest zamknięte trójbocznie, z prostokątną zakrystią od północy. W wnętrzu przekryte jest pozorną kolebką, nawa – stropem wspartym na słupach. Portale drewniane, główny od strony zachodniej zamknięty łukiem w tzw. ośli grzbiet. Na drzwiach ozdobne okucia z pocz. XVIII w., w oknach – kraty. Wewnątrz znajdują się części renesansowego tryptyku „Sacra Conversazione”, pozostałe wyposażenie w stylu barokowym i klasycystycznym. Wokół kościoła rozciąga się niewielki cmentarz, otoczony współczesnym ogrodzeniem. Kościół znajduje się na Szlaku Architektury Drewnianej województwa śląskiego, od 1756 r. jest celem pielgrzymek.

Kościół fil. w Bielowicku, widok w kierunku NW oraz w kierunku SW

Bronów (gm. Czechowice-Dziedzice)**-kościół par. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa wraz z otoczeniem, 1874-1877**

Kościół wzniesiony wg projektu architekta Rosta. Wieża została ukończona w 1874 r., korpus w 1877. Jest murowany z cegły, tynkowany, jednonawowy, z prezbiterium zamkniętym absydą i wieżą włączoną w obrys kościoła. Jednokalenicowy, dwuspadowy dach jest kryty blachą, pomiędzy nawą a prezbiterium znajduje się niewielka sygnaturka. Wnętrze przekryte stropami płaskimi. Elewacje zdobione dekoracją ramową tworzoną przez lizeny połączone fryzem arkadkowym oraz cokołem w kamiennej okładzinie. Otwory okienne zamknięte są łukiem pełnym. Przy kościele zadbane cmentarz, otoczony ogrodzeniem z metalowych pręseł pomiędzy murowanymi słupkami.

Kościół par. w Bronowie, widok w kierunku NW

Bronów (gm. Czechowice – Dziedzice)

-kaplica pw. Serca Jezusowego wraz z otoczeniem, ul. Alojzego Czyża, 1831

Kaplica usytuowana jest przy skrzyżowaniu ulic, na skraju jezdni, skierowana częścią ołtarzową na północ. Klasycystyczna, wybudowana w 1831 r. Murowana z cegły, tynkowana, na planie kwadratu z półkolistą absydą. Wnętrze przekryte jest sklepieniem żaglastym. Elewacje dzielone pilastrami, zwieńczone wydatnym profilowanym gzymsem. Otwory okienne zamknięte łukiem pełnym, otwór wejściowy łukiem koszowym - wokół wejścia stiukowa opaska. Elewacja frontowa o zaokrąglonych narożnikach, zwieńczona trójkątnym przyczółkiem z wnęką na obraz. Kapliczka została odrestaurowana i zabezpieczona przed negatywnym wpływem sąsiadującej drogi.

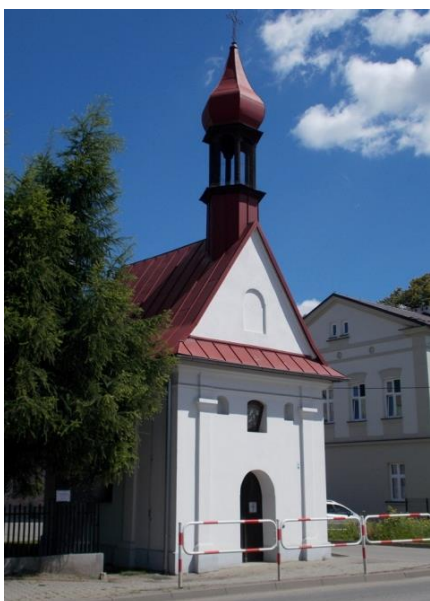
Kaplica w Bronowie, widok w kierunku SE

Czechowice-Dziedzice-kościół par. pw. św. Katarzyny, ul. Kopernika 42 wraz z otoczeniem

Późnobarokowy kościół zbudowany w latach 1722 - 1729 r. w miejscu XV-wiecznej świątyni, przekształcony ok. 1800, remontowany w 1947 i 1993. Murowany, jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, przy którym znajdują się kaplica oraz zakrystia z emporą. Od strony zachodniej znajduje się kwadratowa wieża włączona

w bryłę kościoła, z kruchtą w przyziemiu i kaplicą na piętrze, kryta hełmem. Elewacje kościoła są tynkowane, z delikatnym prostokątnym boniowaniem. Wnętrze przesklepione kolebką z lunetami. W prezbiterium i nawie sklepienia kolebkowe z lunetami, podziały ścian filarami opiętymi parzystymi pilastrami. Wewnątrz późnobarokowy ołtarz z XVIII w. Przy kościele znajduje się kostnica, zapewne także z XVIII w., cmentarz z licznymi zabytkowymi nagrobkami, figura św. Jana Nepomucena (od strony ulicy). Całość otoczona jest metalowym ogrodzeniem (od strony ul. Kopernika) oraz ceglany murem, ze stacjami Drogi Krzyżowej umieszczonymi w wewnętrznych wnękach.

Czechowice - Dziedzice-kaplica wraz z otoczeniem, przy kościele par. pw. Wspomożenia Wiernych,

Kapliczka z 1841 r. jest pierwszą sakralną budowlą w Dziedzicach, ufundowaną przez Jerzego Machalicę. Murowana z cegły, na planie kwadratu, z półkolistą absydą i wyposażeniem z 1 poł. XIX w. Fasada zwrócona w kierunku ul. Legionów, z wejściem zamkniętym łukiem pełnym, ujęta pilastrami i zwieńczona trójkątnym szczytem wydzielonym okapem. Elewacje boczne z oknami zamkniętymi łukiem pełnym, również w ujęciu pilastrów. Dach wysoki, dwuspadowy, kryty blachą. Nad szczytem ażurowa wieżyczka zwieńczona hełmem. Kaplica w dobrym stanie, w ostatnich latach odnowiono elewacje.

Grodziec (gm. Jasienica)**- kościół parafialny pw. Św. Bartłomieja Apostoła oraz plebania**

Kościół w stylu neogotyckim, wzniesiony w latach 1908-10 przez budowniczego Ludwiga Kametza, wg proj. A.T. Prokopa. Konsekrowany w 1935 r. Założony na planie krzyża łacińskiego z wieżą przyległą od zachodu, oszkarpowany, z zamkniętym trójbocznie prezbiterium, do którego przylegają zakrystia i kaplica poświęcona św. Melchiorowi Grodzieckiemu. Dachy dwuspadowe, kryte blachą, wieża zwieńczona hełmem iglicowym. Pod okapem ceglany fryz. Otwory okienne i drzwiowe ostrołukowe, wejście w przyziemiu wieży w ceglany portal, wejście od strony północnej ujęte kamiennym obramieniem.

Grodziec, kościół parafialny pw. Św. Bartłomieja Apostoła oraz plebania

Wypożyczenie kościoła: ołtarze, konfesjonały i ławy neogotyckie, wykonane zostały przez rzeźbiarza Ludwiga Maxa Linzingera. Chrzcielnica, figura św. Bartłomieja, ambona, jeden z ołtarzy oraz renesansowa płyta nagrobna Henryka Grodzieckiego († 1587) pochodzą z poprzedniego, XVI-wiecznego kościoła. Wnętrze zdobione jest freskami przedstawiającymi świętych. Kościół jest w dobrym stanie technicznym.

Plebania zbudowana w XVIII w. i przekształcona w XIX i XX w. Jest murowana, otynkowana, dwukondygnacyjna kryta wysokim dachem czterospadowym. Piwnice sklepione kolebkowo, sień przelotowa na osi budynku kryta sklepieniem krzyżowo-kolebkowym. Elewacje gładkie, z profilowanym gzymsiem wieńczącym, z nieregularnym układem prostokątnych okien. Przy plebanii - dobudówka.

Jasienica (gm. Jasienica)**- kościół św. Grzegorza wraz z otoczeniem oraz plebania**

Wybudowany w 1787 r. przez majstra murarskiego Józefa Drachnego z Cieszyna i mistrza stolarskiego Chrystiana Fuchsa z Bielska. Wieża dobudowana w 1869 r., w 1929 r. transept i prezbiterium. XVI-wieczny tryptyk pochodzący z poprzedniego, drewnianego kościoła eksponowany jest w Muzeum Archidiecezjalnym w Katowicach. Kościół murowany, tynkowany, jednonawowy,

na planie krzyża łacińskiego. Nad starszą nawą główną na planie czworokąta znajduje się trójkątne sklepienie żaglaste, na gurtach spływających na filary przyścienne. W ostatnim przęśle nawy znajduje się chór muzyczny wsparty na trzech półkolistych arkadach. Dach i hełm wieży kryte blachą. Elewacje tynkowane, gładkie, wokół zamkniętych łukiem okien ozdobne opaski. Drzwi klepkowe, z czasu budowy kościoła. Wyposażenie w większości barokowe.

Plebania z 1786 r., powiększona w XIX w. Murowana z kamienia, tynkowana, parterowa, kryta dachem czterospadowym. Starsza część dwutraktowa z sienią na osi. Piwnice sklepione kolebkowo. Dwa murowane kominy z przesklepkami, na południowym data 1786. Zespół kościoła znajduje się w bardzo dobrym stanie.

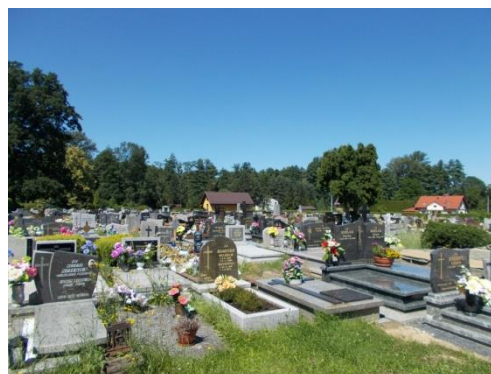

Jasienica, kościół par. św. Grzegorza oraz plebania

Jasienica (gm. Jasienica)

- kościół ewangelicko – augsburski wraz z przyległym cmentarzem

Usytuowany na cmentarzu, w pobliżu drogi ekspresowej. Pierwotna kaplica cmentarna z 1891 r. rozbudowana została ok. 1920 o przylegający do tylnej elewacji aneks. Po zniszczeniach wojennych kościół odbudowano w 1959 r. i ponownie konsekrowano w 1987. Budynek jest murowany, otynkowany, na planie prostokąta z trójbocznym zamknięciem. Elewacje boczne czteroosiowe, dzielone lizenami i fryzem kostkowym. Od frontu zwróconego w stronę wschodnią usytuowana jest wieża, w dolnej części wtopiona w bryłę kościoła, wyżej sześcioboczna, nakryta wysokim hełmem ze sześcioma szczykami przy podstawie. Od strony wieży trzyosiowy pseudotransept zwieńczony wysokimi szczytami, tworzący od wschodu trzyosiową bryłę wraz z przyziemiem wieży. Główne wejście umieszczone w masywnym portalu ryzalitowym. Otwory okienne zamknięte łukiem ostrym. Wnętrze przekryte stropem płaskim, z emporami.

Kościół ewangelicko – augsburski wraz z przyległym cmentarzem

Jaworze (gm. Jaworze)

- kościół par. pw. Opatrzności Bożej wraz z otoczeniem, ul. Wapienicka 119

Znajduje się ok. 150 m na wschód od pałacu, wybudowany został w latach 1800-04 z fundacji Arnolda St. Genois d'Anneaucourt, w miejscu wcześniejszego. W latach 1933-34 powiększony o transept z kopułą i prezbiterium. Starsza część w stylu klasycystycznym. Nawa na rzucie prostokąta, jednoprzęśłowa, nakryta sklepieniem żaglastym. Od strony zachodniej dwuwieżowy masyw mieszczący główne wejście poprzedzone portykiem. Chór muzyczny wsparty na półkolistej arkadzie, z klasycystycznym parapetem. Zachowane XIX-wieczne wyposażenie, m.in. obraz Matki Boskiej Berdyczowskiej. Na przyległym cmentarzu wydzielona jest kwatery hrabiowska z najbardziej okazałymi nagrobkami.

Kościół jest w dobrym stanie, odnowione zostały elewacje wraz z wykonaniem izolacji przeciwwilgociowej i odprowadzaniem wody. W przyziemiu wieży wykonano odkrywki eksponujące kamienne portale z pierwotnej budowli.

Jaworze, kościół par. pw. Opatrzności Bożej, widok w kierunku wschodnim

Jaworze (gm. Jaworze)

- zespół kościoła ewangelickiego, pl. Kościelny 25 (kościół par. ewang.-augsb., 1782-86, 1851-52, 1912; szkoła, ob. dom parafialny, po 1831; plebania, 1780, 2 poł. XIX; obora, ob. budynek gosp., po 1780; d. cmentarz przy kościele z brukowaną drogą okrężną, 2 poł. XIX; dom przedpogrzebowy „Marownia”, na obecnym cmentarzu grzebalnym, 1880

Kościół jest położony ok. 200 m na zachód od pałacu, zbudowany w latach 1782-88, z wieżą (1851-52) wzniesioną przez budowniczego Karola Jilga z Cieszyna, w latach 1909-1912 powiększony i przebudowany w stylu neobarokowym przez budowniczego Ludwika Kametza z Cieszyna. Murowany, otynkowany, na rzucie prostokąta, z czworoboczną wieżą. Elewacje dwukondygnacyjne, okna zamknięte łukiem pełnym, w dolnej kondygnacji mniejsze. Pośrodku bocznych elewacji trójkątny naczółek. Kościół tynkowany, z pasowym boniowaniem. Wewnątrz empory i pozorne sklepienia kolebkowe, a także portrety fundatorów kościoła – barona Jerzego Ludwika Laschkowskiego i jego żony Ludmiły.

Plebania i szkoła powstały w 1830 r. (szkoła przebudowana w 1868 r.). Usytuowane po dwóch stronach placu, zwrócone fasadami do siebie. Oba budynki są murowane i tynkowane, o podobnych rozmiarach. Plebania posiada gładko tynkowane elewacje o nieregularnie rozmieszczonych prostokątnych oknach, kryta jest wysokim dachem czterospadowym. Budynek szkoły jest piętrowy, na wysokich piwnicach, kryty niskim dachem dwuspadowym. Elewacja frontowa zwrócona stroną dziedzińca, 7osiowa, z wejściem głównym w środkowej osi, dodatkowo zaakcentowanej parą pilastrów. Okna prostokątne, we wnękach zamkniętych łukiem płaskim.

Cmentarz założony w 1880 r. (w tej części krzyże i nagrobki z XIX w., najstarszy pochówek z 1880 r.), następnie powiększany o kolejne kwatery w 1916 i 2007 roku. Znajdujący się na skraju cmentarza dom przedpogrzebowy „Marownia” jest murowany, tynkowany, na planie prostokąta, kryty dachem dwuspadowym. W szczycie daty: 1880 i 1933.

Jaworze, zespół kościoła ewangelickiego

Jaworze, kościół parafialny ewangelicko-augsburski oraz szkoła, ob. dom parafialny

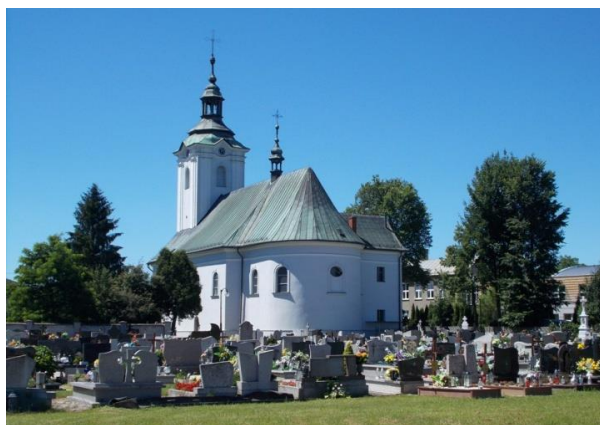

Jaworze, plebania oraz dom przedpogrzebowy „Marownia”

Ligota (gm. Czechowice-Dziedzice)

-kościół par. pw. Opatrzności Bożej wraz z otoczeniem, ul. Bielska 25

Kościół barokowo – klasycystyczny. Korpus ukończony w 1806 r., wieża dostawiona w latach 1834-40. Kościół orientowany, murowany, tynkowany. Jednonawowy, z wieżą od frontu i prezbiterium zamkniętym od zewnątrz półkoliście, od wewnątrz – trójbocznie. Od północy do prezbiterium przylega zakrystia na rzucie kwadratu, ze schodami na pierwsze piętro prowadzonymi w grubości muru. Kryty dachami dwuspadowymi, z sygnaturką zwieńczoną cebulastą kopułką, na wieży hełm obity blachą. Elewacje korpusu są gładko tynkowane, wieży – zdobione pilastrami.

Otworki okienne zamknięte łukiem pełnym, w stiukowych opaskach z kluczem. We wnętrzu sklepienie żaglaste, na zdwojonych gurtach spływających na filary przyścienne. Chór muzyczny z trzema arkadami o łuku koszowym. Wyposażenie z okresu budowy.

Po zakończonym remoncie elewacji kościół jest w bardzo dobrym stanie.

Meszna (gm. Wilkowice)

- kaplica pw. Matki Bożej Siewnej wraz z ogrodzeniem

Wzniesiona w 1810 r. W skład wyposażenia wchodzi przyścienny ołtarz z XIX w., drewniana polichromowana rzeźba ludowa z k. XIX w., chrzcielnica, lampka wieczna i krzyż procesyjny oraz dzwon. Elewacja frontowa kapliczki z wejściem w środkowej osi, po jego bokach wnęki o podobnej wielkości, zamknięte łukiem. Fasada dzielona pilastrami o wydatnych, profilowanych gzymsach w 2/3 wysokości. Szczyt o łukowym wykroju, oddzielony okapem. Na elewacjach bocznych kapliczki dekoracja ramowa. Dach dwuspadowy, kryty blachą, nad fasadą ażurowa wieżyczka nakryta sześciobocznym daszkiem.

Międzyrzecze (gm. Jasienica)

- kościół par. ewangelicko – augsburski

Kościół zbudowany w 1866, w 1945 r. częściowo zniszczony, następnie odbudowany. Neogotycka budowla powstała wg planów budowniczego Szulca z Bielska. Kościół jest murowany, tynkowany, jednonawowy, z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium i czworoboczną wieżą od frontu, zwieńczoną hełmem w kształcie ostrosłupa. Na elewacjach liczne szkarpy i sterczyny. Zachowane wyposażenie, ambonowy ołtarz główny pochodzi z 2 poł. XIX w. W elewacjach bocznych wysokie, ostrołukowe okna. Budynek znajduje się w dobrym stanie technicznym.

Rudzica (gm. Jasienica)

- kościół par. pw. św. Jana Chrzciciela wraz z otoczeniem oraz plebania

Kościół usytuowany jest na tzw. Kopcu Rudzickim w centrum wsi. Został zbudowany w stylu barokowo-klasycystycznym w latach 1782-1800, wieżę ukończono w roku 1817. Wzniesiony przez mistrza murarskiego Josepha Drachnego z Cieszyna i cieślę Tomasza Kozę z Frydka, z fundacji Zofii i Ksawerego Ponińskich. Remontowany w XIX w., po uszkodzeniach 1945 r. oraz w latach 1998-2000. Murowany, tynkowany, jednonawowy, z kaplicą od południa i wieżą od zachodu. Prezbiterium prostokątne,

jednoprzęsłowe, zamknięte absydą o łuku koszowym. Przy prezbiterium od południa zakrystia z emporą na piętrze, schody na emporę w grubości muru. Nawa prostokątna, trójpłaszczyznowa. Kościół kryty dachem dwuspadowym, z wieżyczką na sygnaturkę na kalenicy. Otwory okienne niewielkie, w większości zamknięte łukiem odcinkowym. Elewacje tynkowane, zdobione lizenami. We wnętrzu sklepienie żaglaste, wyposażenie z k. XVIII i 1 poł. XIX w. Kościół otoczony kamiennym, tynkowanym murem. Przy murze kapliczka z 1 poł. XIX w., murowana z kamienia, z rzeźbą św. Jana Nepomucena w zamkniętej półkuli wewnątrz.

Plebania z 1799 r., odbudowana po 1945 r. bez zachowania stylowej formy. Murowana z cegły, tynkowana, dwukondygnacyjna na rzucie prostokąta, kryta dachem czterospadowym. Na osi budynku przelotowa sień kryta sklepieniem kolebkowym z lunetami. Układ wnętrz przekształcony, część pomieszczeń przyziemia sklepiona kolebkowo.

Rudzica, kościół par. pw. św. Jana Chrzciciela oraz plebania

Porąbka (gm. Porąbka)

- kaplica pw. św. Urbana, ul. Krakowska 5, 1823-1827

Kaplica przedpogrzebowa wybudowana została przed powstaniem parafii w Porąbce w latach 1823-1827, na gruncie Franciszka Wawaka. Wewnątrz kaplicy znajduje się kamienny ołtarz z obrazami Św. Urbana i Matki Bożej Różańcowej oraz dwoma kamiennymi figurami po bokach. W elewację frontową kaplicy wmurowana jest tablica pamiątkowa upamiętniająca uczestników powstania styczniowego. W 1991 r. wyremontowano dach, w 2000 r. elewację. Kaplica murowana, tynkowana, na rzucie zbliżonym do kwadratu, zwieńczona czworoboczną drewnianą wieżą krytą hełmem obitym gontem.

Stara Wieś (gm. Wilamowice)**- kościół par. pw. Wzniesienia Krzyża z cmentarzem i zielenią, drewniany**

Usytuowany na wzgórzu w centrum wsi, w otoczeniu drzew i cmentarza. Kościół zbudowany w 1522 r., wieża w XVII w., w późniejszych latach wielokrotnie przebudowywany (1787, 1883, 1926, 1939). Kościół w konstrukcji zrębowej, oszalowany deskami, wieża w konstrukcji słupowej, szalowana gontem. Prezbiterium węższe, trójbocznie zamknięte. Zwężająca się ku górze wieża posiada nadwieszoną izbicę, zwieńczona jest cebulastym hełmem z latarnią. W częściowo otwartych sobotach umieszczone są stacje Drogi Krzyżowej. Wewnątrz kościoła znajduje się belka tęczowa z datą 1530 i barokowe wyposażenie. Kościół znajduje się na Szlaku Architektury Drewnianej województwa śląskiego. Dzięki kompleksowym pracom remontowym znajduje się w dobrym stanie.

Stara Wieś, kościół parafialny, widok w kierunku SW oraz południowy portal

Szczyrk (gm. Szczyrk)**-kościół pw. św. Jakuba Starszego wraz z otoczeniem, drewniany**

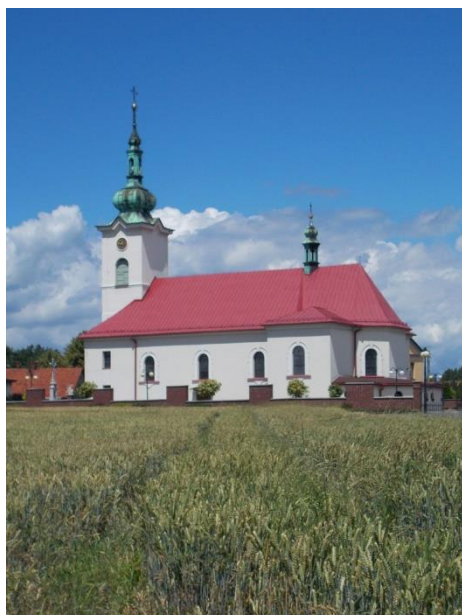
Usytuowany na niewielkim zadrzewionym wzniesieniu kościół został wzniesiony w latach 1797 - 1800 w konstrukcji zrębowej, następnie przebudowany w 1935. Znajdujące się wewnątrz późnobarokowe wyposażenie pochodzi ze zlikwidowanego klasztoru Norbertanów w Nowym Sączu. Przykościelny cmentarz użytkowany był do 1848 r. Nieznacznie niższe od nawy prezbiterium zamknięte jest trójbocznie. Po stronie zachodniej usytuowana jest wieża wzniesiona w konstrukcji słupowej, o pochyłych ścianach, szalowana gontem, nakryta hełmem namiotowym. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę, ośmioboczna, z latarnią i hełmem. Wnętrze przekryte jest stropem płaskim. Kościół otacza ogrodzenie z belek układanych na zręb, z dwoma bramkami słupowymi.

Szczyrk, widok kościoła w kierunku NW oraz wnętrze, widok na prezbiterium

Zabrzeg (gm. Czechowice-Dziedzice)

- kościół parafialny pw. Św. Józefa

Barokowo-klasycystyczny, wzniesiony w latach 1782-1787. Murowany, tynkowany, jednonawowy, z kaplicą od południa i wieżą od zachodu. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, z przyległą kwadratową zakrystią. Elewacje tynkowane, gładkie; okna zamknięte łukiem pełnym, w profilowanych stiukowych opaskach. Nad wejściem trójkątny naczółek. Wieża kryta wysokim hełmem obitym blachą. Wnętrze przekryte sklepieniem żaglastym. Zachowane bogate wyposażenie późnobarokowe. Kościół otoczony jest ceglany murem, w którego wnękach umieszczono stacje Drogi Krzyżowej. Na tyłach kościoła znajduje się cmentarz z pochodzącą z 1870 r. kolumną z grupą Ukrzyżowania, przed głównym wejściem znajduje się kamienny krzyż z 1908 r.

Istotnym elementem kształtującym krajobraz kulturowy są cmentarze, a w nich nasadzenia drzew oraz zabytkowe krzyże i nagrobki. Cmentarze objęte są ochroną jako otoczenie zabytkowych kościołów lub są odrębnym przedmiotem wpisu. Największe walory zabytkowe posiadają: cmentarz przy kościele par. pw. św. Katarzyny w Czechowicach – Dziedzicach, na którym oprócz starodrzewia i pięknych nagrobków znajduje się też kolumna z figurą św. Jana Nepomucena, cmentarz przy kościele par. pw. Opatrzności Bożej w Jaworzu, z wydzieloną kwaterą hrabiowską i licznymi zabytkowymi nagrobkami, a także, ze względu na istniejące na nich kamienne krzyże i rzeźby, cmentarze przy kościołach parafialnych w Bestwinie, Starej Wsi i Zabrzegu.

5.3. Architektura rezydencjonalna, założenia folwarczne, parki

- Zespoły pałacowo-dworskie w rejestrze zabytków nieruchomych

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rej.
Bestwina	Bestwina	Zespół pałacowy - pałac - park	1824	454/56 i 23/60
Czechowice - Dziedzice	Czechowice- Dziedzice	Zespół pałacowy: - pałac - park	I. 30. XVIII w.	28/60
		Zespół folwarczny: - spichrz (d. dwór), - rządcówka, - czworak - stajnia	1 poł. XVIII w., XIX w.	1216/75
	Ligota	Dwór	XVIII/XIX, XX w.	873/68
Jasienica	Grodziec Śląski	Zespół zamkowy: - zamek i park	1542-80	1369/52 i 41//76
		-oficyna	2 poł. XVIII w.	143/76
		- kaplica-ruiny	XV w., 2 poł. XVI	417/53
		- mostek kamienny	XVIII w.	546/88
	Iłownica	Dwór	1690	35/60 i 146/76
	Rudzica	Dwór	1 poł. XVII w., 1947	54/60 i 174/76
Jaworze	Jaworze	Zespół pałacowy - pałac - 2 oficyny - brama przy pałacu - park	1793	41/60 i 154/76
		Zespół folwarczny: A. Folwark Dolny	XVII-XIX w.	
		- budynek bramny		40/60 i 153/76
		- czworak		39/60 i 152/76
		B. Folwark Górny		521/87
Kozy	Kozy	Zespół pałacowy: A. - pałac - 2 oficyny	XVIII, XIX w.	447/56, 44/60 i 161/76
		B. - park		4/47
		Stodoła „Pod św. Florianem”	2 poł. XVII w.	45/60 i 160/76
		Dwór Grabowskich z ogrodem	I. 20. XX w.	451/86
Porąbka	Czaniec	Zespół dworski: - dwór -ogród	XVII, XVIII	11/Bi/3/K4/934, 386/72 i 182/77

		- aleja dojazdowa		
	Kobiernice	Ruiny zamku Wołek	Poł. XIV w.	11/Bi/1/Kr/34 i 159/76
		Zespół dworski: - dwór - oficyna - park	Pocz. XIX w.	387/72
Wilamowice	Pisarzowice	Dwór z otoczeniem ul. Pańska 19	1706	391/72 i 283/78
	Stara Wieś	Zespół dworski: - dwór - park	XVIII w.	393/72 i 298/78
Wilkowice	Bystra Śląska	Zespół willi: - willa, tzw. Fałatówka - kapliczka - ogrodzenie - ruiny pracowni	1910	669/93

Według terminologii stosowanej w rejestrze zabytków wpisane są do niego cztery pałace: w Bestwinie, Czechowicach-Dziedzicach, Jaworzu i Kozach, dziewięć dworów: przebudowany na spichlerz dwór w Czechowicach – Dziedzicach (trwała ruina), dwory w Ligocie, Iłownicy, Rudzicy, Czańcu, Kobiernicach, Pisarzowicach, Starej Wsi oraz tzw. dwór Grabowskich w Kozach, o willowym charakterze. W rejestrze znajdują się ponadto dwa zamki – w Grodźcu i zachowany w postaci ruiny zamek Wołek w Kobiernicach oraz willa, tzw. Fałatówka, w Bystrej Śląskiej.

Najstarsze założenia łączyły funkcję mieszkalną z obronną – wśród nich są dwór obronny w Czechowicach – Dziedzicach (1524-44), zamek w Grodźcu (1542-80) czy dwór obronny w Czańcu, wybudowany na początku XVII w. Zamek Wołek, powstały ok. poł. XIV w. na szczycie wzniesienia, był budowlą typową warowną, którego układ w klasyczny sposób realizował założenia średniowiecznego budownictwa obronnego.

W późniejszym czasie walory forteczne straciły na znaczeniu, ustępując chęci posiadania reprezentacyjnej i wygodnej posiadłości. Rezydencje były na przestrzeni wieków rozbudowywane w zależności od potrzeb i otaczane komponowanymi założeniami zieleni. Najbardziej okazałe: w Kozach, Czechowicach-Dziedzicach, Jaworzu, Grodźcu posiadały rozbudowane zaplecze w postaci położonych w sąsiedztwie oficyn, domu ogrodnika, budynku bramnego a także folwarków.

Założenia dworskie były zazwyczaj mniej rozbudowane. Głównemu budynkowi towarzyszył poza parkiem lub ogrodem także folwark, w skład którego wchodziły zabudowania gospodarcze skupione wokół czworokątnego dziedzińca. Najdawniejszą chronologię posiadają dwory w Rudzicy (1 poł. XVII w.), Iłownicy (ok. 1690) i Pisarzowicach (1706). Pierwsze z nich utraciły część swych wartości ze względu na znaczną modernizację (Rudzica) czy bardzo zły stan zachowania (Iłownica).

Z XVIII w. pochodzi kryty mansardowym dachem barokowo-klasycystyczny dwór w Starej Wsi, z pocz. XIX w. kryty wysokim dachem czterospadowym klasycystyczny dwór w Kobiernicach.

Willa Juliana Fałata w Bystrej (1910) oraz tzw. dwór Grabowskich w Kozach (lata 20-te XX w.) reprezentują już kolejne nurty w architekturze, w swej stylistyce nawiązując do secesji i modernizmu.

- Parki ujęte w rejestrze zabytków nieruchomości:

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rej.
Bestwina	Bestwina	Park	1 poł. XIX w.	454/56 i 23/60
Czechowice - Dziedzice	Czechowice-Dziedzice	Park	1 poł. XVIII w.	28/60
Jasienica	Grodziec Śl.	Park	XVIII/XIX w.	1369/52 i 41//76
Jaworze	Jaworze	Park	k. XVIII w.	41/60 i 154/76
Kozy	Kozy	Park		4/47
Porąbka	Czaniec	Ogród Aleja dojazdowa	XVIII	A/609/2020 z 25.02.2020 11/Bi/3/K4/934, 386/72 i 182/77
Wilamowice	Pisarzowice	Otoczenie dworu wraz z drzewostanem, ul. Pańska 19	XVIII/XIX w.	391/72 i 283/78
	Stara Wieś	Park	XVIII w.	393/72 i 298/78

Bestwina (gm. Bestwina)

- pałac i park, ul. Krakowska 111

Późnoklasycystyczny pałac został wybudowany ok. 1824 r. przez arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga z Żywca. Remontowany w 1933 r., uszkodzony podczas działań wojennych, następnie odnowiony, pełnił funkcje użyteczności publicznej. Obecnie mieści Urząd Gminy w Bestwinie. Pałac usytuowany jest na niewielkim wzniesieniu, murowany na planie czworoboku, z wewnętrznym kwadratowym dziedzińcem. Parterowy, kryty dachami dwuspadowymi. We wnętrzu sklepienia klasztorne i kolebkowe z lunetami. Zachodnia, frontowa elewacja jest dziewięcioosiowa, z wejściem w środkowej osi, zaakcentowanej kolumnowym portykiem. Nad bocznymi osiami znajdują się trójkątne naczółki.

Park przylegający do pałacu od południa powstał równocześnie z budową pałacu. Powierzchnia obszaru parkowego chroniona jest w granicach ogrodzenia i wynosi ok. 4 ha. W kierunku południowo-wschodnim od pałacu rozciągał się park, północno-wschodnim ogrody warzywne, na zachód od pałacu znajdowała się polana widokowa, na której w latach 70-tych powstało boisko sportowe.

Zespół pałacowy jest w dobrym stanie, przeprowadzono rewitalizację parku, w 2020 r. trwał remont schodów przed portykiem. Na wschodniej, zacienionej elewacji budynku widoczne uszkodzenia tynku.

Bystra Śląska (gm. Wilkowice)

zespół willi, ul. J. Fałata 34, 1910: willa, tzw. Fałatówka, kapliczka, ogrodzenie, ruiny pracowni Juliana Fałata

Secesyjno – modernistyczna willa zbudowana w 1910 r., związana jest z osobą malarza Juliana Fałata, który mieszkał w niej w latach 1910-1929. Na terenie ogrodzonej posesji znajdują się także objęte ochroną ruiny drewnianej pracowni malarza (zachowany murowany cokół i kamienne schodki) oraz kaplica. Willa jest murowana z cegły, tynkowana, na rzucie prostokąta, o dwukondygnacyjnej bryle z ryzalitami – nad wschodnim drewniana loggia o ozdobnej formie. Elementami dekoracyjnymi są wysokie kominy i zróżnicowane wykroje okien, wypełnione szczelinową stolarką okienną. W budynku znajduje się oddział Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej. Willa remontowana w latach 1994-96, 2006, 2012-13 r., jest w bardzo dobrym stanie.

Widok willi oraz pozostałości pracowni w ogrodzie

Czaniec (gm. Porąbka)-dwór obronny, ul. Długa 2, 1 poł. XVII, XVIII, ogród i aleja dojazdowa

Wczesnobarokowy dwór obronny powstał na pocz. XVII w., po rozbudowie wcześniejszego, renesansowego budynku na rzucie prostokąta, o jednotraktowym układzie wewnątrz (obecne południowe skrzydło) do dzisiejszej bryły na planie czworoboku, z wewnętrznym dziedzińcem. Wówczas też powstał rozciągający się od wschodu kwaterowy ogród, częściowo otoczony murem obronnym pochodzącym z pierwotnego założenia. W 2 poł. XVIII w. zamurowano arkady na frontowej elewacji oraz dobudowano tylny ryzalit z kamiennym portalem. W pocz. XX w. dwór został oszkarpowany. Po wojnie nieremontowany obiekt popadał w ruinę, w latach 90-tych poddany był niszcącym pracom budowlanym. W latach 2008-2011 dwór oraz przyległy ogród zostały kompleksowo odrestaurowane. Dwór posiada dwa prostokątne, równoległe do siebie skrzydła mieszkalne, połączone zabudowanymi galeriami tworzącymi niewielki wewnętrzny dziedziniec. Dwukondygnacyjny, kryty dachem mansardowym. Wewnątrz częściowo zachowana dekoracja sztukatorska i detale architektoniczne. Wokół rozciąga się taras obronny z bastionami w trzech narożnikach. Do głównego wejścia znajdującego się pierwotnie w elewacji zachodniej prowadziła długa aleja, obecnie przejście w murze zostało zamurowane.

Wpisany do rejestru zabytków obszar ogrodu (geoportal.gov.pl, granice za mapy.zabytek.gov.pl)

Aleja dojazdowa prowadzi do budynku od strony zachodniej, wymaga prac pielęgnacyjnych. Dwór wraz z ogrodem są w stanie bardzo dobrym, jako własność prywatna są niedostępne.

Czechowice-Dziedzice (gm. Czechowice-Dziedzice)

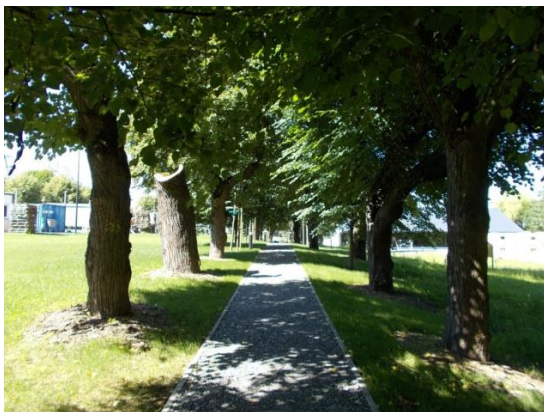
zespół pałacowo-parkowy Kotulińskich, ul. Zamkowa 2, XVIII-XIX, pałac, park

Pałac powstał w latach trzydziestych XVIII w., w XX w. rozbudowano go o szklaną werandę. Łączy prostą klasycystyczną formę zewnętrzną z rokokowym wystrojem. Założony na rzucie wydłużonego prostokąta, piętrowy, kryty dachem mansardowym. Elewacja frontowa zwrócona na północny zachód, jedenastoosiowa, z płytkim trójosiowym ryzalitem pośrodku, z dekoracyjnymi płycinami pomiędzy kondygnacjami. Elewacja ogrodowa dziewięcioosiowa, o podziałach ramowych. We wnętrzu zachowane sklepienia kolebkowe z lunetami oraz stropy z dekoracją sztukatorską, drewniane portale zdobione supraportami i XX-wieczna dekoracja malarska oraz reprezentacyjna klatka schodowa.

Pałac z oficyną, widok z wieży widokowej

Barokowy park w stylu francuskim został założony na tyłach pałacu w XVIII w., na rzucie prostokąta. Pierwotnie na osi założenia znajdował się wodotrysk w kształcie trytona. Z dawnego założenia zachowały się fragmenty półkolistej grabowej alei i otaczającego założenie muru z bramkami flankowanymi postumentami z wazami i wolutami, a także pojedyncze okazy starodrzewia (wiązy szypułkowe, buk pospolity, dąb szypułkowy, grab pospolity i klon polny) oraz układ komunikacyjny. Przed frontem pałacu znajdują się pozostałości szpalerów lipowych, o koronach ciętych w formie kandelabrowej. Pałac i park po gruntownej renowacji są w stanie bardzo dobrym, obecnie jako własność prywatna – niedostępne.

Zrewitalizowana aleja lip kandelabrowych na północ od pałacu oraz widok pałacu od strony ogrodu
Zespół zabudowy wpisanej do rejestru zabytków i powiązanych z pałacem tworzą:

a) dwór warowny, wzniesiony przypuszczalnie w latach 1528-44 w miejscu dawnej lokalizacji XIV w. wartowni, przez ówczesnego właściciela dóbr Mikołaja Wilczka. Po wybudowaniu nowego pałacu dwór został w 1 poł. XVIII w. przebudowany na spichlerz. Murowany z cegły, dawniej 5-kondygnacyjny, podpiwniczony, na rzucie prostokąta z przyległymi skrzydłami, kryty wysokim dachem. W latach 80-tych XX w. uległ poważnym uszkodzeniom w wyniku pożaru i stopniowo popadał w ruinę. W 2020 r. dobiegały końca prace przy budowie Centrum Edukacji Ekologicznej, w ramach których przeprowadzono w obrębie ruin prace archeologiczne, a następnie renowację, zabezpieczenie i ekspozycję reliktów dawnego dworu wraz z rewitalizacją całego otoczenia.

Zachowany fragment dworu, widok z wieży widokowej oraz od strony północnej

Rządcówka, ul. Kopernika

Stajnia, ul. Partyzantów

b) zabudowa folwarku: czworak I (nie istnieje), czworak II (ul. Kotulińskiego), rządcówka (ul. Kopernika), stajnia (ul. Partyzantów), dom ogrodnika (nie istnieje) i założenie terenów zielonych, w tym 3 stawy i częściowo zachowane 3 aleje spacerowe.

- czworak II, wg daty na elewacji szczytowej wzniesiony został w 1708 r. Usytuowany szczytowo do drogi, na planie wydłużonego prostokąta, przykryty dachem dwuspadowym krytym dachówką. Murowany, zdobiony miejscowo tynkowanymi polami (szczyt) i ceglany gzymsem (fot. obok).

- rządcówka, ok. poł. XIX w. Usytuowana szczytowo do drogi, założona na planie prostokąta z niewielką przybudówką przy tylnej elewacji. Jednokondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym. Elewacja frontowa ośmioosiowa, z wejściem w czwartej osi. W pozostałych osiach prostokątne otwory okienne i wnęki, nad którymi znajdują się proste gzymsy. Elewacje szczytowe dwuosiowe.

- stajnia, XVIII/XIX w. Murowana, na planie wydłużonego prostokąta z ryzalitem przy zachodniej elewacji, usytuowana równolegle do drogi. Murowana z cegły, jednokondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym. Budynek nieużytkowany, w bardzo złym stanie.

Grodziec (gm. Jasienica)

Zespół zamkowy: zamek i park, 1542-80, oficyna, 2 poł. XVIII w., ruiny kaplicy XV w., 2 poł. XVI w., mostek kamienny, XVIII w.

Najstarszy zamek istniał w tym miejscu już w XIV w., obecny został ukończony ok. 1580 r. przez Henryka Grodeckiego. Przez kolejnych właścicieli stopniowo przebudowywany, m.in. w 1650 (górne piętro) i w XVIII w. (zachodnie skrzydło), w XIX w. (wieże). Odrestaurowany w 1927 r. przez dr. Ernesta Habichta. Usytuowany na niewielkim wzniesieniu, ze sztucznym nasypem od południa, ujętym w mury oporowe z kamienia łamanego (XVI w.?). Późnorenesansowy, na planie prostokąta, z prostokątnymi wieżami przy elewacjach frontowej i tylnej, ryzalitami wieżowymi zdobionymi blankowaniem. Trójkondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym, wieże dachami namiotowymi. W piwnicy zachowane gotyckie sklepienia i fragmenty murów, w przyziemiu - sklepiona kolebkowo sień na osi. Wnętrza przekryte stropami drewnianymi, otwory drzwiowe w kamiennych, renesansowych i barokowych portalach. Od 2004 r. budynek stanowi własność prywatną, jest zabezpieczony, oznakowany i użytkowany, wymaga jednak prac restauratorskich o szerokim zakresie.

Rozległy krajobrazowy park przyzamkowy wymaga rewitalizacji, przy zamku część starsza, o regularnym układzie, zapewne z XVII w.

W pobliżu oficyna z 2 poł. XVIII w. wśród zabudowy folwarcznej skupionej wokół podwórza. Na rzucie prostokąta, murowana z cegły, piętrowa z piwnicami sklepionymi kolebkowo. Na osi sklepiona sień, klatka schodowa z kamiennymi schodami. elewacja siedmioosiowa, z trzyosiowym ryzalitem. Na terenie parku znajdują się ruiny zamkowej kaplicy św. Doroty, wzniesionej w 1625 r. i przekształconej w XVIII w. Murowana z kamienia i cegły, zachowana w postaci prezbiterium na rzucie zbliżonym do kwadratu, z absydą o łuku segmentowym oraz miejscowo zachowanego zarysu murów korpusu. Kaplica zachowana jako trwała ruina, zabezpieczona i oznakowana. Tablice informacyjne znajdują się też przy kamiennym mostku, usytuowanym pomiędzy parkiem a dawną szkołą wiejską.

Elewacja frontowa, widok od strony północnej

Elewacja ogrodowa, widok od południa

Ruiny kaplicy zamkowej

Oficyna, Grodziec 3

Łownica (gm. Jasienica)

- dwór, 1690 r.

Dwór w Łownicy powstał w 1690 r. dla rodziny Byszyńskich. W późniejszych latach przebudowany. Usytuowany przy skarpie opadającej w kierunku strumienia, na tyłach prywatnej posesji, zwrócony elewacją frontową w kierunku południowo-wschodnim. Murowany, ceglany, na planie czworoboku, parterowy, z ryzalitem w tylnej elewacji. Główne wejście zwieńczone było trójkątnym gzymsem z kartuszem herbowym, obecnie nieistniejącym. Kryty dachem dwuspadowym, częściowo zawalonym. Na osi sień, w trakcie frontowym sklepiona krzyżowo, z przecho- dem sklepiona kolebkowo, w części pomieszczeń sklepienia krzyżowo. Przy ruinach dworu pozostałości rozległego założenia parkowego o układzie tarasowym.

Dwór jest nieużytkowany, w bardzo złym stanie technicznym, wymaga pilnego zabezpieczenia.

Archiwalna fotografia dworu, z historia.beskidia.pl

Dwór, stan aktualny

Jaworze (gm. Jaworze)

- zespół pałacowy, ul. Pałacowa 1, 1793; pałac, oficyna I, oficyna II, budynek przybramny, brama, park

Pałac klasycystyczny z 1793 r. (wł. hr. Arnold St. Genois d'Anneaucourt), przebudowany na przełomie XIX i XX w. Od 1956 r. mieści Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, jest murowany na rzucie prostokąta, z niewielkimi ryzalitami w bocznych osiach, dwukondygnacyjny, kryty niskim, czterospadowym dachem. Główne wejście w zwieńczonym trójkątnym naczółkiem ryzalicie, przy którym znajduje się wsparty na filarach taras, otoczony balustradą. Druga kondygnacja ryzalitu ujęta w zdwojone kolumnienki, z oknami zamkniętymi łukiem pełnym, pozostałe prostokątne, w bocznych osiach w zamkniętych łukiem wnekach. Dekoracje elewacji skromna i delikatna. W 2011 przeprowadzono generalny remont, po którym budynek jest w dobrym stanie.

Przed frontem pałacu usytuowane są prostopadle do niego dwie oficyny z k. XVIII w.: północna, murowana, nr 93 (tzw. dom Filipa) i południowa, nr 94 (tzw.

dom kąpielowy) wzniesione na rzucie prostokąta. Obie piętrowe, kryte pierwotnie dachem czterospadowym, ob. płaskim. Elewacje frontowe siedmioosiowe, z wejściem w środkowej osi, nad którym znajdują się żeliwne daszki. Otwory okienne prostokątne, na elewacjach dekoracje w postaci podziałów ramowych i boniowanych lizen. Piętro oddzielone opaską, nad oknami płytkie tynkowane wnęki. Oficyny po przeprowadzonych pracach remontowych są w bardzo dobrym stanie. Pomiędzy oficynami znajduje się prostokątny gazon zdobiony klasycystycznymi wazonami na niskich postumentach.

Oficyna północna

Oficyna południowa

Murowane postumenty flankujące wjazd

Budynek bramny

Wjazd na teren zespołu prowadzi pomiędzy murowanymi postumentami z puttami i tarczami herbowymi St. Genois d'Anneaucourt oraz Nałęcz Laschowskich. Obok znajduje się budynek przybramny – murowany, piętrowy, krytego czterospadowym dachem, o elewacjach 8- i 3-osiowych. Otwory okienne prostokątne, w przyziemiu ujęte w płytkie, zamknięte półkoliście wnęki. Budynek częściowo zmodernizowany, elewacje o historycznym charakterze (południowa, wschodnia) wymagają odnowienia, elewacja północna – odtworzenia pierwotnego wyglądu.

Park powstał prawdopodobnie w XIX w., złożony z dwóch części po obu stronach pałacu. Część wschodnia w stylistyce angielskiej, część południowa o osiowej kompozycji, z aleją widokową. Zachowane egzemplarze starodrzewia (dęby, buki, jawor, klony, lipy) oraz egzotyków (tulipanowce i platany). W części południowo wschodniej swobodny układ strumieni ze sztucznym wodospadem i sadzawką. Chroniony obszar ma powierzchnię ok. 5,2 ha.

- folwark dolny, ul. Pałacowa 28; budynek bramny, XVII, XVIII w., czworak, XVIII/XIX w.

Tzw. Dolny Dwór usytuowany jest na wschód od pałacu. Jego zabudowania ułożone są w podkowę, z budynkiem bramnym pośrodku ciągu zabudowy zachodniego boku. Jest on zapewne pozostałością dawnego założenia dworskiego Henryka Rudeckiego, z 1 poł. XVII w. Budynek murowany z kamienia i cegły, dwukondygnacyjny, pierwotnie z dwoma sklepionymi przejazdami bramnymi w bocznych osiach, nakrytych sklepieniami kolebkowymi z lunetami (ob. jeden, po stronie południowej). Elewacja zachodnia trzy, wschodnia czteroosiowa, częściowo przekształcone. Na południe od bramy położony jest czworak: parterowy, kryty dachem dwuspadowym, na rzucie mocno wydłużonego prostokąta, ze sklepieniami żaglastymi. Oba budynki wymagają remontu.

W skład zespołu wchodziły także zabudowania folwarku górnego, znajdującego się na południe od pałacu, przy ul. Wapienickiej – obecnie jest to tylko jeden, gospodarczo-mieszkalny budynek: założony na planie mocno wydłużonego prostokąta, jednokondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym, murowany z kamienia i cegły.

Budynek bramny z przylegającym od południa czworakiem, ul. Pałacowa 28

Kobiernice (gm. Porąbka)

- ruiny zamku Wołek, poł. XIV

Zamek został zbudowany w XIV w., zapewne przez książąt oświęcimskich, przy południowej granicy dawnego księstwa. Wzmiankowany w 1396 r., w 1405 przekazany książętom cieszyńskim. Kilkakrotnie oblegany i częściowo burzony, użytkowany zapewne do końca XV w., kiedy został zniszczony. Obiekt badany wykopaliskowo po raz pierwszy w 1880 r., następnie w latach 1977-86. Układ założenia dobrze rozpoznany - zamek miał układ półowalny, otoczony był dwoma pierścieniami kamiennych murów, za zewnętrznym znajdowała się podwójna fosa. W północno-wschodnim narożu zamku znajdowała się baszta, w południowo-wschodnim - budynek mieszkalny. Pomiędzy budynkiem mieszkalnym i basztą znajdowała się główna brama, poprzedzona mostem zwodzonym. Zamkowi poświęcona jest część ekspozycji w Izbie

Regionalnej w Kozach. Eksponowany jest jako trwała ruina, teren wokół wykoszony i udostępniony do zwiedzania.

Pozostałości baszty

Zarys dolnej części murów budynku mieszkalnego

Kobiernice (gm. Porąbka)

- zespół dworski, ul. Parkowa 20, pocz. XIX, dwór, oficyna, park

Dwór wybudowany w 1 poł. XIX w. w stylu klasycystycznym. Murowany, na planie prostokąta, parterowy, kryty wysokim dachem czterospadowym. Główne wejście poprzedzone wysokim kolumnowym portykiem zwieńczonym trójkątnym naczółkiem. W tylnej elewacji dwukondygnacyjny ryzalit zdobiony pilastrami w wielkim porządku, zwieńczony trójkątnym naczółkiem. Budynek opasany klasycyzującym fryzem z motywem metopy, wokół prostokątnych okien profilowane opaski. Przy dworze rozciąga się zabytkowe założenie zieleni, na planie zbliżonym do prostokąta. Na północ od dworu położona jest oficyna, murowana, parterowa, rozbudowana w kierunku północnym. Zespół dworski w stanie technicznie stabilnym, wymaga przeprowadzenia kompleksowej rewitalizacji.

Frontowa, zachodnia elewacja dworu

Boczna, południowa elewacja dworu

Kozy (gm. Kozy)

- zespół pałacowy, ul. Krakowska 5, XVIII, XIX, pałac, oficyna I, oficyna II, park

Barokowy pałacyk z przyległym ogrodem, zbudowany w XVIII w. przez rodzinę Jordanów, w XIX w. przebudowany i rozbudowany w XIX w. przez rodzinę Czecz de Linewald, w stylu klasycystycznym. W otaczającym pałac parku znajduje się platan – Pomnik Przyrody, fontanna na osi pałacu i pozostałości lodowni.

Pałac jest założony na planie wydłużonego prostokąta z półokrągłym ryzalitem w tylnej elewacji, przy którym znajduje się niewielki taras, na który prowadzą dwa biegi schodów. Budynek dwukondygnacyjny, kryty dachem czterospadowym. Elewacja frontowa dziewięcioosiowa, przed trzema środkowymi osiami wsparty na filarach taras, pod którym znajduje się wejście. Kondygnacje rozdzielone profilowanym gzymsem. Okna prostokątne, przyziemie zdobione poziomymi pasami boniowania. Po stronie zachodniej do bocznej elewacji przylega neogotycka kaplica pałacowa z 1859 r., z oknami zamkniętymi łukiem ostrym i wieżyczką. Przy wschodniej elewacji mniejsza przybudówka, o skromniejszej formie, pełniąca dawniej funkcję magazynową.

Oficyny zachodnia i wschodnia

Po obu stronach dziedzińca, usytuowane są piętrowe, murowane, przekryte dachem dwuspadowym oficyny - zachodnia ze sklepionymi piwnicami i datą w nadprożu „1705”, wschodnia oficyna nieco późniejsza, bez podpiwniczenia. Zespół pałacowo-parkowy po kompleksowej rewitalizacji znajduje się w bardzo dobrym stanie. Wschodnia oficyna ze śladami wilgoci na elewacji.

Kozy (gm. Kozy)

- stodoła „Pod św. Florianem”, ul. Szkolna, 2 poł. XVII w.

W kierunku północno – wschodnim od pałacu zlokalizowana jest stodoła św. Floriana („owczarnia”), będąca pozostałością zabudowy folwarcznej. Czteroskrzydłowa, założona na planie czworoboku ze ściętymi narożnikami, z dziedzińcem pośrodku. W południowym skrzydle znajduje się przejazd bramny, zwieńczony późnobarokowym szczytem, pierwotnie z drewnianą rzeźbą św. Floriana we wnęce (ob. figura znajduje się w Izbie Historycznej w pałacu). Budynek stodoły jest nieużytkowany, wymaga generalnego remontu.

Kozy (gm. Kozy)

- dwór Grabowskich z ogrodem, ul. Krakowska 22, 1 poł. XX w.

Dworek – willa wzniesiony w latach 1923-24, mieści ob. Laboratorium Fotowoltaiczne Instytutu Metalurgii i Inżynierii Materiałowej PAN. Budynek murowany na rzucie prostokąta, parterowy na wysokich piwnicach, kryty dachem mansardowym. Przy elewacji frontowej znajduje się ryzalit mieszczący główne wejście, otoczone przez rzędy wąskich, prostokątnych okienek. Wejście poprzedzone jest niewielkim tarasem, na który prowadzą kamienne schody. Wokół budynku rozciąga się ogród, otoczony metalowym ogrodzeniem. Dwór i ogród są w dobrym stanie.

Ligota (gm. Czechowice-Dziedzice)- dwór wraz z otoczeniem, ul. Woleńska 3, XVIII/XIX, XX w.

Klasycystyczny dwór wzniesiony na przełomie XVIII i XIX w. przed rodzinę Czaderskich, rozbudowany na przełomie XIX i XX w. Murowany z cegły, złożony z dwóch przyległych prostokątnych części. Starsze skrzydło na planie prostokąta z sienią przelotową na osi, jednokondygnacyjne, na wysokich piwnicach ze sklepieniami żaglastymi, kryte dachem naczółkowym. Elewacja frontowa pięcioosiowa, dawniej poprzedzona gankiem do którego prowadziły dwubiegowe kamienne schody z podestem, pod którym znajdowało się wejście do piwnic. Nad piwnicami sklepienia

żaglaste, sień sklepiona kolebkowo. Elewacje dzielone były zdwojonymi pilastrami toskańskimi, ozdobione płycinami, narożniki i cokół boniowaniem. Obecnie dekoracja w większości zniszczona. Tylne, nowsze skrzydło dwukondygnacyjne, o przekształconych elewacjach. Stolarka okienna drewniana, częściowo zniszczona. Budynek jest nieużytkowany,

w złym, pogarszającym się stanie. Wymaga zagospodarowania i przeprowadzenia gruntownego remontu. W otoczeniu dworu pozostałości parku i zabudowań gospodarczych.

Pisarzowice (gm. Wilamowice)-dwór, ul. Pańska, 1706 r.

Tzw. dwór Bulowskiego został wzniesiony w 1706 r. na planie prostokąta, z kolumnowym gankiem od frontu oraz drugim przy tylnej elewacji. Murowano-drewniany, kryty obszernym dachem czterospadowym, obecnie obitym papą. Wewnątrz strop belkowy z czasu budowy dworu. Okna prostokątne, stolarka wymieniona. Ochronie podlega także otoczenie dworu wraz ze starodrzewiem.

Dwór w Pisarzowicach

Rudzica (gm. Jasienica)

- dwór, 1 poł. XVII w., 1947 r.

Budynek powstał prawdopodobnie w 1. poł. XVII w., na miejscu wcześniejszego, drewnianego dworu. Remontowany i zmodernizowany w 1947 r. W pierwotnym zarysie barokowy, murowany z kamienia i cegły, na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, kryty niskim dachem czterospadowym. Przebudowane wnętrze posiada krytą sklepieniem kolebkowym sień. W południowym narożniku mieściła się kaplica, także kryta kolebką. Otwory okienne prostokątne. Elewacja frontowa przebudowana z utratą cech stylowych. Obecnie budynek jest w trakcie prac remontowych, własność prywatna.

Dwór w Rudzicy

Stara Wieś (gm. Wilamowice)

- zespół dworski, XVIII, dwór i park

Barokowo – klasycystyczny dwór wzniesiony w XVIII w. na planie prostokąta, jednokondygnacyjny, kryty dachem mansardowym z lukarnami nad bocznymi elewacjami. Murowany z cegły, wewnątrz drewniane stropy belkowe. Elewacja frontowa zwrócona w kierunku wschodnim, z pięcioosiowym, płytkim ryzalitem zwieńczonym szerokim frontonem. Otwór wejściowy umieszczony w środkowej osi, zamknięty łukiem, po bokach prostokątne okna. Na elewacjach pozostałości boniowania. Pierwotny układ wnętrz dwutraktowy, z sienią na osi. Budynek nieużytkowany, zaniedbany, w pogarszającym się stanie technicznym. Przy dworze rozciąga się rozbudowany folwark oraz zaniedbane założenie parkowe.

Dwór w Starej Wsi

5.4. Budownictwo mieszkaniowe, szkoły

Na terenie powiatu bielskiego znajduje się 19 budynków mieszkalnych wpisanych do rejestru zabytków. Aż osiem z nich znajduje się w miejscowości Międzyrzecze (gm. Jasienica). W Zabrzegu (gm. Czechowice-Dziedzice) znajdują się trzy domy, w Bronowie (gm. Czechowice-Dziedzice), Ligocie (gm. Czechowice-Dziedzice), Mazańcowicach (gm. Jasienica), Porąbce i Starej Wsi (gm. Wilamowice) – po jednym. Dwa znajdują się na terenie miasta Czechowice – Dziedzice.

Stara Wieś, ul. Ks. Wojtyłki 1

Chałupa w Starej Wsi, dawniej mieszcząca szkołę, ostatnio Izbę Regionalną, jest obecnie wyłączona z użytkowania. Wzniesiona w konstrukcji zrębowej w 1869 r. na wysokiej podmurówce, usytuowana jest w pobliżu drewnianego kościoła i cmentarza, tworząc z nimi malowniczy zespół. Drugim przykładem jest murowano-drewniana chata górską z końca XIX w. w Porąbce (przysiółek Trzonka), przebudowana ok. 1920 r. Konstrukcja zrębowa jest szalowana w partii szczytu deskami w pionowym układzie, ze snycersko opracowanymi zakończeniami. Całość osadzona jest na wysokim murowanym cokole.

W ewidencjach zabytków umieszczona jest znaczna ilość budynków mieszkalnych, wzniesionych w konstrukcji zrębowej, rzadziej – przysłupowej. Zasób drewnianego budownictwa mieszkalnego, podatnego na pożary, o mniejszej trwałości użytkowej i stosunkowo łatwego w rozbiórce, topnieje systematycznie wraz z upływem czasu. Działania na rzecz zachowania w dobrym stanie najstarszych lub najbardziej charakterystycznych obiektów powinny zostać uwzględnione podczas tworzenia programów opieki nad zabytkami na poziomie gminnym oraz w zapisach o dofinansowywaniu obiektów zabytkowych.

Ochroną zostały objęte także budynki dawniej mieszczące szkoły wyznaniowe, a obecnie będące budynkami mieszkalnymi. Usytuowany w pobliżu pałacu późno klasycystyczny budynek przy ul. Pałacowej 27 w Jaworzu został zbudowany na przełomie XVIII/XIX w. Posiada pięcioosiową elewację frontową, dzieloną tokańskimi pilastrami tworzącymi płytkie wnęki zamknięte łukami segmentowymi. Środkowy ryzalit zwieńczony jest półkolistym przyczółkiem z wnęką arkadową, mieszcząca w przyziemiu trzy otwory wejściowe. W Jasienicy przy ul. Międzyrzeckiej

109 znajduje się dawny budynek szkoły ewangelickiej, wzniesiony w 1845 r. jako murowany, parterowy budynek z prowizorycznym zadaszeniem i rozbudowany w latach 1847-1850 przez dodanie piętra z dodatkową salą lekcyjną oraz poddasza. Budynek murowany, tynkowany, kryty dachem dwuspadowym. Dwukondygnacyjny, o prostej formie, na elewacjach płytkie podziały ramowe, lizeny i obramienia okienne. Po przeprowadzonym w ostatnich latach remoncie budynek jest w bardzo dobrym stanie.

Dawna szkoła, ob. dom, ul. Pałacowa 27

Jasienica, szkoła, ob. budynek par., ul. Międzyrzecka 109

Pozostałe budynki mieszkalne tworzą jednolitą grupę murowanych domów na planie wydłużonego prostokąta, z wejściem pośrodku dłuższej elewacji. Wejście umieszczone jest w półkoliście zamknięte wnęce, często z siedzeniami po bokach.

Poza pojedynczymi przykładami, obiekty te są nieużytkowane lub użytkowane jako budynki gospodarcze i pomocnicze. Większość z nich jest niezadowolającym lub złym stanie zachowania, sporadycznie prowadzone bieżące naprawy nie są wykonywane w sposób właściwy dla obiektów zabytkowych. Część budynków została zmodernizowana w sposób powodujący utratę historycznej formy i detalu architektonicznego, z użyciem współczesnych materiałów budowlanych. W ciągu ostatnich lat nie podjęto działań remontowych przy żadnym z budynków, stan kilku z nich uległ pogorszeniu.

Na podstawie wpisu do rejestru zabytków układu urbanistycznego Jaworze ochroną objęte są przykłady zabudowy willowej, powiązanej z uzdrowiskiem.

Bronów

Ligota

Zabrzeg

Międzyrzecze

Międzyrzecze

Międzyrzecze

Mazańcowice

Międzyrzecze

5.5. Zabytki techniki

- Wykaz zabytków przemysłu i techniki ujętych w rejestrze zabytków nieruchomych:

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru
Czechowice-Dziedzice	Czechowice-Dziedzice	Budynek dworca kolejowego, ul. Wolności 3-5	1853-1855, 1901-02	A/407/13 z 2.08.2013
Czechowice-Dziedzice	Czechowice-Dziedzice	Zespół zabudowy Walcowni Metali Dziedzice, ul. Kochanowskiego - hala walcowni blach, - kompleks hal ciągarni-prasowni (3 segmenty), - hala odlewni z trawiarnią (2 segmenty),	- 1895, 1948, 1956 - 1916, 1928, 1936, 1951 - 1924, 1945	A/415/15 z 16.01.2015
Buczkowice	Rybarzowice	Młyn wodny z domem	1866	A-527/87 z 27.10.1987
Porąbka	Czaniec	Turbinownia w fabryce tektury, urządzenia hydrotechniczne	po 1880	A-492/87 z 27.03.1987

Zabytki techniki w powiecie bielskim nie są zbyt liczne, ale reprezentują gałęzie przemysłu zarówno tradycyjnego, wiejskiego, jak i powstałego na przełomie XIX i XX w. wraz z rozwojem światowej techniki, a także posiadają dużą wartość zabytkową (np. unikatowe turbiny Girarda). Większość z tych obiektów jest doskonale znana pasjonatom historii techniki, a dalsza popularyzacja wiedzy o nich wpłynie pozytywnie na rozwój świadomej turystyki w regionie.

Rybarzowice, gm. Buczkowice

- młyn wodny wraz z domem, wyposażeniem i fragmentem młynówki

Murowany, kamiennie – ceglany młyn powstał w 1866 r., na miejscu wcześniejszego drewnianego, działającego od początku XVII w. W 1927 r. przy młynie powstała piekarnia. Po drugiej wojnie światowej budynek był zniszczony i pozbawiony części urządzeń. W latach pięćdziesiątych młyn zatrzymano, do lat siedemdziesiątych XX w. funkcjonowała piekarnia. Budynek młyna w części mieszkalnej jest dwukondygnacyjny, w części przemysłowej parterowy z użytkowym poddaszem, całość kryta dachami dwuspadowymi. Podpiwniczony, z ujęciem wodnym w części młyna. Do tylnej elewacji przylega drewniany ganek. W otoczeniu ogród z niewielkim sadem, budynki gospodarcze (m.in. piekarnia), studnia i kanał młynówki oraz pozostałości murowanej piwniczki. W ostatnich latach stan młyna uległ znacznemu pogorszeniu, szczególnie w części przemysłowej (nieszczelne pokrycie dachowe, osuwisko przy wschodniej ścianie).

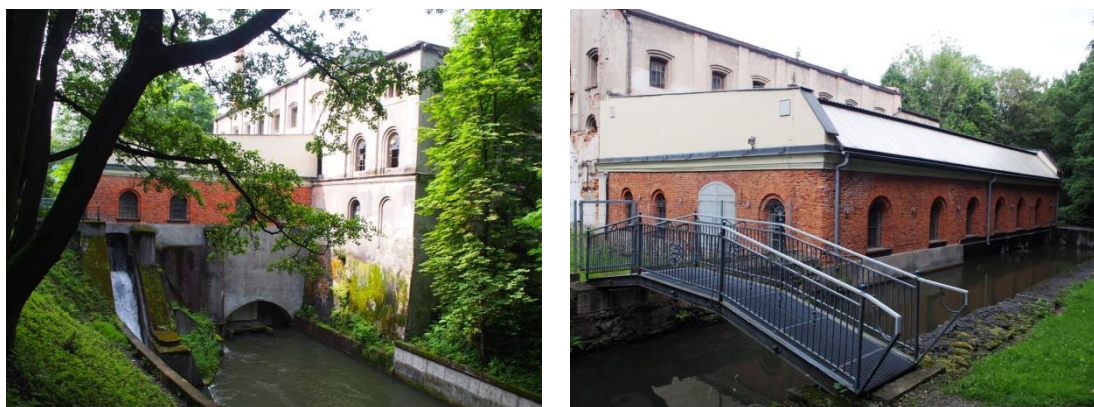
Widok młyna i budynku mieszkalnego, Rybarzowice

Młynarstwo pełniło ważną rolę w krajobrazie kulturowym wsi. Młyny wodne działały w Buczkowicach, Bestwinie, Szczyrku, Łodygowicach, Rybarzowicach, Grodźcu. Do dzisiejszych czasów niewiele budynków młyńskich przetrwało w dobrym stanie, a jeszcze mniej zachowało swe pierwotne wyposażenie (zespół młyński z końca XIX w. zachował się w Łownicy). Z tego względu zespół młyna wodnego w Rybarzowicach pomimo braku reprezentacyjnej formy, jest bardzo cennym zabytkiem na mapie powiatu.

Czaniec, gm. Porąbka

- dwie turbiny Girarda wraz z najbliższym otoczeniem, budynkiem, urządzeniami pomocniczymi, osprzętem oraz ujęciem wodnym, w dawnej papierni Habsburgów

Powstałe po 1888 r. turbiny są jedynymi w kraju i nielicznymi w Europie egzemplarzami wynalazku Philippa de Girarda, pełniącego od 1826 r. funkcję Naczelnego Inżyniera Górnictwa w Królestwie Polskim. W latach 60-tych XX w. jedna z turbin została przystosowana do wytwarzania prądu elektrycznego. Umieszczone są one w jednokondygnacyjnym budynku murowanym z cegły, nietynkowanym, umieszczonym nad betonowym przepustem rzeczny. W 2006 r. w budynku przeprowadzono kompleksowe prace remontowe, konserwatorskie i restauracyjne, w wyniku których zespół jest w bardzo dobrym stanie. W obiekcie działa Mała Elektrownia Wodna, wykorzystująca jedną z zabytkowych turbin.

Widok budynku turbin od strony północnej i w kierunku NW

Czechowice-Dziedzice

- budynek dworca kolejowego, ul. Wolności 3-5

Dworzec kolejowy został wzniesiony w latach 1853-1855 na trasie Cesarsko-Królewskiej Uprzywilejowanej Kolei Północnej Cesarza Ferdynanda, następnie rozbudowany w latach 1901-1902. Wpis obejmuje główny budynek dworca wraz ze zdobiącym jego elewację, częściowo zachowanym historyzującym detalem architektonicznym, a także wiatę peronową, wnętrze holu i dawnej sali restauracyjnej. Budynek o rozczłonkowanej bryle, dwu- i trójkondygnacyjny. Składa się z części centralnej z głównym holem i ryzalitami oraz dwóch skrzydeł dostawionych do ryzalitów bocznych. Wejście główne umieszczone jest w środkowej osi, w ryzalicie zwieńczonym trójkątnym szczytem ze sterczynami i płyciną flankowaną pilastrami z secesyjnymi motywami dekoracyjnymi. Pozostałości wiaty peronowej wsparte są na żeliwnych słupach. Dworzec jest zaniedbany, wymaga przeprowadzenia kompleksowej rewitalizacji.

Widok dworca od strony elewacji frontowej oraz od strony peronów

Czechowice-Dziedzice

- zespół zabudowy Walcowni Metali Dziedzice, ul. Kochanowskiego: hala walcowni blach, kompleks hal ciągarni-prasowni (3 segmenty), hala odlewni z trawiarnią (2 segmenty), XIX i XX w.

Pierwsze zabudowania zakładu oraz hala produkcyjna zakładu w Dziedzicach powstały w latach 1895 -1896 r. Nosił on wówczas nazwę "Zinkwalzwerke Dziedzice". Działalność produkcyjna walcowni nie trwała długo, w roku 1906 rozpoczęto przebudowę zakładu, rozszerzając swoją produkcję o wyroby z miedzi i aluminium. W 1925 roku utworzono przedsiębiorstwo pod nazwą "Walcownia Metali SA". Podczas II wojny św. zakład pod nazwą Metallwalzwerke A.G. Dzieditz pracował wyłącznie na potrzeby wojska. Kolejna modernizacja zakładu nastąpiła w latach 1985-1992. Zespół wielkogabarytowej zabudowy przemysłowej zbudowany w większości z nietynkowanej cegły, z wyraźnie zaznaczonymi podziałami ramowymi elewacji. Rozbudowywany zgodnie bieżącymi potrzebami użytkowymi, stanowi cenny przykład architektury przemysłowej.

Widok zespołu walcowni z wiaduktu kolejowego. Po lewej stronie hala walcowni i blach (1895, 1948, 1956), po prawej, kolejno od walcowni – hala odlewni, hala odlewni z trawiarnią (1924, 1945) oraz trzy hale prasowni (1916, 1928, 1936, 1951)

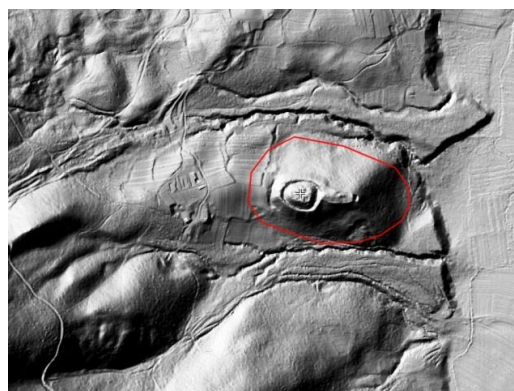
5.6. Zabytki archeologiczne

Na terenie powiatu bielskiego w ramach programu badawczego AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski, zewidencjonowano 319 stanowisk archeologicznych, z których trzy wpisane są do rejestru zabytków.

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Chronologia	Nr AZP	Nr rej.
Bestwina	Bestwina	Stanowisko nr 1, gródek rycerski	średniowiecze nowożytność	1/24 (106-48)	A-1207/75
Jaworze	Jaworze	Stanowisko nr 1, krąg kamienny otoczony wałem kamiennym i fosą.	wczesne średniowiecze	1/1 (108-47)	A – 439/84
Porąbka	Kobiernice	Ruiny zamku Wołek wraz z obwarowaniami	średniowiecze	3/1 (108-47)	A – 159/76

W poszczególnych gminach znajduje się następująca ilość stanowisk archeologicznych: gm. Czechowice-Dziedzice – 81, Jasienica – 68 i Wilamowice – 61, następnie Bestwina – 42 i Porąbka – 21, w końcu Jaworze – 13, Kozy – 12, Buczkowice – 11, Wilkowice – 7 oraz Szczyrk – 3.

Większość stanowisk to ślady osadnicze o nieokreślonej funkcji, rozpoznane na podstawie niewielkiej ilości znalezisk. Poza tym występują mniej liczne relikty osadnictwa w postaci obozowisk i osad, a także gródki stożkowe. W ewidencji znajduje się znaczna ilość stanowisk o nowożytnej genezie, objętych ochroną także na podstawie ewidencji zabytków nieruchomych (tartaki, kaplice), jak i wpisu do rejestru znajdującego się na nim obiektu architektonicznego (zamek, kościół). Brak obiektów jednoznacznie określonych jako pradziejowe cmentarzyska czy groby.

Chronologia stanowisk rozpięta jest pomiędzy epoką kamienia, epoką brązu, żelaza, okresem wpływów rzymskich, z przewagą okresu średniowiecznego oraz nowożytnego. Znaczny procent stanowisk nie posiada określonej lokalizacji. Ich istnienie znane jest z informacji źródłowych lub dawnych, niepotwierdzonych badań powierzchniowych. Często miejsce odnalezienia zabytku (np. wyrobu kamiennego lub metalowego) nie zostało prawidłowo oznaczone na mapie i znane jest tylko z opisów, a sam zabytek zaginął podczas wojny. Pozostałe stanowiska zajmują wydzielone wycinki przestrzeni, w obrębie których stwierdzono istnienie pradziejowych obiektów oraz przedmiotów (głównie odłamków naczyń ceramicznych). Zewidencjonowane stanowiska posiadają Karty Zabytku Archeologicznego (poniżej – przykładowa karta, st. Kobiernice 3).

Skala 1:10,000

Dzielnica Krasne

Opisane w planie do rejestru dóbr kultury o nr. 447/1995, o ss. kl. III-2560/01/76. Wz. rejestru Szcze 1-19876.

Literatura

- 1/ Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. 75, Warszawa 1987, s. 375 pod hasłem "Krasne".
- 2/ J. Wąpłacz, *Indywidualne obiekty w dorzeczu górnej Wiśły*, "Acta Ichthyologica Carpatica", t. 28, 1992, s. 73-80, tab. 4, fig. 1.
- 3/ J. Indykiewicz, *Katalog gatunków i zwierząt w terenie*, Wydawnictwo /Zgromadzenie S. Ichthyologicznych, Kraków 1994, s. 21, w. 67, op. 21, uwagi na str. 311! - błąd literacki w terminie

Przykładowa karta ewidencyjna zabytku archeologicznego (KEZA)

Strona 70 z 130

badan archeologicznych i ich dokumentacji przekracza 2% kosztów planowanych działań, Minister ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udziela osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej dotacji na ich przeprowadzenie, w wysokości różnicy pomiędzy kosztami planowanych badań i ich dokumentacji a kosztami stanowiącymi 2% kosztów planowanych działań (art. 82a, ust.1).

Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga m.in. prowadzenie badań archeologicznych, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru zabytku lub sposobu korzystania z tego zabytku, poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Zgodnie z Art. 109 c Ustawy., *Kto bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia poszukuje ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.*

Bez zgody WKZ nie wolno w obrębie stanowiska ani w jego bezpośrednim sąsiedztwie prowadzić robót budowlanych i prac ziemnych (tj. budowy, roboty instalacyjne, melioracja, wodociągi, gazociągi, budowa dróg, zakładanie wybieżysk kruszywa i wysypisk śmieci).

5.7. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony

Według zapisów art. 7. *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* podstawowymi formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, a od 2010 r. również ustalenia ochrony w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji.

Na omawianym obszarze nie występują parki kulturowe, brak też zabytków o statusie Pomnika Historii. Miejscowe Plany Zagospodarowania wraz ze strefami ochrony konserwatorskiej w gminach wymienione są w rozdziale 4.3. Uwarunkowania na szczeblu lokalnym: powiatowym i gminnym. Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków stanowi załącznik do Programu.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków w latach 2015-2020

Zespół Walcowni Metali w Czechowicach-Dziedzicach

Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny oraz plebania w Mazańcowicach

Zespół kościoła w Starej Wsi ze wzgórzem kościelnym, domkiem grabarza, starym cmentarzem...

... oraz nowym cmentarzem.

Kaplica św. Urbana w Porąbce

GMINA	Planowanie przestrzenne		GEZ	GPOnZ	Rejestr zabytków		
	Studium	strefy ochrony konserwatorskiej w M.P.Z.P.			nieruchome	ruchome	archeo.
Bestwina	2016	A, B	2018	2018-2022	2	5	1
Buczkowice	2019	B, OK	plan	plan	1	2	0
Czechowice-Dziedzice	2017	A, B, OK	2018	2012-2016	20	18	0
Jasienica	2016	A, B, E	2018	2018-2021	29	6	0
Jaworze	2007	układ urbanist., B, E, OW	2019	2016-2019	8	0	1
Kozy	2013	A, B	2013	brak	5	0	0
Porąbka	2006	A, B, C, OW	2018	brak	7	2	1
Szczyrk	2016	OK	2013*	plan	1	2	0
Wilamowice	2016	A, B, K	2014	brak	5	5	0
Wilkowice	2010	A, B, W	2018	plan	2	0	0

Tab. Zestawienie form ochrony zabytków w gminach powiatu bielskiego *- oprac., nie przyjęty

5.8. Zabytki w gminnych ewidencjach zabytków (GEZ)

Gminne Ewidencje Zabytków stanowią podstawę do sporządzania Gminnych, Powiatowych i Województwa Programów Opieki nad Zabytkami oraz do ustalania zapisów formy ochrony zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Zmiany w GEZ nie powodują nieważności ustaleń zawartych w ww. dokumentach. GEZ są dokumentami otwartymi i powinny podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m.in. na uzupełnianiu jej o kolejne budynki oraz na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących oraz gruntownie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju elewacji itp.). Przy obiektach ujętych w GEZ oraz posiadających zapisy w m.p.z.p. ochronie podlega zazwyczaj forma architektoniczna obiektu (gabaryty wysokościowe, forma dachu i rodzaj pokrycia, kompozycja i wystrój elewacji, forma stolarki okiennej i drzwiowej).

5.9. Ocena stanu zachowania obiektów zabytkowych

Zestawienie obiektów zabytkowych z określeniem stanu zachowania, stan na 2020 r.

Zabytki w stanie bardzo dobrym:

- Bestwina, kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, w 2020 r. kontynuacja remontu
- Bestwina, zespół pałacowy: park
- Bronów, kościół par. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa
- Bronów, kaplica pw. Serca Jezusowego
- Bystra Śląska, zespół willi „Fałatówka”
- Czaniec, dwór obronny i założenie parkowe
- Czaniec, turbinownia z urządzeniami hydrotechnicznymi
- Czechowice – Dziedzice, zespół pałacowy: pałac i park
- Czechowice – Dziedzice, dwór obronny, d. spichrz z sąsiednią aleją lip
- Czechowice-Dziedzice, kaplica przy kościele par. pw. Wspomożenia Wiernych
- Grodziec, zespół zamkowy: oficyna
- Grodziec, kościół par. pw. św. Bartłomieja
- Jasienica, kościół pw. św. Grzegorza wraz z plebanią
- Jasienica, szkoła, ob. dom, nr 109
- Jaworze, zespół kościoła ewangelickiego: kościół, plebania, cmentarz, droga, dom przedpogrzebowy
- Jaworze, kościół par. pw. Opatrzności Bożej
- Jaworze, zespół pałacowy: pałac, park, oficyna I, oficyna II, park
- Kozy, zespół pałacowy: pałac, oficyny
- Kozy, dwór Grabowskich z ogrodem
- Ligota, kościół par. pw. Opatrzności Bożej
- Międzyrzecze, kościół ewangelicki-augsburski
- Porąbka, kaplica św. Urbana
- Rudzica, kościół par. pw. Jana Chrzciciela oraz plebania
- Stara Wieś, kościół par. pw. Wzniesienia Krzyża z cmentarzem i zielenią
- Zabrzeg, kościół pw. św. Józefa

Zabytki w stanie dobrym (brak zagrożeń dla elementów konstrukcyjnych)

- Bestwina, zespół pałacowy: pałac
- Bielowicko, kościół pw. św. Wawrzyńca, drewniany
- Czechowice-Dziedzice, kościół par. pw św. Katarzyny
- Czechowice-Dziedzice, zespół folwarku: rządówka, czworak II
- Czechowice-Dziedzice, 1 Maja 48, dom
- Grodziec, zespół zamkowy: zamek i park, mostek kamienny, trwała ruina kaplicy
- Jasienica, kościół ewangelicko-augsburski
- Jaworze, zespół kościoła ewangelickiego: szkoła, ob. dom parafialny; obora
- Jaworze, zespół pałacowy: budynek przybramny, brama
- Jaworze, d. szkoła i plebania
- Kobiernice, ruiny zamku Wołek
- Kobiernice, zespół pałacowy: pałac, oficyna, park
- Mieszna, kaplica MB Siewnej
- Porąbka, przysiółek Trzonka, drewniana chata
- Rudzica, dwór z ogrodem, w 2020 r. w trakcie prac remontowych
- Stara Wieś, chałupa 169
- Szczyrk, drewniany kościół pw. św. Jakuba Starszego

Zabytki zagrożone (budynki nieużytkowane lub użytkowane niezgodnie z przeznaczeniem, budynki o znacznym stopniu zużycia substancji i wymagające kompleksowych remontów, budynki zmodernizowane w stopniu powodującym częściową utratę wartości zabytkowych)

- Bronów, zagroda nr 19
- Czechowice-Dziedzice, budynek dworca kolejowego
- Czechowice-Dziedzice, zespół walcowni metali
- Jaworze, zabudowania folwarku dolnego (budynek bramny, czworak)
- Kozy, stodoła (owczarnia) „Pod św. Florianem”
- Ligota, ul. Wolna 10, dom
- Mazańcowice, dom nr 10
- Międzyrzecze, ul. Jasienicka 21, dom
- Międzyrzecze, ul. Centralna 36, dom
- Międzyrzecze, ul. Centralna 53, dom
- Międzyrzecze, ul. Ligocka 59, dom
- Międzyrzecze, ul. Centralna 62, dom
- Międzyrzecze, ul. Jasienicka 138, dom
- Międzyrzecze, ul. Dobrego Pasterza 143, dom
- Pisarzowice, dwór
- Rybarzowice, młyn wodny z domem mieszkalnym
- Stara Wieś, zespół dworski: dwór, park
- Zabrzeg, ul. Łownicka 4, dom
- Zabrzeg, ul. Sikorskiego 68, dom
- Zabrzeg, K. Janoszka 7, dom

Zabytki w stanie bardzo złym

- Czechowice – Dziedzice, zespół folwarczny: stajnia
- Łownica, dwór
- Ligota, dwór

5.10. Zabytki ruchome

Zdecydowana większość zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków w powiecie bielskim ma charakter sakralny. Możemy je podzielić na dwie zasadnicze grupy obiektów – wyposażenia wnętrz kościołów oraz wolnostojące figury, krzyże i kapliczki.

Do pierwszej grupy należą zabytkowe wyposażenia i wystroje wnętrz kościołów:

- ✓ Bestwina – wyposażenie kościoła pw. Wniebowzięcia NMP, m.in. z nagrobkiem wojewody krakowskiego Myszkowskiego i jego żony
- ✓ Bielowicko – wyposażenie kościoła św. Wawrzyńca,
- ✓ Czechowice-Dziedzice – wyposażenie kościoła pw. św. Katarzyny
- ✓ Czechowice-Dziedzice – wyposażenie kaplicy przy kościele pw. Wspomożenia Wiernych
- ✓ Grodziec – płyta nagrobna Henryka Grodzieckiego przy kościele pw. św. Bartłomieja
- ✓ Ligota – wyposażenie kościoła pw. Opatrzności Bożej (figury ŚŚ. w Czechowicach-Dziedzicach)
- ✓ Międzyrzecze Górne – wyposażenie kościoła ewangelicko-augsburskiego
- ✓ Pisarzowice – wyposażenie kościoła pw. św. Marcina
- ✓ Stara Wieś – wyposażenie kościoła pw. Podwyższenia Krzyża Świętego
- ✓ Szczyrk – wyposażenie kościoła pw. św. Jakuba,
- ✓ Zabrzeg – wyposażenie kościoła pw. św. Józefa,

Do drugiej, licznej grupy należą pojedyncze, wolnostojące figury świętych, krzyże i kapliczki zlokalizowane przy drogach lub przy kościołach (cmentarzach):

- krzyże cmentarne i przydrożne: Bestwina, Czechowice-Dziedzice (2x), Iłownica, Mazańcowice, Zabrzeg
- krzyże Męki Pańskiej: Czechowice-Dziedzice, Czaniec, Kaniów, Rybarzowice, Stara Wieś, Mazańcowice („Upadek pod Krzyżem”), Porąbka (Chrystus Nazareński)
- figury Matki Bożej: Czechowice-Dziedzice (2x), Ligota, Porąbka
- figury świętych: Czechowice-Dziedzice (2x św. Jan Nepomucen), Kalna (św. Antoni), Ligota (św. Jan Nepomucen),
- kapliczki: Czechowice-Dziedzice, Dankowice.

Jednym wyjątkiem w zabytkowym zasobie obiektów związanych z sakralnym kultem jest wystroj plastyczny wnętrza Pałacu Kotulińskich w Czechowicach-Dziedzicach.

Wnętrze pałacu Kotulińskich po remoncie i pracach adaptacyjnych
(źródło: www.akces.info.pl/o-firmie/realizacja/Palac-Kotulinskih-w-Czechowicach-Dziedzicach)

Od chwili opracowania poprzedniego Programu, obowiązującego w latach 2015-2018, przybyło aż 9 nowych decyzji WKZ wpisujących kolejne zabytki ruchome do rejestru:

- ✓ polichromie w prezbiterium w kościele pn. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie
- ✓ ambona w kościele pn. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie
- ✓ wyposażenie kościoła św. Wawrzyńca w Bielowicku
- ✓ wyposażenie kościoła pw. św. Jakuba Apostoła w Szczyrku
- ✓ krzyż Męki Pańskiej w Czechowicach-Dziedzicach, ul. Stelmacha
- ✓ figura – rzeźba Matki Bożej w Ligocie, ul. Czechowicka
- ✓ krzyż z wizerunkiem Chrystusa przy kościele pw. św. Marii Magdaleny w Mazańcowicach
- ✓ Krzyż Męki Pańskiej w Czańcu, ul. Wojtyły
- ✓ Figura Chrystusa Nazareńskiego w Porąbce, ul. Krakowska.

Późnorenesansowe polichromie odkryte podczas prac konserwatorskich
w prezbiterium kościoła w Bestwinie

Wyposażenie kościoła pw. św. Wawrzyńca w Bielowicku

Wyposażenie kościoła pw. św. Jakuba Apostoła w Szczyrku

Obok zabytków ruchomych o funkcjach sakralnych i kultowych występują na terenie powiatu dzieła sztuki dawnej i rzemiosła artystycznego kolekcjonowane, przechowywane i eksponowane w instytucjach o charakterze muzealnym. Wiodącą w regionie placówką zajmującą się ochroną i dokumentacją zabytków ruchomych jest Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, instytucja podległa samorządowi województwa śląskiego¹.

Muzeum Historyczne posiada cztery oddziały, w tym jeden na terenie powiatu bielskiego – „Fałatówkę”, czyli willę Juliana Fałata w Bystrej, w której artysta przez blisko dwadzieścia lat żył i tworzył. Obecnie są tam prezentowane prace malarza wykonane w różnych technikach, eksponaty pochodzące z jego własnych zbiorów oraz archiwalia, dokumenty i pamiątki po Fałacie (meble, przybory malarskie, rzeczy osobiste).

¹ Kilka lat temu ogłoszono plany utworzenia Muzeum Diecezjalnego w Bielsku-Białej (instytucji Diecezji Bielsko-Żywieckiej), jednakże obecnie prace zostały zawieszone.

Willa Juliana Fałata w Bystrej

Ekspozycja stała w „Fałatówce”
(źródło: www.muzeum.bielsko.pl)

Zabytkowym obiektem obecnie przechowywanym poza obszarem powiatu bielskiego, a niegdyś zdobiącym jedną z miejscowych świątyń, jest renesansowy, polichromowany strop ze spalonego drewnianego kościoła w Kozach. Obecnie jest on zamontowany pod sufitem w sali poświęconej sztuce dawnej Polski (XII-XVIII w.) w Pałacu Biskupa Erazma Ciołka w Krakowie (Muzeum Narodowe w Krakowie).

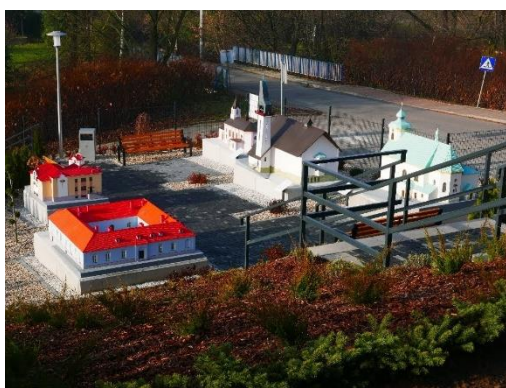
Renesansowy strop z drewnianego kościoła w Kozach (źródło: www.mnk.pl)

Ponadto na terenie powiatu materialne pamiątki przeszłości są gromadzone i otaczane opieką w instytucjach paramuzealnych, izbach regionalnych i tradycji:

- Muzeum Regionalne im. ks. Zygmunta Bubaka wraz z Galerią „Na prowincji”, Parkiem Miniatur i Pasieką Słowiańską w Bestwinie
- Muzeum Zamku w Grodźcu
- Izba Pamięci Sługi Bożego bpa Jana Pietraszki w Buczkowicach
- Izba Regionalna w Czechowicach-Dziedzicach (MDK)
- szkolne Izby Regionalne w Czechowicach-Dziedzicach
- Izba Regionalna „Chata Międzyrzecze” w Międzyrzeczu Górnym (filia GOK)
- Galeria Autorska Floriana Kohuta „Pod Strachem Polnym” w Rudzicy
- Muzeum Fauny i Flory Morskiej i Śródlądowej w Jaworzu
- Galeria „Na Zdrojowej” w Jaworzu (OPGJ)
- Galeria „Pod Groniem” w Jaworzu

- Izba Pamięci Ekologicznej w Jaworzu
- Izba Historyczna im. Adolfa Zuberka w Pałacu Czeczów w Kozach (GBP)
- Izba Regionalna w Porąbce
- Beskidzka Galeria Sztuki – Bator Art Gallery w Szczyrku
- Przestrzeń Twórcza – BeskidartS w Szczyrku
- Izba Regionalna w Starej Wsi
- Gminne Centrum Zachowania Dziedzictwa Kulturowego, Informacji i Edukacji w Wilamowicach
- Galeria Sztuki Regionalnej i Izba Regionalna „Stara Stolarsnia” w Bystrej

Nowe inicjatywy na terenie powiatu bielskiego związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego i zbieraniem regionalnych pamiątek przeszłości:

Park Miniatur i Pasieka Słowiańska w Bestwinie – nowe atrakcje turystyczne związane z dziedzictwem kulturowym regionu (źródło: www.bestwina.pl)

Galeria Sztuki Regionalnej i Izba Regionalna „Stara Stolarsnia” w Bystrej (źródło: www.gok.wilkowice.pl)

Od kilku już lat trwają prace nad projektem budowy oraz funkcjonowaniem Muzeum Kultury Wilamowskiej. Liderami tej inicjatywy są: Stowarzyszenie Wilamowianie, Urząd Gminy w Wilamowicach oraz Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury. Obecnie trwają intensywne działania mające na celu pozyskanie zewnętrznych źródeł finansowania.

5.11. Dziedzictwo niematerialne

Niematerialne Dziedzictwo Kulturowe to praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności uznawane przez grupy, a w niektórych przypadkach jednostki, za część własnego dziedzictwa kulturowego. Niematerialne dziedzictwo kulturowe zapewnia poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Jego ochrona oznacza działania mające na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności poprzez edukację, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

Najważniejszą rolą NDK jest budowanie tożsamości oraz wzmacnianie międzypokoleniowych więzi społecznych. Dziedzinami, w których może się ono przejawiać są tradycje i przekazy ustne, sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne, praktyki społeczno-kulturowe, wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym (np. browarnictwem, młynarstwem).

Krajowa Lista Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego jest spisem przejawów żywego dziedzictwa niematerialnego z terenu Polski i liczy obecnie ponad 40 pozycji². Lista ma charakter informacyjny i zawiera opis zamieszczonych na niej zjawisk, ich rys historyczny, informacje o miejscu występowania, i znaczeniu dla praktykujących je społeczności. Proces naboru wniosków jest ciągły, a wzór wniosku wraz z instrukcją jego wypełnienia znajdują się na stronie poświęconej dziedzictwu niematerialnemu: niematerialne.nid.pl prowadzonej przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Decyzja o tym, który element dziedzictwa należy szczególnie wyeksponować i objąć ochroną (np. poprzez promowanie, wzmacnianie tego elementu), powinna należeć do lokalnej społeczności depozytariuszy. Zgłaszany element dziedzictwa powinien być zgodny z definicją UNESCO, trwać nieprzerwanie i być przekazywany z pokolenia na pokolenie, a także posiadać opracowany plan ochrony.

Wilamowice są fenomenem kulturowym na miarę europejską, przede wszystkim za sprawą unikatowego **języka wilamowskiego** (wymysiöeryś) oraz tradycyjnego ubioru. Na przestrzeni wieków, dzięki świadomości etnicznej i pielęgnowaniu tradycji przodków, mieszkańcom Wilamowic udało się zachować niespotykaną gdzie indziej enklawę kulturową. Korzenie rdzennych mieszkańców Wilamowic sięgają XIII w. i Europy Zachodniej. Cechy językowe i charakter noszonego stroju wskazują na niemieckie, niderlandzkie i flamandzkie związki etniczno-kulturowe. Wpisanie „**Przestrzeni kulturowej Wilamowic**” na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego z pewnością spopularyzowałoby w kraju odrębność kulturową i bogactwo tradycji Wilamowian.

² http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/

Plakaty promujące „Dzień Języka Ojczystego” w Wilamowicach w latach 2018-2020, organizowanego przy współudziale Wydziału „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego (źródło: www.facebook.com/jezykwilamowski2, www.gmina.wilamowice.pl)

Okładka albumu J. Danek „Strój Wilamowski”

Zespół Regionalny Pieśni i Tańca „Cepelia Fil-Wilamowice” w tradycyjnych strojach wilamowskich (źródło: www.gmina.wilamowice.pl)

6. Analiza szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego Powiatu Bielskiego

W celu aktualizacji priorytetów i kierunków działań *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego* oraz określenia nowych możliwości w zakresie ochrony i promocji zabytków powiatu przeprowadzono uproszczoną analizę SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats). Poniższa analiza jest narzędziem pomocnym do określenia mocnych i słabych stron środowiska kulturowego (czynników wewnętrznych) oraz szans i zagrożeń (czynników zewnętrznych) mających realny wpływ na jego stan oraz perspektywy ochrony zabytków.

MOCNE STRONY ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

- wielokulturowość obszaru wynikająca z historycznie uwarunkowanego granicznego położenia
- wysoka świadomość historii regionu, tradycji oraz wartości dziedzictwa kulturowego wsi wśród lokalnej społeczności (Wilamowice, Kozy)
- wysokie wartości krajobrazowe obszarów wiejskich doceniane często w konkursie „Piękna Wieś Województwa Śląskiego”: Bystra, Meszna i Wilkowice (gm. Wilkowice), Międzyrzecze (gm. Jasienica), Kaniów (gm. Bestwina), Kozy, Jaworze, Zabrzeg (gm. Czechowice-Dziedzice)
- drewniane kościoły (Bielowicko, Stara Wieś, Szczyrk) znajdujące się na Szlaku Architektury Drewnianej Województwa Śląskiego
- ciekawe przykłady zabytków hydrotechnicznych (turbiny Girarda w Czańcu, zapora wodna w Porąbce)
- duży procent zabytków w dobrym i bardzo dobrym stanie zachowania – prawie 75 % zasobu zabytkowego
- cenne zabytkowe zespoły pałacowo-parkowe
- duże obszary ochrony krajobrazu kulturowego w granicach istniejących parków krajobrazowych
- dobre oznakowanie atrakcji turystycznych związanych z historycznymi miejscami, rozwinięta sieć lokalnych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych (Wiślana Trasa Rowerowa, Szlak Greenways Kraków-Morawy-Wiedeń, Via Ducalis, Wilamowski Szlak Ogrodów)
- korzystne położenie geograficzne powiatu stymulujące rozwój turystyki, uwzględniający walory zabytkowe i kulturowe powiatu
- wykorzystanie technologii informatycznych do promocji zabytków i atrakcji turystycznych w internecie: Geoportal Powiatu Bielskiego („mapa atrakcji turystycznych i zabytków”), System Informacji Turystycznej Bielska-Białej i Powiatu Bielskiego, wirtualne wycieczki po obiektach zabytkowych powiatu bielskiego (www.powiatbielski.wkraj.pl)
- zaangażowanie samorządów gminnych oraz lokalnych organizacji pozarządowych na rzecz promocji i kultywowania tradycji ludowych (m.in. Stowarzyszenie Wilamowianie)

SŁABE STRONY ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

- brak poszanowania dla ładu przestrzennego, szczególnie w miejscowościach turystycznych oraz w części miasta Czechowice-Dziedzice (brak koordynacji procesów inwestycyjnych, powstające nowe elementy dysharmonizujące krajobraz kulturowy, agresywne, przeskalowane reklamy)
- niezadawalający stan zachowania części obiektów zabytkowych (głównie budynków mieszkalnych, dworów, parków)
- degradacja terenów poprzemysłowych (głównie w Czechowicach-Dziedzicach)
- brak obecności lokalnych zabytków techniki i przemysłu na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego
- ograniczony dostęp do obiektów zabytkowych – zamknięte wnętrza kościołów poza godzinami nabożeństw, niedostępne prywatne tereny parkowo-dworskie
- niewystarczające wykorzystanie prawnych instrumentów ochrony zabytków, w tym powoływania parków kulturowych, ochrony w miejscowych planach
- brak kompleksowych projektów rewaloryzacji obszarów o cechach zabytkowych
- postępująca modernizacja zabytkowych budynków prowadzona bez poszanowania historycznego kontekstu, przy użyciu nowoczesnych technik i ahistorycznych materiałów: ocieplanie styropianem elewacji, wymiana stolarek okiennych i drzwiowych, niszczenie detalu architektonicznego

SZANSE DLA OCHRONY ZABYTKÓW

- wykorzystanie enklawy kulturowej w Wilamowicach, w szczególności języka wilamowskiego, do promocji turystycznej Powiatu
- włączenie lokalnych zabytków techniki i przemysłu (walcownia w Czechowicach-Dziedzicach, papiernia w Czańcu, zaporą wodną w Porąbce) do Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego
- możliwość pozyskiwania środków finansowych ze źródeł zewnętrznych, szczególnie w kolejnej perspektywie unijnej 2021-2027
- zabezpieczenie w budżecie Powiatu środków przeznaczanych na ochronę zabytków
- wzrost znaczenia zabytków i lokalnych tradycji jako elementów rozwoju turystycznego i społeczno-gospodarczego
- rozwój organizacji pozarządowych związanych z dziedzictwem kulturowym
- zaangażowanie przedsiębiorców w wykorzystanie obiektów zabytkowych na cele komercyjne
- rozwój współpracy z powiatami partnerskimi w dziedzinie ochrony zabytków

ZAGROŻENIA DLA OCHRONY ZABYTKÓW

- niespójność przepisów prawnych zapisanych w ustawach związanych pośrednio z ochroną zabytków
- brak realnych korzyści (np. ulg podatkowych) dla inwestorów prywatnych przy inwestowaniu w zabytki
- niska skuteczność egzekwowania prawa lokalnego (dot. planowania przestrzennego) i krajowego dot. ochrony i opieki nad zabytkami
- negatywne nastawienie części właścicieli do ochrony zabytków
- postępujące zużycie substancji zabytkowej, wymagające cyklicznych działań remontowych
- zdarzenie losowe (pożary, powodzie) i czynnik ludzki (kradzieże, wandalizm) powodujące destrukcję zabytków

Powiat Bielski jest regionem o bogatym i zróżnicowanym dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym, posiadający obiekty zabytkowe o znaczeniu lokalnych i regionalnym. Bogata historia, burzliwe dzieje pogranicza, wielokulturowa tradycja oraz promocja turystyczna należą niewątpliwie do atutów powiatu i pozytywnie wpływają na budowanie spójnego wizerunku środowiska kulturowego.

Ogólny dobry stan zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków, z kilkoma przykładami wzorowych prac restauracyjnych (pałace w Kozach, Czechowicach-Dziedzicach i Jaworzu, dwór w Czańcu, ruiny spichlerza w Czechowicach-Dziedzicach), kontrastuje z grupą zabytków, zagrożonych zniszczeniem lub występujących już w postaci ruin. Dotyczy to głównie budynków, dla których nie znaleziono nowych funkcji. Negatywny wpływ na krajobraz kulturowy ma również brak ładu przestrzennego i chaos wizualny widoczny np. w miejscowościach turystycznych.

7. Założenia programowe dokumentu

7.1. Priorytety i główne kierunki działań *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego*

Przewodnią ideą niniejszego Programu jest kontynuacja ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami w powiecie bielskim. W perspektywie długofalowej polityka Powiatu w tym zakresie powinna być przede wszystkim nakierowana z jednej strony na zachowanie w jak najlepszym stanie materialnego dziedzictwa kulturowego, a z drugiej na promocję zabytków oraz edukację kulturalną.

Priorytety zawarte w *Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego na lata 2021-2024* zostały preredagowane na podstawie analizy poprzedniego okresu obowiązywania *Programu* oraz diagnozy bieżącego stanu zachowania zasobów zabytkowych powiatu i analizy SWOT dla środowiska kulturowego.

<p style="text-align: center;">PRIORYTET 1</p> <p style="text-align: center;">OCHRONA I ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM POWIATU</p>
<p>KIERUNKI DZIAŁAŃ :</p> <p>Zahamowanie procesu degradacji lokalnych zabytków</p> <p>Systematyczna poprawa stanu zachowania dziedzictwa kulturowego</p> <p>Podnoszenie rangi obiektów i zespołów zabytkowych</p>
<p style="text-align: center;">PRIORYTET 2</p> <p style="text-align: center;">KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO</p>
<p>KIERUNKI DZIAŁAŃ :</p> <p>Ścisłe powiązanie ochrony zabytków z rozwojem Powiatu Bielskiego</p> <p>Ochrona historycznych układów ruralistycznych w połączeniu z ochroną środowiska</p> <p>Rozwój turystyki z wykorzystaniem zasobów dziedzictwa kulturowego</p>
<p style="text-align: center;">PRIORYTET 3</p> <p style="text-align: center;">PROMOCJA POWIATU Z WYKORZYSTANIEM POTENCJAŁU KULTUROWEGO</p>
<p>KIERUNKI DZIAŁAŃ :</p> <p>Wzrost poziomu edukacji historycznej nt. regionalnego dziedzictwa kulturowego</p> <p>Promocja lokalnych walorów zabytkowych, tradycji, obrzędów i zwyczajów</p> <p>Zwiększanie atrakcyjności zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne</p>

7.2. Propozycje zadań Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego na lata 2021-2024

PRIORYTET 1 – OCHRONA I ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM POWIATU		
<u>Zadania</u>	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
planowe i systematyczne realizowanie zadań samorządu powiatowego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz prawa budowlanego	Powiat Bielski	budżet Powiatu, środki krajowe i unijne
realizacja zapisów m.p.z.p. w zakresie ochrony zabytków	urzędy gmin pow. bielskiego	budżety gmin
monitoring realizacji Programu – sporządzanie w cyklu dwuletnim sprawozdań z realizacji Programu	Starosta Bielski	budżet Powiatu
współpraca z samorządami gminnymi w zakresie ochrony zabytków	Powiat Bielski, samorządy gminne	budżety JST, środki unijne
ściśła współpraca z Delegaturą Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Bielsku-Białej	Powiat Bielski, del. WUOZ w Bielsku-Białej	budżet Powiatu, budżet ŚWKZ
w razie występujących potrzeb bieżących współpraca z Powiatowym Inspektorem Nadzoru Budowlanego	Powiat Bielski	budżet Powiatu
szkolenia pracowników Starostwa Powiatowego w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego oraz pozyskiwania środków finansowych na remonty i prace konserwatorskie przy zabytkach	Powiat Bielski	budżet Powiatu, środki unijne
udział Starostwa Powiatowego jako partnera merytorycznego i finansowego w projektach dot. rewitalizacji obiektów i obszarów zabytkowych	Powiat Bielski	budżet Powiatu, środki unijne

opracowanie i uchwalenie przez Radę Powiatu trybu i zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i prace budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie powiatu bielskiego	Rada Powiatu Bielskiego	budżet Powiatu
coroczne rezerwowanie środków finansowych w budżecie Powiatu na dofinansowania prac konserwatorskich i remontów oraz na promocję dziedzictwa kulturowego regionu (w miarę możliwości)	Rada Powiatu Bielskiego	budżet Powiatu
kompleksowe umieszczenie na wszystkich zabytkach wpisanych do rejestru znaku informującego o ochronie prawnej (wzór wg rozporządzenia MKiDN)	Powiat Bielski	budżet Powiatu
opracowanie i uchwalenie Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami dla gmin: Buczkowice, Kozy, Porąbka, Szczyrk, Wilamowice oraz Wilkowice	Wójtowie i Burmistrzowie Gmin	budżety gmin
<p>prorowadzenie robót budowlanych i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych (ujętych w GEZ) należących do Powiatu Bielskiego:</p> <p><u>Bielskie Centrum Psychiatrii-Olszówka w Bielsku-Białej:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - remonty budynków szpitalnych i administracyjnych, - bieżąca pielęgnacja zieleni parkowej, <p><u>Szpital Pediatryczny w Bielsku-Białej:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - remonty elewacji i pokryć dachowych pawilonów szpitalnych, ze szczególnym uwzględnieniem detalu architektonicznego Pawilonu nr 1, - rewitalizacja parku szpitalnego, z odbudową drzewostanu (nowe nasadzenia) i remontem ścieżek spacerowych 	Powiat Bielski	budżet Powiatu, WFOSiGW, środki unijne
promowanie i nagradzanie „dobrych praktyk” konserwatorskich przy obiektach zabytkowych (np. w postaci nagrody lub certyfikatu Starosty Bielskiego)	Powiat Bielski	budżet Powiatu
kreowanie pozytywnego wizerunku Powiatu jako przyjaznego ochronie własnego dziedzictwa kulturowego	Powiat Bielski	budżet Powiatu

informowanie o możliwościach wsparcia prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, organizowanie szkoleń, spotkań, konsultacji społecznych	Powiat Bielski	budżet Powiatu
obiekty zabytkowe o cechach uzasadniających objęcie ochroną prawną przez wpis do rejestru zabytków	właściciele / ŚWKZ	budżet ŚWKZ / środki właścicieli
włączenie zapory wodnej w Porąbce do Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego	UMWŚ, ŚOT, PGE Energia Odnawialna S.A.	budżet Województwa, środki unijne, środki właściciela
włączenie Małej Elektrowni Wodnej w Czańcu (turbiniowni z urządzeniami hydrotechnicznymi – unikatowymi turbinami Girarda) do Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego	UMWŚ, ŚOT, MEW Górecki sp.j.	budżet Województwa, środki unijne, środki właściciela
włączenie Walcowni Metali w Czechowicach-Dziedzicach do Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego	UMWŚ, ŚOT, Walcownia Metali „Dziedzice” S.A.	budżet Województwa, środki unijne, środki właściciela
działania zmierzające do zainteresowania właścicieli kopalni „Silesia” w Czechowicach-Dziedzicach do udostępniania zwiedzającym części zabytkowej kopalni oraz do włączenie do Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego	UMWŚ, ŚOT, PG „SILESIA” Sp. z o.o.	budżet Województwa, środki unijne, środki właściciela
ochrona i promocja dziedzictwa archeologicznego jako elementu dziedzictwa kulturowego	Powiat Bielski, ŚWKZ	budżet Powiatu
przygotowanie ofert prac sezonowych dla bezrobotnych mieszkańców przy pracach pielęgnacyjnych i porządkowych na terenach zielonych będących własnością Powiatu: parkach przyszpitalnych w Bielsku-Białej (współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy)	Powiat Bielski, Powiatowy Urząd Pracy	budżet Powiatu

PRIORYTET 2 – KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO		
Zadania	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
integracja ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w „Strategii Rozwoju Powiatu” oraz dokumentach planistycznych, realizacja postulatów w nich zawartych	Powiat Bielski	budżet Powiatu
egzekwowanie zapisów zawartych w m.p.z.p. przez samorządy gminne w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego	gminy pow. bielskiego	budżety gmin
uwzględnianie dziedzictwa kulturowego jako potencjału rozwojowego powiatu	Powiat Bielski	budżet Powiatu
dalszy rozwój turystyki opartej na promocji tradycji i dziedzictwa kulturowego skorelowany z „Programem rozwoju i promocji markowych produktów turystycznych Powiatu Bielskiego” oraz z działaniami promocyjnymi w ramach Marki Turystycznej „Beskidy”	Powiat Bielski, Województwo Śląskie, instytucje kultury, ŚOT	budżety JST
wspieranie projektów pośrednio związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych	JST	budżety JST, środki krajowe i unijne
opracowanie planu rewitalizacji miejscowości turystycznych w celu poprawy ładu przestrzennego miejscowości (w szczególności miasta Szczyrk)	JST: gminy	budżety JST
rewaloryzacja obszarów miejskich w Czechowicach-Dziedzicach, w tym: <ul style="list-style-type: none"> - centrum miasta - kolonii górniczej Żebracz - osiedla Północ - zespołu obiektów edukacyjnych i budynków wielorodzinnych przy ul. Traugutta - zdegradowanego terenu pokopalnianego 	Gmina Czechowice-Dziedzice	budżet gminy, środki unijne

- przemysłowego po fabryce rowerów Apollo		
opracowanie planu rewitalizacji miasta Wilamowice	Gmina Wilamowice	budżet miasta
opracowanie planów odnowy miejscowości na terenach wiejskich, uwzględniających historyczny układ i zabudowę	gminy	budżety gmin, środki unijne
współpraca z placówkami muzealnymi, oświatowymi, stowarzyszeniami, organizacjami społecznymi, fundacjami, kościołami i innymi instytucjami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami	gminy, Powiat Bielski, Województwo Śląskie, instytucje kultury	budżety JST, środki prywatne
promowanie i wspieranie działań lokalnych stowarzyszeń działających na rzecz rozwoju kultury i ochrony zabytków	gminy, Powiat Bielski, Województwo Śląskie, instytucje kultury	budżety JST
wspieranie rozwoju oraz promocja gospodarstw agroturystycznych funkcjonujących w obiektach zabytkowych, opartych na promocji tradycji i dziedzictwa kulturowego regionu	Powiat Bielski, gminy, ŚOT	budżet Powiatu, środki unijne
promowanie „dobrych praktyk” przy pielęgnacji najbliższych otoczeń zabytkowych obiektów (np. przy kościołach katolickich w Jasienicy i Rybarzowicach)	Powiat Bielski, właściciele	budżet Powiatu

PRIORYTET 3 – PROMOCJA POWIATU Z WYKORZYSTANIEM POTENCJAŁU KULTUROWEGO		
Zadania	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
wykorzystanie walorów zabytkowych i kulturowych, bogatej tradycji jako czynnika wpływającego na rozwój i promocję powiatu	Powiat Bielski, JST, NGO	budżet Powiatu i JST
podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność powiatu oraz zabytków dla potrzeb edukacyjnych, społecznych i turystycznych	Powiat Bielski, JST, NGO, instytucje oświatowe i kulturalne	budżet Powiatu
wspieranie badań i dokumentacji dziedzictwa kulturowego powiatu i historii regionu	Powiat Bielski, JST	budżet Powiatu
wspieranie budowy Muzeum Kultury Wilamowskiej w Wilamowicach	Powiat Bielski, Gmina Wilamowice, Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Wilamowicach, Stowarzyszenie Wilamowianie	budżet Powiatu, budżet Gminy Wilamowice, środki krajowe i unijne
wspieranie powstawania i promocja Muzeum Zamku w Grodźcu	Powiat Bielski, Gmina Jasienica	budżet Powiatu, budżet Gminy Jasienica, środki krajowe i unijne, środki prywatne

rozwój regionalnego muzealnictwa poprzez wspieranie tworzenia nowych izb tradycji, izb regionalnych czy adaptacji budynków przemysłowych (np. dawnej papierni i turbinowni w Czańcu, walcowni metalu w Czechowicach-Dziedzice, młyna w Rybarzowicach czy tartaku w Szczyrku) na „żywe” muzea techniki	NGO, JST, społeczni opiekunowie zabytków, lokalni liderzy społeczni	budżety JST, środki krajowe i unijne
opracowanie produktu turystycznego Powiatu, np. związanego z krajobrazem kulturowym Beskidów	Powiat Bielski, ŚOT	budżet Powiatu, środki unijne
promocja Powiatu Bielskiego z wykorzystaniem wyjątkowej historii i tradycji mieszkańców Wilamowic, a w szczególności języka wilamowskiego (etnolektu wilamowskiego)	Powiat Bielski, ŚOT	budżet Powiatu, środki unijne
działania na rzecz wpisu na Listę Krajowego Dziedzictwa Niematerialnego „Przestrzeni kulturowej Wilamowic”, ze szczególnym uwzględnieniem języka wilamowskiego oraz dawnego stroju wilamowskiego (materiały i informacje dostępne na stronie: www.niematerialne.nid.pl)	społeczność lokalna, Stowarzyszenie Wilamowianie, instytucje kultury, pomoc merytoryczna: NID, upowszechnianie idei: Powiat Bielski	budżety JST
udostępnianie: zapory wodnej w Porąbce, Małej Elektrowni Wodnej w Czańcu (turbiny Girarda) wraz z budynkami dawnej fabryki tektury w Czańcu, walcowni metalu oraz terenu kopalni „Silesia” w Czechowicach-Dziedzicach dla zwiedzających w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa, Industriady, Nocy w Muzeach, itp.	właściciele i administratorzy obiektów zabytkowych	środki prywatne, budżety JST
działania promocyjne, edukacyjne, kulturalne i wydawnicze zwiększające zaangażowanie w tematykę zabytkową wśród mieszkańców i gości powiatu	Powiat Bielski, społeczność lokalna, instytucje kultury, UMWS	budżety JST, środki krajowe i unijne

kontynuacja opracowywania publikacji albumowych dotyczących zabytków powiatu bielskiego, atrakcji turystycznych, tradycji i legend lokalnych	Powiat Bielski, WUOZ	budżet Powiatu, środki unijne
udział Powiatu a także lokalnych społeczności w Międzynarodowym Dniu Ochrony Zabytków (kwiecień - www.wkz.katowice.pl) oraz Europejskich Dniach Dziedzictwa (wrzesień - szczegółowe materiały i informacje dostępne na stronie: www.edd.nid.pl)	NGO, instytucje kultury, JST	budżety JST
udział Powiatu w targach turystycznych z ofertą kulturalną	Powiat Bielski	budżet Powiatu
aktywna współpraca z regionalnymi mediami w celu promocji zabytków i upowszechnienia działań związanych z opieką nad zabytkami	regionalne media, Powiat Bielski	budżet Powiatu
edukacja mieszkańców, począwszy od poziomu przedszkolnego i szkoły podstawowej, polegająca na pokazywaniu dziejów regionu na przykładzie zachowanych zabytków	przedszkola i szkoły powiatu bielskiego, instytucje kultury, NGO	budżet Powiatu
organizacja wspólnych spotkań i warsztatów między społecznościami regionów partnerskich	Powiat Bielski, powiaty partnerskie	budżet Powiatu, środki unijne (PWT)

- JST** – jednostki samorządu terytorialnego
WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
ŚWKZ – Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków
ŚOT – Śląska Organizacja Turystyczna
NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa
NGO – organizacje pozarządowe

8. Narzędzia służące realizacji Programu

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację *Programu* jest Starosta Powiatu Bielskiego. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów prawnych (ustaw), np. znakowanie obiektów zabytkowych, wydawanie zezwoleń na prace budowlane przy zabytkach, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością Powiatu, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy w przyszłości uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane przy zabytkach;
- instrumenty finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z programów finansowanych z funduszy europejskich (z uwagi na wchodzącą w życie nową perspektywę finansowania konieczne jest bieżące śledzenie możliwości pozyskiwania środków na zachowanie dziedzictwa kulturowego);
- instrumenty kontrolne – aktualizacja internetowej bazy zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata **sprawozdania** z realizacji *Programu* oraz aktualizacja Programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania. Podmiotem koordynującym powyższe działania mógłby być powołany przez Starostę zespół ds. monitoringu realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami*.
- instrumenty koordynacji – realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi konserwatorami zabytków (powoływanie nowych).

W celu efektywnego monitoringu ustalono wskaźniki do przedstawienia rezultatów wdrożenia *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego na lata 2021-2024*. Jako wartości bazowe zostały przyjęte dane z roku 2019 i 2020, natomiast wartości docelowe zostaną określone na koniec okresu obowiązywania *Programu*, czyli w roku 2024.

Lp.	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Źródło danych
1.	Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych (liczba decyzji)	szt.	80	85	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
2.	Liczba remontów i prac konserwatorskich przy zabytkach dofinansowanych z budżetu Powiatu	szt.	1	3	Starostwo Powiatowe w Bielsku-Białej
3.	Łączna kwota dotacji do remontów i prac konserwatorskich przy zabytkach dofinansowanych z budżetu Powiatu	PLN	15 000	45 000	Starostwo Powiatowe w Bielsku-Białej

9. Źródła finansowania Programu

Integralnym elementem *Programu* i swoistym drogowskazem dla właścicieli i zarządców zabytków jest poniższy wykaz potencjalnych źródeł finansowania zadań z zakresu ochrony zabytków (rewitalizacji, konserwacji, restauracji, prac budowlanych, opracowywaniem dokumentacji). Do 2017 r. środki z większości źródeł przeznaczone były wyłącznie do obiektów wpisanych do rejestru zabytków, jednak nowelizacja *Ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece* wprowadziła możliwość dla jednostek samorządu terytorialnego dofinansowywania remontów również przy zabytkach ujętych w Gminnych Ewidencjach Zabytków.

Dotacje i granty z większości źródeł adresowane są do właścicieli zabytków – a więc kościołów i związków wyznaniowych, samorządów, organizacji pozarządowych, wspólnot mieszkaniowych lub osób prywatnych. Obok źródeł finansowania dedykowanych ochronie dziedzictwa kulturowego, właściciele zabytków mogą korzystać z dotacji np. na remonty czy prace konserwatorskie w ramach funduszy lub programów związanych z obecną lub przyszłą funkcją obiektów.

Środki przeznaczone na ochronę zabytków pochodzić mogą z budżetów j.s.t., budżetu państwa, funduszy europejskich lub prywatnych. Dotacje samorządowe i ministerialne przeznaczone mogą być na prace wymienione w art. 77 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, na szczegółowych zasadach ustalonych przez podmioty dotujące.

• Samorządy gminne

Spośród 10 gmin Powiatu Bielskiego tylko cztery z nich przyznają dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, wcześniej określwszy tryby i zasady ich przyznawania:

- Czechowice-Dziedzice – uchwała Nr XXXVII/350/09 Rady Miejskiej w Czechowicach-Dziedzicach z dn. 17.11.2009 r.
- Jasienica – uchwała Nr XL/373/09 Rady Gminy Jasienica z dn. 30.11.2009 r.
- Szczyrk – uchwała Nr XLVI/270/2006 Rady Miejskiej w Szczyrku z dn. 26.09.2006 r.
- Wilamowice – uchwała Nr XVII/125/20 Rady Miejskiej w Wilamowicach z dn. 29.01.2020 r.

Pozostałe gminy (Bestwina³, Buczkowice, Jaworze, Kozy, Porąbka, Wilkowice) do chwili obecnej nie przyznały jeszcze dotacji do prac konserwatorskich, przy czym Gmina Jaworze planuje w przyszłości taką formę wsparcia. Jednocześnie podkreślić należy, że pomimo braku dotacji dla podmiotów zewnętrznych, gminy realizują swoje obowiązki remontując zabytki będące ich własnością.

³ Przykładowo, Gmina Bestwina sukcesywnie zleca (przy wsparciu finansowym Starostwa Powiatowego) prace remontowo-konserwacyjne, w 2017 r. krzyża z figurami w Janowicach, w 2019 r. kapliczki w Bestwinie, w 2020 r. kapliczki Chrystusa w Kaniowie.

• **Powiat Bielski**

W latach 2017-2019 Rada Powiatu w Bielsku-Białej udzielenia pomocy finansowej gminom w formie dotacji celowej z przeznaczeniem na prace remontowo-konserwatorskie:

Rok	Podmiot dotowany	Zadanie	Kwota dotacji
2017	Gmina Bestwina	Prace remontowo-konserwatorskie krzyża przydrożnego z XIX w. wraz z figurami, przy ul. Janowickiej w Janowicach, wpisanego do wojewódzkiej ewidencji zabytków	15 000 zł
2019	Gmina Bestwina	Prace konserwatorskie kapliczki św. Jana Nepomucena, przy drodze powiatowej na ulicy Kościelnej w Bestwinie	15 000 zł

• **Samorząd Województwa Śląskiego**

Zarząd Województwa Śląskiego wspiera opiekę nad zabytkami głównie za pomocą organizowanego otwartego konkursu ofert na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Ponadto corocznie ogłaszanych jest kilka konkursów, w których można uzyskać dofinansowanie na zadania dotyczące popularyzacji dziedzictwa kulturowego regionu oraz promocji kultury w województwie. Wsparciem objęte następujące dziedziny:

- kultura, ochrona i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego
- upowszechnianie dziedzictwa przemysłowego
- wzmacnianie współpracy sieciowej na Szlaku Zabytków Techniki
- działania na rzecz zachowania wielokulturowości regionu oraz kultury mniejszości narodowych i etnicznych
- krajoznawstwo, w tym upowszechnianie turystyki
- Konkurs „Piękna wieś województwa śląskiego”.

W latach 2015-2020 Samorząd Województwa Śląskiego wsparł dotacjami na prace konserwatorskie przy zabytkach następujących beneficjentów z powiatu bielskiego:

Rok	Beneficjent	Zadanie	Kwota dotacji
2015	Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	Prace konserwatorskie w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Bestwinie	50 000 zł
2016	Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	Prace konserwatorskie w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Bestwinie	27 500 zł
2017	Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	Odsłonięcie, zabezpieczenie i konserwacja techniczna i estetyczna czterech gotyckich okien – z częściową rekonstrukcją dwóch, oraz odsłonięcie, zabezpieczenie i utrwalenie renesansowej polichromii w gotyckich gładziach okiennych na ścianach: wschodniej, południowej - kontynuacja prac	30 000 zł
	Michał Bożek (Zespół zamkowo-parkowy w Grodźcu)	Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego woj. śląskiego, poprzez wykonanie drenażu i izolacji ścian piwnic w Zamku Grodziec	25 000 zł
2018	Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	Prace konserwatorskie w prezbiterium kościoła; konserwacja renesansowej polichromii etap I – część 2, 3, 5 – odsłonięcie i zabezpieczenie malowidła z 1597 r. – kontynuacja prac	20 000 zł
2019	Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	Prace konserwatorskie w prezbiterium kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie – kontynuacja techniczna i estetyczna renesansowych polichromii i tynków – kontynuacja prac	32 000 zł
2020	Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	Prace konserwatorskie w prezbiterium kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie – konserwacja techniczna i estetyczna renesansowych polichromii i tynków – kontynuacja prac	40 000 zł

• **Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków**

Zasady udzielania dotacji określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2017 r., poz. 1674).

Szczegółowe zasady są każdorazowo określone w Zarządzeniach Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach w sprawie trybu weryfikacji wniosków, przyznawania i rozliczania dotacji celowej ŚWKZ.

W latach 2015-2020 Wojewódzki Konserwator Zabytków wsparł dotacjami na prace konserwatorskie przy zabytkach następujących beneficjentów z powiatu bielskiego:

Rok	Beneficjent	Zadanie	Kwota dotacji
2015	Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	Prace konserwatorskie w kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	100 000 zł
	Parafia pw. św. Katarzyny w Czechowicach - Dziedzicach	Prace konserwatorskie w kościele pw. św. Katarzyny w Czechowicach-Dziedzicach	21 230 zł
2016	Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	Prace konserwatorskie krzyża na cmentarzu przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	21 172 zł
	Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	Prace konserwatorskie w kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	100 000 zł
2017	Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	Odsłonięcie, zabezpieczenie i konserwacja techniczna i estetyczna czterech gotyckich okien – z częściową rekonstrukcją dwóch, oraz odsłonięcie, zabezpieczenie i utwalenie renesansowej polichromii w gotyckich gładach okiennych na ścianach: wschodniej, południowej – kontynuacja prac	171 900 zł
	Parafia pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Starej Wsi	Wymiana gontu na południowej połaci dachu kościoła pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Starej Wsi	51 713 zł

2018	Parafia Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	Odsłonięcie i zabezpieczenie polichromii na ścianie północnej, tęczowej oraz sklepieniu prezbiterium kościoła pw. NMP w Bestwinie	80 000 zł
2019	Parafia Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	Wykonanie konserwacji technicznej i estetycznej fragmentów polichromii w prezbiterium kościoła	100 000 zł
2020	Parafia Wniebowzięcia NMP w Bestwinie	konserwacja techniczna i estetyczna – kontynuacja prac	100 000 zł

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej**

W ramach programu Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów – ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej beneficjenci mogą ubiegać się o dotacje lub pożyczkę m.in. na prace związane z rewaloryzacją parków zabytkowych. Szczegółowe informacje: www.nfosigw.gov.pl.

• **Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach**

Dofinansowanie ze środków finansowych Funduszu udzielane jest na cele określone w Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001r. *Prawo ochrony środowiska* (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 519 z późn. zm.) zgodnie z listą przedsięwzięć priorytetowych, kryteriami wyboru przedsięwzięć i planem działalności Funduszu na kolejne lata. Fundusz udziela dofinansowania w formie: pożyczek, dotacji, w tym dopłat do oprocentowania kredytów bankowych oraz przekazania środków państwowym jednostkom budżetowym.

W 2021 r. na liście przedsięwzięć priorytetowych planowanych do dofinansowania ze środków Funduszu znalazły się m.in. zadania z obszaru priorytetowego „Różnorodność biologiczna”:

OP 1.2. Ochrona parków wpisanych do rejestru zabytków i parków o charakterze regionalnym.

Z terenu Powiatu Bielskiego w zakresie ochrony obszarów i obiektów cennych przyrodniczo w latach 2016-2019 dofinansowano m.in. rewitalizację parku pałacowego w Bestwinie (2016), rewitalizację zieleni Parku Zdrojowego w Jaworzu oraz zabiegi pielęgnacyjno-konserwacyjne na pomnikach przyrody na terenie Gminy Jaworze (2016), termomodernizację budynku plebanii Parafii Opatrzności Bożej w Jaworzu (2017), rewitalizację zieleni parku pałacowego w Kozach (2018) oraz ochronę pomników przyrody w gminie Wilamowice poprzez zabiegi sanitarno-pielęgnacyjne obrębie drzew (2019).

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Fundusz został powołany mocą nowelizacji *Ustawy o ochronie zabytków* (art. 83b) i fizycznie zaczął funkcjonować 1 stycznia 2018 r. Jest państwowym funduszem celowym, którego dysponentem będzie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Przychody Funduszu pochodzą z wpływów z kar administracyjnych pieniężnych (od 500 zł do 500 tys. zł) za naruszenia przepisów *Ustawy*, a jego środki będą przeznaczane na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytkach wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru zabytków.

Pierwsze dofinansowania w 2020 r. z NFOZ w kwocie 925 000 zł otrzymały projekty związane z montażem w zabytkach instalacji przeciwpożarowej oraz gaszeniem mgłą wodną.

- **Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Programem Ministra dofinansującym ochronę dziedzictwa kulturowego jest **Program „Ochrona zabytków”**. W ostatnim roku wnioski należało złożyć: do 31.10.2020 r. – wyłącznie dla prac planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania; do 31.03.2021 roku – dla prac planowanych oraz przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

Drugim Programem wspierającym materialne dziedzictwo kulturowe jest Program „Ochrona zabytków archeologicznych”.

W 2019 r. Parafia pw. św. Katarzyny w Czechowicach-Dziedzicach otrzymała dotację na remont wieży – etap I (200 000 zł), jednakże w latach 2016-2019 zdecydowanym liderem z powiatu bielskiego w zakresie pozyskiwania dotacji ministerialnych była **Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie**, która z Programów MKiDN sfinansowała następujące prace konserwatorskie:

- 2019: konserwacja techniczna i estetyczna renesansowej polichromii w prezbiterium, ściana wschodnia – kontynuacja prac (75 000 zł)
- 2018: konserwacja renesansowej polichromii, odświeżenie i zabezpieczenie malowidła – kontynuacja prac (100 000 zł)
- 2017: odświeżenie i zabezpieczenie renesansowej polichromii oraz konserwacja i montaż renesansowej rzeźby Męstwa z nagrobka Myszkowskich (1575 r.) – kontynuacja prac (100 000 zł)
- 2016: konserwacja techniczno-estetyczna ołtarza głównego (2 poł. XVIII w.) – etap IV (150 000 zł)
- 2016: konserwacja techniczno-estetyczna renesansowego nagrobka Stanisława Myszkowskiego i jego żony Jadwigi z Tęczyńskich (1575 r.) – etap III (100 000 zł)

• **Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego – Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego**

RPO WSL określał najważniejsze dla rozwoju społeczno-gospodarczego woj. śląskiego obszary wsparcia, które były współfinansowane z dwóch funduszy: EFRR i EFS. Obecnie jest jednym z głównych źródeł dofinansowujących ochronę dziedzictwa kulturowego. W latach 2014-2020 projekty związane z ochroną zabytków były realizowane w ramach Osi Priorytetowej V – „Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów” (Działanie 5.3 „Dziedzictwo kulturowe” oraz Działanie 5.4 „Ochrona różnorodności biologicznej” – Podziałanie 5.4.3. „Dziedzictwo kulturowe”) oraz Osi Priorytetowej X – „Rewitalizacja oraz infrastruktura społeczna i zdrowotna” (Działanie 10.3 „Rewitalizacja obszarów zdegradowanych”).

Obecnie trwają prace nad *RPO WSL* na kolejne lata perspektywy finansowania, czyli lata 2021-2027 (etap negocjacji z UE i konsultacji). Aktualności dotyczące Programu dostępne są na stronie: www.rpo.slaskie.pl.

W ostatnich latach ze środków EFRR w ramach *RPO WSL* zostały dofinansowane m.in. następujące projekty rewaloryzacyjne:

- Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie: Zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego Śląska poprzez wykonanie prac budowlano-konserwatorskich w Kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie,
- Fundacja Ustronianka: Rewitalizacja Zamku w Grodźcu Śląskim wraz adaptacją na cele kulturalne,
- Gmina Czechowice-Dziedzice: Utworzenie Centrum Edukacji Ekologicznej wraz z zagospodarowaniem Potoku Czechowickiego
- Gmina Jaworze: Rewitalizacja obszarów zdegradowanych poprzez przebudowę budynku przy ul. Zdrojowej 30 w Jaworzu wraz z zagospodarowaniem przyległego otoczenia.

• **Europejski Funduszu Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – Program „Leader”**

Działania w ramach Osi IV zakładają możliwość wspierania dziedzictwa kulturowego śląskiej wsi poprzez realizowanie Lokalnych Strategii Rozwoju i sukcesywnie podpisywane przez Zarząd Województwa Śląskiego umów z LGD.

Środki na ochronę i promocję zabytków w gminach powiatu bielskiego można pozyskiwać poprzez **Stowarzyszenie LGD „Ziemia Bielska”** która opracowała i realizuje *Lokalną Strategię Rozwoju*, w której zapisano cele ogólne i szczegółowe oraz wskazano planowane przedsięwzięcia. Stowarzyszenie funkcjonuje na terenach gmin: Bestwina, Buczkowice, Czechowice-Dziedzice, Jasienica, Jaworze, Kozy, Porąbka, Wilamowice i Wilkowice. Szczegóły dotyczące naborów wniosków można znaleźć na stronie internetowej: www.ziemiabielska.pl.

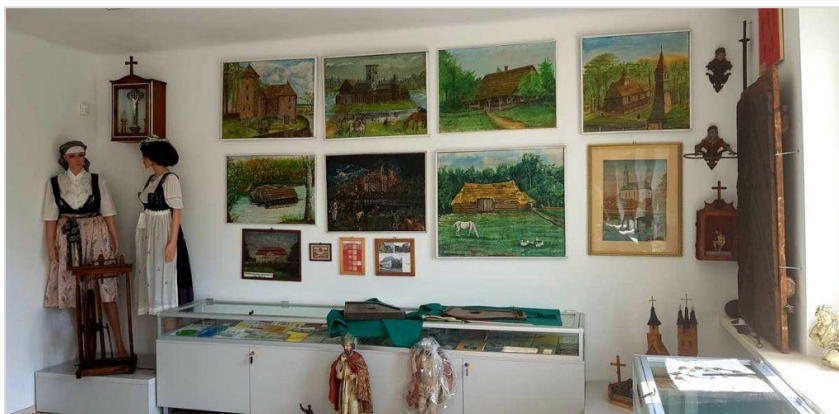
Obecnie trwają prace nad PROW na lata 2021-2027 (etap konsultacji i negocjacji z UE). Aktualności dotyczące Programu dostępne są na stronie: www.prow.slaskie.pl.

W ramach tego Funduszu w ostatnim czasie dofinansowano m.in. publikacje dotyczące dziedzictwa kulturowego w regionie: „Wilamowice 1818-2018. Miasto i ludzie” oraz album „Strój Wilamowski”.

- **Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego – Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja oraz Czechy-Polska 2014-2020**

Oba *Programy* umożliwiają finansowanie projektów transgranicznych na pograniczu polsko-czesko-słowackim. Szczególne położenie obszaru Powiatu Bielskiego sprawia, że możliwe jest aplikowanie o środki finansowe w obu *Programach* na zadania z zakresu promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Obecnie trwają prace nad PWT PL-SK oraz RCz-RP 2021-2027 (etap negocjacji z UE i konsultacji). Szczegółowe informacje znajdują się na stronie: <http://pl.plsk.eu> oraz www.cz-pl.eu/pl.

Dobrym przykładem wykorzystania środków z ostatnich lat jest projekt pn. „Muzea Otwarte – rozszerzenie możliwości programowych instytucji kultury pogranicza polsko-słowackiego” (PWT PL-SK), w ramach którego parter projektu – Miejski Dom Kultury w Czechowicach-Dziedzicach – m.in. utworzy w Izbie Regionalnej nową ekspozycję opartą na rozwoju przemysłu w mieście oraz zagospodaruje teren na ogród edukacyjno-sensoryczny.

Nowa ekspozycja w Izbie Regionalnej w trakcie prac przygotowawczych

W ramach PWT działa również tzw. **Fundusz Mikroprojektów**, wykorzystywany do finansowania mniejszych projektów w zakresie inicjatyw społecznych. Środki finansowe przekazywane są za pośrednictwem **Euroregionu Beskidy** (gm. Bestwina, Buczkowice, Czechowice-Dziedzice, Kozy, Porąbka, Szczyrk, Wilamowice i Wilkowice) oraz **Euroregionu Śląsk Cieszyński** (gm. Jasienica i Jaworze). W ramach tego pierwszego sfinansowano Szlak Dziedzictwa Czechowic-Dziedzic obejmujący 15 tablic informacyjnych rozmieszczonych na terenie miasta.

- **Europejski Fundusz Morski i Rybacki – Programu Operacyjnego Rybactwo i Morze na lata 2014-2020**

W ramach Osi Priorytetowej 4 PO RYBY: „Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa” możliwe jest pozyskiwanie środków finansowych za pośrednictwem **Stowarzyszenia Lokalna Grupa Rybacka Bielska Kraina**, którą tworzy 5 gmin powiatu bielskiego (Jaworze, Jasienica, Czechowice-Dziedzice, Bestwina oraz Wilamowice), Powiat Bielski, organizacje pozarządowe związane z rybactwem, osoby fizyczne oraz przedsiębiorcy.

Projekty muszą być związane z aktywizacją społeczności zamieszkujących obszary zależne od rybactwa i mogą obejmować m.in. inwestycje zmierzające do wzmocnienia konkurencyjności tych obszarów, restrukturyzację i reorientację działalności gospodarczej na danym obszarze, propagowanie ekoturystyki, wspieranie infrastruktury turystycznej i związanej z drobnym rybactwem oraz usług na rzecz małych społeczności rybackich, inwestycje ukierunkowane na ochronę środowiska, w celu utrzymania atrakcyjności tych obszarów. Aktualności dotyczące Programu dostępne są na stronie: www.bielskakraina.pl.

W ostatnich latach w ramach tego *Programu* m.in. powstało Muzeum Fauny i Flory Morskiej i Śródlądowej w Jaworzu, wyposażono sale wystawiennicze a także wybudowano motylarnię, natomiast w Bestwinie przy Muzeum Regionalnym powstał Park Miniatur.

- **Fundusz Kościelny – Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji**

Fundusz powstał na mocy Ustawy z dn. 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Od 2016 r. ze środków Funduszu Kościelnego ponownie przyznawane są dotacje na ochronę zabytków sakralnych.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji na realizację prac konserwatorskich i remontów obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej. W szczególności zadania mogą dotyczyć remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania i odgrzybiania, izolacji, remontów i wymiany zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej. W uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych oraz stałych elementów wystroju wnętrz.

- **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy**

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako operator Programu „Kultura” w ramach Mechanizmu Finansowego EOG oraz Norweskiego Mechanizmu

Finansowego ogłasza nabory wniosków w trybie konkursowym o dofinansowanie projektów w ramach:

- Poddziałania 1.1. Restauracja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego (prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych oraz w ich otoczeniu na potrzeby działalności kulturalnej, ochrona historycznych ogrodów i parków;
- Poddziałania 1.2. Innowacyjne wykorzystanie infrastruktury do prezentacji dziedzictwa kulturowego (roboty budowlane infrastruktury kulturalnej niewpisanej do rejestrów zabytków prowadzonych przez WKZ).

Obecnie trwa III edycja Mechanizmu Finansowego EOG (2014-2021). Szczegóły dostępne są na stronie: www.eog.gov.pl.

• Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej

Jedną z dziedzin, będących w kręgu zainteresowania Fundacji jest ochrona i zachowanie wspólnego dziedzictwa kulturowego. Fundacja finansuje projekty, które są realizowane w ramach współpracy pomiędzy polskimi i niemieckimi partnerami. Jednym z priorytetów jest: „Kultura – Wspieranie wzajemnego porozumienia poprzez kulturę (w szczególności poprzez działalność literacką i artystyczną, dotyczącą Polski, Niemiec i UE) oraz działania na rzecz zachowania wspólnego dziedzictwa kulturowego”. Fundacja jednak nie wspiera robót budowlanych. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie fundacji: www.fwpn.org.pl.

• Fundacja Wspomagania Wsi

Fundacja powołana została dla wspierania inicjatyw gospodarczych i społecznych mieszkańców wsi i małych miast oraz związanych z poprawą stanu infrastruktury obszarów wiejskich i kulturą. Co roku ogłaszane są konkursy, w ramach których mogą znaleźć się elementy ochrony dziedzictwa kulturowego. O dotację mogą się ubiegać nie tylko organizacje pozarządowe, ale także ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń wiejskich, grupy nieformalne. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie fundacji: www.fundaciawspomaganiawsi.pl.

• Fundacja Santander Bank Polska S.A. im. Ignacego Jana Paderewskiego

Fundacja Santander od kilku lat organizuje konkurs grantowy „Tu mieszkam, tu zmieniam Eko”, którego celem jest wyzwolenie potencjału społecznego członków lokalnych organizacji pozarządowych oraz jednostek publicznych prowadzących działalność kulturalną, edukacyjną, wychowawczą, charytatywną i społeczną, zainspirowanie ich do działania na rzecz dobra wspólnego w przestrzeni publicznej. Granty przyznawane są na wsparcie projektów z zakresu zagospodarowania lub aranżacji lokalnej przestrzeni publicznej, a w szczególności powstanie lub aranżację zielonych miejsc. Szczegóły konkursu na stronie: www.fundacja.santander.pl.

• **Fundacja BGK im. J. K. Steczkowskiego**

Fundacja od kilku lat organizuje konkurs grantowy „Moja Mała Ojczyzna”, którego jest aktywizowanie społeczności lokalnej do działania na rzecz budowania dobra wspólnego w środowisku lokalnym, zagospodarowania lokalnej przestrzeni publicznej, poprawy jej estetyki, funkcjonalności, modernizacji. Szczegóły konkursu na stronie: www.fundacja.bgk.pl.

10. Realizacja i finansowanie przez Powiat zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

10.1. Ochrona zabytków

Ochrona zabytków znajdujących się na terenie powiatu bielskiego, w rozumieniu *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, należy do jednych z obowiązków i kompetencji samorządu powiatowego. Podstawowym narzędziem określającym kierunki działań oraz szczegółowe zadania jest niniejszy dokument – **Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego**, określający perspektywę realizacji na lata 2021-2024. Warto pamiętać, że okres ten będzie przypadać na pierwsze lata funkcjonowania nowej perspektywy unijnej, stąd niezwykle ważny jest bieżący monitoring wszystkich możliwych źródeł finansowania, by już na starcie optymalnie wykorzystać fundusze europejskie.

Ochrona zabytków w tym najbardziej dosłownym znaczeniu to przede wszystkim określenie prawnych możliwości finansowania prac konserwatorskich oraz przekazywanie na te cele odpowiednich środków. Starostwo Powiatowe w Bielsku-Białej do tej pory nie udzielało dotacji na prace konserwatorskie i restauratorskie na mocy zapisów art. 81 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. W latach 2017-2019 Powiat Bielski wspierał prace przy zabytkach jedynie w ramach udzielenia pomocy finansowej gminom w formie dotacji celowej z przeznaczeniem na prace remontowo-konserwatorskie. W 2017 i 2019 roku przekazano kwotę 15 000 zł **Gminie Bestwina** na prace remontowo-konserwatorskie krzyża przydrożnego z XIX w. wraz z figurami, przy ul. Janowickiej w Janowicach oraz prace konserwatorskie kapliczki św. Jana Nepomucena, przy drodze powiatowej na ulicy Kościelnej w Bestwinie.

Jednym z postulatów *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego* jest podjęcie działań przez Radę Powiatu Bielskiego oraz Starostę Bielskiego zmierzających do określenia w drodze uchwały trybu i zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków (lub również ujętych w gminnych ewidencjach zabytków), a następnie w miarę możliwości rezerwowania w corocznej uchwale budżetowej środków przeznaczanych na ten cel. Dotacje celowe dla potencjalnych beneficjentów mogą być udzielane w trybie konkursowym lub w trybie naboru ciągłego.

Figura św. Jana Nepomucena w Bestwinie po konserwacji

Określenie trybu i zasad udzielania dotacji automatycznie nie obliguje Rady Powiatu do udzielania tychże dotacji, jest raczej działaniem perspektywicznym, nastawionym na taką ewentualność w przyszłości w miarę możliwości finansowych, jak i zaistniałych potrzeb (np. nieszczęśliwych wydarzeń losowych, pożarów czy powodzi). Taka forma wsparcia może też częściowo pokryć wkład własny beneficjentów, którzy pozyskali dotacje z funduszy ministerialnych lub europejskich na realizację projektów zakładających prace rewitalizacyjne i konserwatorskie.

Środki przeznaczone na ten cel powinny utrzymywać się w każdym roku na podobnym poziomie. Działania takie, początkowo nawet w niewielkiej skali, oprócz poprawy stanu technicznego zabytków pozytywnie wpłyną na lokalne społeczeństwo i zmobilizują właścicieli zabytków do intensyfikacji działań zmierzających do poprawy stanu zachowania zabytków.

Kolejne ustawowe kompetencje związane z ochroną zabytków należą do Starosty Bielskiego i nie wymagają dużych nakładów finansowych. Pierwszą jest umieszczanie (w uzgodnieniu z ŚWKZ) na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru, **znaku informującego** o tym, że zabytek ten podlega ochronie prawnej. Forma graficzna tego znaku została określona w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. (Dz.U. 2004 nr 30 poz. 259). W 2016 roku Starosta Bielski zlecił firmie AEROPLEX znakowanie 52 obiektów nieruchomych znajdujących się na terenie powiatu bielskiego, w tym:

1. Jasienica, kościół parafialny pw. św. Jerzego
2. Jasienica, budynek plebanii
3. Jasienica, kościół ewangelicko-augsburski
4. Jasienica, dom nr 109, d. szkoła ewangelicka
5. Jaworze, budynek ul. Cyprysowa 11
6. Jaworze, pałac, ul. Pałacowa 1
7. Jaworze, dawna szkoła i plebania, ul. Pałacowa 27

8. Jaworze, kościół parafialny pw. Opatrzności Bożej
9. Jaworze, budynek bramny, ul. Pałacowa 28
10. Jaworze, czworaki, ul. Pałacowa 28
11. Jaworze, zespół zabudowy kościoła ewangelickiego
12. Rudzica, kościół parafialny pw. Jana Chrzciciela
13. Rudzica, plebania
14. Rudzica, dwór
15. Bielowicko, kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca
16. Grodziec, zamek
17. Grodziec, kościół parafialny pw. św. Bartłomieja
18. Grodziec, plebania, ul. Kościelna 12
19. Grodziec, oficyna zamkowa
20. Ligota, kościół parafialny pw. Opatrzności Bożej
21. Mazańcowice, kościół parafialny pw. Marii Magdaleny
22. Zabrzeg, kościół parafialny pw. św. Józefa
23. Zabrzeg, dom, ul. Łownicka 4
24. Zabrzeg, dom, ul. Janoszek 7
25. Zabrzeg, dom, ul. Sikorskiego 68
26. Bronów, kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Jezusa
27. Bronów, kaplica przy kościele parafialnym
28. Bronów, zagroda, ul. Zarieczna 12
29. Czechowice-Dziedzice, dworzec PKP
30. Czechowice-Dziedzice, pałac Kotulińskich, ul. Zamkowa 2
31. Czechowice-Dziedzice, kościół parafialny pw. św. Katarzyny
32. Czechowice-Dziedzice, kaplica, ul. Legionów 57
33. Czechowice-Dziedzice, zespół walcowni, ul. Hutnicza
34. Czechowice-Dziedzice, dom, ul. Legionów 48
35. Czechowice-Dziedzice, folwark, ul. Kopernika 52-56 (2 tabliczki)
37. Kobiernice, dwór
38. Kozy, stodoła, ul. Szkolna 3
39. Kozy, pałac, ul. Krakowska 5
40. Kozy, dwór Grabowskich, ul. Krakowska 22
41. Pisarzowice, dwór
42. Porąbka, kaplica św. Urbana
43. Porąbka, przysiółek Trzonka, ul. Palenica
44. Czaniec, dwór obronny
45. Stara Wieś, dwór
46. Stara Wieś, kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego
47. Stara Wieś, chata, ob. izba muzealna, ul. Wojtyłki
48. Bestwina, kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny
49. Bestwina, pałac

50. Bystra Śląska, willa, ul. Fałata 34
51. Rybarzowice 70, młyn
52. Szczyrk, kościół parafialny pw. św. Jakuba Starszego

Przykłady obiektów zabytkowych z pow. bielskiego, na których umieszczono znaki informujące o ochronie prawnej.

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie

Kaplica przy kościele parafialnym Bronów

Brama w zespole pałacowym w Jaworzu

Dwór w Kobiernicach

Chałupa nr 169, Izba Regionalna w Starej Wsi

Dom przy ul. Janoszki 7 w Zabrzegu

Drugą kompetencją Starosty jest powoływanie (na wniosek ŚWKZ) **Społecznych Opiekunów Zabytków**. Osoby wpisane na taką listę (miejscowi liderzy społeczni, animatorzy kultury, lokalne organizacje pozarządowe) współdziałają z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i Starostą w sprawach ochrony zabytków i opieki nad tymi zabytkami: podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie, upowszechniają wiedzę o zabytkach. Obecnie w Powiecie Bielskim działa sześciu Społecznych Opiekunów Zabytków. W latach 2015-2020 Starosta Bielski nie ustanowił nowych opiekunów.

10.2. Opieka nad zabytkami

Drugim zadaniem Powiatu Bielskiego w rozumieniu *ustawy* jest opieka nad zabytkami, które są jego własnością, co łączy się z obowiązkiem dbania o ich stan techniczny, prowadzenie bieżących remontów, finansowanie prac konserwatorskich oraz pozyskiwanie na nie środków zewnętrznych. Powiat Bielski nie jest właścicielem obiektów wpisanych do rejestru zabytków, natomiast obecnie należą do niego dwa zabytkowe zespoły obiektów ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Bielsko-Białą:

- zespół obiektów dawnych koszar wojskowych, ob. Szpital Pediatryczny w Bielsku-Białej, ul. Sobieskiego 83,
- zespół obiektów Bielskiego Centrum Psychiatrii-Olszówka w Bielsku-Białej.

W latach 2015-2020 Powiat Bielski przeznaczył ze środków własnych na remonty i prace konserwatorskie przy ww. zabytkach łącznie **4 465 696 zł**, natomiast ze źródeł zewnętrznych pozyskał kwotę **1 565 805 zł**.

A. Zespół obiektów dawnych koszar wojskowych, ob. Szpital Pediatryczny w Bielsku-Białej, ul. Sobieskiego 83:

1. Pawilon nr I (dawny budynek oficerski)
2. Pawilon nr II
3. Pawilon nr III
4. Pawilon nr V
5. Pawilon nr IX
6. teren oraz park szpitala.

Budynki wzniesione zostały w latach 1894-1895 wg projektu Erwina Riegera z Wiednia na koszt magistratu bielskiego, jako koszary z garnizonową izbą chorych, które w czasach austriackich zajmował głównie 13 Galicyjski Pułk Piechoty Austro-Węgier, w czasie I wojny światowej mieścił się lazaret dla żołnierzy rannych w walkach w Galicji, natomiast w latach 1920-1939 stacjonował tu 3 Pułk Strzelców Podhalańskich. We wrześniu 1939 r. Pułk wchodził w skład 21 Dywizji Piechoty Górskiej i przeszedł szlak bojowy od Zaolzia po Tomaszów Lubelski, kapitulując 20 września. Od 1959 r. teren koszar zajmuje Szpital Dziecięcy nr 3 oraz Zespół Szkół Medycznych.

W latach 2015-2018 prace remontowe i konserwatorskie koncentrowały się głównie na Pawilonie nr V. Ze środków własnych Powiatu wydano ponad 2,5 mln zł, pozyskano również dotację z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz budżetu państwa na łączną kwotę prawie 1 mln zł.

Wykaz prac remontowych w obiektach zespołu Szpitala Pediatrycznego w I. 2015-2018

Rok	Zadanie	Wkład własny	Kwota dotacji	Źródło dotacji
2015	Pawilon Nr II – Przebudowa pomieszczeń położonych na II piętrze pawilonu Nr 2 na potrzeby bloku operacyjnego Szpitala Pediatrycznego w Bielsku-Białej	490 000,00 zł	0 zł	brak
2016	Przewiązka I-II – Pracownia tomografii komputerowej w Szpitalu Pediatrycznym w Bielsku-Białej	46 000,00 zł	50 000,00 zł	Budżet państwa
	Pawilon Nr V – Termomodernizacja Pawilonu V Szpitala Pediatrycznego zlokalizowanego w Bielsku-Białej przy ul. Sobieskiego 83	849 784,81 zł	127 460,55 zł 807 425,90 zł	WFOŚiGW pożyczka WFOŚiGW
	Pawilon Nr V – Modernizacja pomieszczeń Pawilonu V na potrzeby psychiatrii dzieci i młodzieży	50 983,40 zł	0 zł	brak
2017	Pawilon Nr V – Modernizacja Pawilonu V Szpitala Pediatrycznego w Bielsku-Białej – II etap.	757 920,00 zł	0 zł	brak
2018	Pawilon Nr V – Modernizacja Pawilonu V Szpitala Pediatrycznego w Bielsku-Białej	331 076,23 zł	0 zł	brak

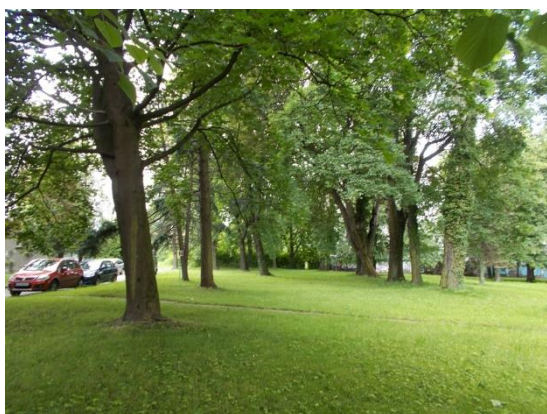
W najbliższych latach planowane jest rozpoczęcie prac rewitalizacyjnych Pawilonu nr I Szpitala Pediatrycznego w Bielsku-Białej (budynku oficerskiego dawnych koszar) polegających w pierwszej kolejności na konserwacji elewacji i renowacji pokrycia dachowego. Ponadto w planach jest rewitalizacja zabytkowego parku Szpitala z renowacją ścieżek spacerowych i nasadzeniem nowej zieleni parkowej.

Pawilon nr V po pracach remontowych i termomodernizacyjnych

Pawilon nr I wymaga podjęcia pilnych prac rewitalizacyjnych

Park szpitalny również wymagający rewitalizacji

B. Zespół obiektów Bielskiego Centrum Psychiatrii – Olszówka w Bielsku-Białej:

1. Budynek mieszkalny, ul. Olszówka 102
2. Budynek mieszkalny, ul. Olszówka 102 (willa)
3. Budynek kuchni, ul. Olszówka 102
4. Budynek leczniczo-administracyjny, ul. Olszówka 102 (dworek)
5. Budynek mieszkalny, ul. Olszówka 77 (willa)

Budynki leżą w dawnej uzdrowskiej dzielnicy Olszówka powstałej na przełomie XIX i XX w. W zespole obecnego szpitala na wyróżnienie zasługuje murowano-drewniana, wyremontowana kilka lat temu willa należąca dawniej do Marie Hähnel (ul. Olszówka 77), pochodząca z końca XIX w., z elementami dekoracyjnymi w stylu „cottage” i ażurowymi ornamentami wici roślinnej ...

... oraz wciąż czekająca na rewitalizację drewniana willa (również w stylu „cottage”) z 1891 r., należąca do znanego bielskiego przemysłowca Gustawa Josephy’ego a następnie jego żony Olgi (ul. Olszówka 102).

Na prace remontowe, konserwatorskie i adaptacyjne w latach 2015-2017 ze środków własnych Powiatu wydano prawie 2 mln zł, pozyskano również dofinansowania na łączną kwotę prawie 0,5 mln zł. W najbliższych latach planowana jest rewitalizacja zabytkowego parku krajobrazowego z odtworzeniem elementów historycznych.

Wykaz prac remontowych w obiektach zespołu SP ZOZ w latach 2015-2017

Rok	Zadanie	Wkład własny	Kwota dotacji	Źródło dotacji
2015	Budynek przy ul. Olszówka 77: Rozbudowa i modernizacja infrastruktury Warsztatów Terapii Zajęciowej przy SP ZOZ w Bielsku-Białej (zadanie realizowane w latach 2015-2016)	131 046,50 zł	131 046,50 zł	PFRON
	Adaptacja budynku dawnej kuchni i portierni i dostosowanie do uruchomienia oddziałów dziennych w SPZOZ (w tym termomodernizacja budynków)	350 000,00 zł	0 zł	brak
	Budynek przy ul. Różanej 6: „Modernizacja pawilonu przy ul. Różanej 6 SP ZOZ” – I etap.	150 000,00 zł	0 zł	brak
2016	Oddział Psychiatryczny Ogólny: „Dostosowanie pomieszczeń na parterze Oddziału Psychiatrycznego Ogólnego SP ZOZ w Bielsku-Białej”. Zadanie zrealizowane ze środków ROPS, dotacji powiatu oraz środków własnych Placówki.	34 682,00 zł	113.813,00 zł	ROPS w Katowicach
	Budynek przy ul. Olszówka 77: „Rozbudowa i modernizacja infrastruktury Warsztatów Terapii Zajęciowej przy SP ZOZ w Bielsku-Białej” (zadanie realizowane w latach 2015-2016)	474 203,33 zł	336 058,55 zł	PFRON
	Dawna kuchnia i portiernia: „Adaptacja budynku dawnej kuchni i portierni i dostosowanie do uruchomienia oddziałów dziennych”- II etap	511 000,00 zł	0 zł	brak
	Budynek przy ul. Różanej 6: „Modernizacja pawilonu przy ul. Różanej”- II etap	289 000,00 zł	0 zł	brak
2017	Budynek Główny: „Modernizacja Budynku Głównego SPZOZ w BB przy ul. Olszówka 102” - w 2017 r. realizowane były prace projektowe, dokumentacyjne jako przygotowanie do realizacji zadania w latach następnych	0 zł	0 zł	brak

10.3. Promocja materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego

Ważnym filarem zarządzania dziedzictwem kulturowym jest promocja i upowszechnianie wiedzy o zabytkach, które od wielu już lat są integralnym elementem promocji turystycznej każdego regionu. Silną stroną działalności powiatu bielskiego są inicjatywy i działania związane właśnie z kulturalną i turystyczną promocją powiatu oraz gmin wchodzących w jego skład.

Dzięki projektom realizowanym w poprzednich latach przez Starostwo Powiatowe w Bielsku-Białej wykorzystywane do promocji zabytków i atrakcji turystycznych są technologie informatyczne:

- System Informacji Turystycznej Bielska-Białej i Powiatu Bielskiego: <http://sitbb.pl/>
- System Informacji o Terenie Powiatu Bielskiego – Geoportal Powiatu Bielskiego: <http://geoportal.powiat.bielsko.pl/>.

Integralną częścią systemu promocji powiatu, wykorzystującymi historię i dziedzictwo kulturowe regionu, są **szlaki turystyczne i edukacyjne**:

- **Szlak Jakubowy** – stworzony przez Bractwo Jakubowe w Szczyrku. Szlak rozpoczyna się przed Sanktuarium św. Jakuba, prowadzi przez Sanktuarium na Górcę, Szczyrk Biłą, Przełęcz Karkoszczonkę, Błatnią, Górki Wielkie, Skoczów i kończy się w Simoradzu. Na trasie podziwiać można potężne rzeźby św. Jakuba, które zostały wykonane podczas plenerów rzeźbiarskich w Szczyrku.
- **Szlak Zbója Klimczoka** – Zbój Klimczok był po Ondraszku jednym z najstojniejszych tutejszych zbójów. Legendy mówią, że wywodził się z arystokratycznego rodu. Łupił bogatych, a rozdawał biednym. Na jego cześć w regionie wiele miejsc nazwanych jest jego imieniem, m.in. szczyt góry, z którego rozpościera się piękny widok na okolice, a przy dobrej pogodzie widać polskie i słowackie Tatry. Szlak prowadzi ze stacji PKP w Jasienicy na szczyt Błatniej, skąd wiedzie grzbietem jej niewielkiego pasemka do Klimczoka. Trasa szlaku wiedzie przez Jaworze, by trawersując zbocze doliny Szerokiego Potoku, ominąć szczyty Wielkiej Polany i Przykrej i połączyć się z niebieskim szlakiem z Wapienicy na przełęczy noszącej nazwę „Siodło pod Przykrą”. Od tego momentu, aż do samego Klimczoka wędrować można wzdłuż granicy Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Dolina Wapienicy”.
- **Szlak Bielska Kraina** – głównym zadaniem szlaku jest promocja produktów regionalnych, w oparciu o walory środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulinarnego i kulturowego regionu. Obszar Podbeskidzia to jeden z najbardziej malowniczych regionów, gdzie wśród stawów i lasów można wspaniale wypocząć spacerując, jeżdżąc na rowerze, konno, czy uprawiając nordic-walking. Zabytki, szlaki turystyczne, stawy, łowiska wędkarskie oraz przyrodnicze ścieżki edukacyjne czekają tutaj na wszystkich turystów bez względu na wiek.

- **Szlak Architektury Drewnianej** – szlak przebiega przez powiat bielski – na szlaku leżą trzy obiekty tj. kościół pw. Podwyższenia św. Krzyża w Starej Wsi, sanktuarium pw. św. Jakuba Apostoła Starszego w Szczyrku oraz kościół pw. Św. Wawrzyńca w Bielowicku.
- **Szlak Dziedzictwa Czechowic-Dziedzic** – obejmuje 15 tablic informacyjnych rozmieszczonych na terenie miasta. Założeniem szlaku jest przybliżenie mieszkańcom i turystom historii Czechowic-Dziedzic oraz ciekawych miejsc o walorach historycznych i krajoznawczych, które znajdują się na terenie miasta. Szlak prowadzi po obiektach i miejscach historycznych, sięgając do wydarzeń i okresów na długo przed uzyskaniem przez Czechowice-Dziedzice praw miejskich. Większość obiektów opisanych na tablicach na szlaku można zobaczyć do dziś, część z nich istnieje w stanie śladowym, a po niektórych pozostały tylko zdjęcia i wspomnienia.
- **Szlak Papieski w Beskidzie Małym** – atrakcyjny widokowo szlak, który ma na celu upamiętnianie miejsc pobytu i wypraw w Beskid Mały księdza/biskupa/kardynała Karola Wojtyły, zwłaszcza tych z lat 50-tych XX wieku, kiedy wikariuszem w Kozach był zaprzyjaźniony z ks. Karolem Wojtyłą, ks. Franciszek Macharski, późniejszy metropolita krakowski. Trasa: Kozy – Kapliczka pod Panienką – Kamieniołom – Hrobacza Łąka – Przełęcz u Panienki – Groniczki – Gaiki – Przełęcz Przegibek – Magurka Wilkowicka – Przełęcz Łysa – Straconka.

W latach 2015-2020 w gminie Bestwina powstały dwie ścieżki dydaktyczne związane z historią i dziedzictwem kulturowym regionu tj. Park Miniatur oraz Pasieka Słowiańska przy Muzeum Regionalnym im. ks. Z. Bubaka w Bestwinie.

Uzupełnieniem działań promocyjnych i informacyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego są tzw. działania „miękkie” mające na celu szeroko pojętą edukację kulturalną, popularyzację lokalnej tradycji i historii oraz szerokimi ramami edukację społeczeństwa. Katalog zrealizowanych projektów w latach 2015-2020 na tym polu jest pokaźny i świadczy o dużej świadomości władz samorządowych:

1. **„Kultura w kalejdoskopie” - promocja atrakcji kulturowych polsko-czeskiego pogranicza (2016)** w ramach projektu zorganizowano imprezę plenerową pn. „Kulinarne Dziedzictwo polsko-czeskiego pogranicza”, wykonano 1500 szt. publikacji zawierającej tradycyjne przepisy kulinarne polsko-czeskiego pogranicza, wydano 2000 szt. przewodnika po atrakcjach kulturowych powiatu bielskiego pt. „Kulturalnie w powiecie bielskim...”, prezentowano dziedzictwo kulturowe powiatu bielskiego podczas „Festiwalu Miast Partnerskich” we Frydku - Mistku oraz zrealizowano film promocyjny o powiecie bielskim. Środki pozyskano z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu INTERREG V-A Republika Czeska – Polska 2014-2020 oraz z budżetu państwa za pośrednictwem Euroregionu Beskidy.

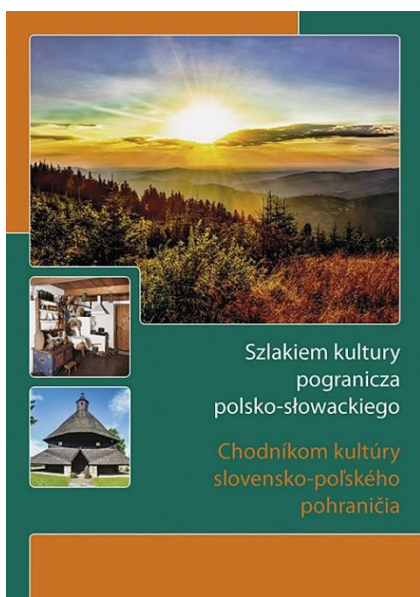
2. „Realnie i wirtualnie w kulturze polsko-słowackiego pogranicza” (2017-2018)

w ramach projektu zorganizowano konferencję pn. „Dziedzictwo kulturowe pogranicza polsko-słowackiego” w Pałacu Czeczów w Kozach, utworzono subdomenę internetową www.powiatbielski.wkraj.pl zawierającą innowacyjny e-produkt „Wirtualne wycieczki w wybranych obiektach zabytkowych polsko-słowackiego pogranicza”, w tym po stronie polskiej:

- Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie,
- Kościół pw. św. Wawrzyńca w Bielowicku,
- Kościół pw. Podwyższenia Krzyża w Starej Wsi,
- Sanktuarium Św. Jakuba Apostoła Starszego w Szczyrku,
- Muzeum Juliana Fałata „Fałatówka” w Bystrej,
- Kościół św. Katarzyny w Czechowicach-Dziedzicach,
- Dawna papiernia habsburska w Czańcu,
- Pałac Czeczów w Kozach.

Ponadto zorganizowano wizyty studyjne po pograniczu polsko-słowackim, wykonano 3000 sztuk publikacji przewodnika turystycznego pn. „Szlakiem kultury pogranicza polsko-słowackiego” w wersji polsko-słowackiej, wykonano 500 sztuk kart do gry dla dorosłych i 500 sztuk kart do gry dla dzieci ("Piotruś") z wizerunkami obiektów zabytkowych i atrakcji kulturowych na rewersie, zrealizowano wspólną promocję powiatu bielskiego oraz miasta Namestovo i regionu Orawy na stoisku regionalnym województwa śląskiego podczas Międzynarodowych Targów Turystyki w Opolu. Środki pozyskano z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020 oraz z budżetu państwa za pośrednictwem Euroregionu Beskidy.

Okładka albumu pn. „Szlakiem kultury pogranicza polsko-słowackiego” (źródło: www.amistad.pl/485-amistad-szlakiem-kultury-pogranicza-polsko-slowackiego)

3. **„Edukacja kulturalna mieszkańców pogranicza polsko-czeskiego” (2019)**
w ramach projektu zorganizowano przegląd pn. „Polsko-Czeskie Spotkania Amatorskich Grup Artystycznych SAGA '2019” oraz koncert laureatów podczas Świąt Powiatu Bielskiego w Wilamowicach, przeprowadzono „Warsztaty taneczne i teatralne dla instruktorów amatorskiego ruchu artystycznego”, w tym warsztaty taneczne z tańców ludowych oraz zorganizowano wizytę studyjną po Frydku-Mistku. Środki pozyskano z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu INTERREG V-A Republika Czeska – Polska 2014-2020 oraz z budżetu państwa za pośrednictwem Euroregionu Beskidy.
4. **„Beskidzkie wędrówki” (2020/2021)** - projekt ma na celu zwiększenie atrakcyjności turystycznej polsko-czeskiego pogranicza, rozwój ruchu turystycznego w regionie, wzrost rozpoznawalności oferty turystycznej tego obszaru w kraju i za granicą oraz promocję atrakcji turystycznych i dziedzictwa kulturowego, w tym folkloru, rękodzieła ludowego oraz tradycji związanych z kuchnią regionalną. W ramach projektu wykonane zostanie 4000 szt. publikacji zawierającej opis wycieczek po beskidzkich szlakach i regionie czeskim, 1500 szt. gadżetów promocyjnych, odbędzie się promocja regionu podczas Międzynarodowych Targów Turystycznych, zorganizowane będzie Study Tours na bazie produktów turystycznych ujętych w publikacji. Działanie to obejmie dwie dwudniowe wizyty studyjne (jedna w powiecie bielskim oraz druga w czeskim Frydlancie), podczas których odbędzie się przejście wyznaczonymi w publikacji szlakami górskimi do schroniska z uwzględnieniem atrakcji turystycznych regionu. Środki pozyskano z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu INTERREG V-A Republika Czeska – Polska 2014-2020 oraz z budżetu państwa za pośrednictwem Euroregionu Beskidy.

5. **Noworoczne Spotkanie z Twórcami i Animatorami Kultury Powiatu Bielskiego** - organizowane corocznie, jest jednym z pierwszych wydarzeń danego roku, które cieszy się zawsze dużym zainteresowaniem w środowisku kulturalnym powiatu. W trakcie tej uroczystości uhonorowani zostają animatorzy kultury działający w różnych środowiskach, twórcy ludowi, zespoły muzyczne, mecenasi kultury oraz wszystkie osoby, które w roku poprzedzającym wniosły szczególny wkład w kultywowanie dziedzictwa powiatu bielskiego oraz przyczyniły się do wzrostu rozpoznawalności marki - powiatu bielskiego. Co roku wyróżnianych jest ok. 30 animatorów kultury.
6. **„Święto Powiatu Bielskiego”** - impreza plenerowa organizowana corocznie w innej gminie powiatu bielskiego w latach 2015 - 2019 (Jasienica, Jaworze, Bystra, Porąbka, Wilamowice). Impreza cieszy się niezwykle dużym zainteresowaniem. W programie znajdowały się zawsze występy zespołów folklorystycznych, prezentacje twórców ludowych oraz promocja lokalnych atrakcji turystyczno-kulturowych. W roku 2020 ze względu na światową pandemię wirusa COVID-19 impreza nie odbyła się.
7. **„Kulinarne Dziedzictwo Powiatu Bielskiego”** - przegląd potraw regionalnych organizowany w ramach Święta Powiatu Bielskiego ma na celu prezentację potraw i produktów kuchni regionalnej naszego powiatu. Prawie 180 członkin 40 Kół Gospodyń Wiejskich przygotowują potrawy w 5 kategoriach (zupy, danie gorące, produkt, ciasta i desery, napoje i nalewki) oraz przygotowuje oryginalny wystrój swojego stoiska. Degustacja dla gości zaproszonych i publiczności jest bezpłatna. Zwycięzcy z poszczególnych kategorii otrzymują statuetkę „Baby” rzeźbioną w drewnie przez twórcę ludowego Czesława Kubika z Czechowicz-Dziedzic.

Źródło: z archiwum Starostwa Powiatowego w Bielsku-Białej

8. **Dożynki Diecezjalno-Powiatowo-Gminne** – tradycyjnie co 4 lata na terenie powiatu bielskiego organizowane są Dożynki Diecezjalno-Powiatowo-Gminne, które w 2018 roku odbyły się w Bystrej. Uroczystą, polową Mszę dziękczynną za otrzymane plony odprawił ksiądz biskup Roman Pindel ordynariusz diecezji bielsko – żywieckiej. Tego typu wydarzenie było okazją do podziękowania za trud, wysiłek i ciężką pracę wszystkim rolnikom, hodowcom, producentom żywności, sadownikom i pszczelarzom. Po mszy zaprezentowano obrzęd dożynkowy w wykonaniu Zespołu Pieśni i Tańca „Ziemia Beskidzka”. W części artystycznej wystąpiły zespoły regionalne z Wilkowic, Zabrzega, Rybarzowic, Starej Wsi, Bestwiny oraz kapela góralska ze Szczyrku. Gwiazdą wieczoru był zespół „Trebunie – Tutki”. Obchodom dożynkowym towarzyszył konkurs wieńców dożynkowych, wystawa rolniczo – ogrodnicza, podsumowanie konkursu na najpiękniejsze obejście w gminie Wilkowice oraz kiermasz produktów regionalnych.
9. **Nagroda Starosty Bielskiego im. ks. Józefa Londzina** - uroczystość wręczenia tej nagrody, która została ustanowiona dla podkreślenia zasług i dokonań wybitnego działacza pochodzącego z Zabrzega, ks. prałata Józefa Londzina; jest bardzo ważnym wydarzeniem kulturalnym i promocyjnym. Już sama nominacja jest prestiżowym wyróżnieniem. Gminy wybierają osoby nieprzeciętne i wyjątkowe, wyróżniające się w działaniach na rzecz opieki nad zabytkami, kultury i sztuki, sportu czy turystyki oraz nawiązujące swoją pracą i postępowaniem do idei księdza J. Londzina, nastawionej na pomoc bliźnim i bezinteresowną pracę społeczną.
10. **„Bielsko-Biała i Beskidy w Ustce”** - impreza plenerowa mająca na celu promocję Beskidów i całego regionu wśród turystów wypoczywających nad polskim morzem. To coroczne wydarzenie kulturalne jest wspaniałą okazją do zaprezentowania bogatej oferty naszej małej ojczyzny wielu wczasowiczom, którzy na stoisku informacyjnym zlokalizowanym na usteckiej promenadzie mogą zapoznać się z materiałami promocyjnymi powiatu bielskiego. Region Beskidów promują również twórcy ludowi, artyści i grupy folklorystyczne.
11. **Konkurs „Wakacyjna Przygoda w powiecie bielskim”** - w ramach konkursu uczestnicy tworzą oryginalne utwory literackie oraz pocztówki z wakacji w powiecie bielskim. Celem konkursu jest przede wszystkim zainteresowanie dzieci i młodzieży dziedzictwem kulturowym oraz atrakcjami turystyczno-przyrodniczymi powiatu bielskiego oraz inspirowanie do twórczości plastycznej i literackiej.
12. **Konkurs fotograficzny „Beskidy w kadrze zatrzymane”** - w ramach konkursu uczestnicy mają wykonać interesujące zdjęcia na terenie Beskidu Małego, Śląskiego, Żywieckiego, miasta Bielska-Białej oraz powiatu bielskiego, zwracając uwagę na wyjątkową architekturę, krajobrazy czy też wyznaczoną tematykę np. „góry rekreacyjnie i sportowo”.

13. Kreowanie pozytywnego wizerunku i promocja powiatu:

Kreowanie pozytywnego wizerunku Powiatu jako przyjaznego ochronie własnego dziedzictwa kulturowego poprzez:

- GEOPORTAL Powiatu Bielskiego – Mapa atrakcji turystycznych i zabytków,
- organizację i współorganizację imprez kulturalnych, jubileuszy,
- promocja na krajowych i międzynarodowych targach turystycznych,
- umieszczanie informacji na stronie internetowej powiatu, oficjalnym fanpage'u na portalu Facebook oraz SITBB dot. wydarzeń w obszarze kultury,
- publikacje w miesięczniku „Mój Powiat”.

W latach obowiązywania Programu Opieki nad Zabytkami, tj. w latach 2021-2024 Powiat Bielski planuje następujące przedsięwzięcia:

- organizacja imprez własnych m.in. przeglądów potraw regionalnych, Święta Powiatu Bielskiego, przeglądów amatorskich grup artystycznych (w tym zespoły folklorystyczne, kapele, orkiestry), dożynek, konkursów;
- współorganizacja wydarzeń kulturalnych wraz z gminami (m.in. Wilamowskie Śmiergusty, Tydzień Kultury Beskidzkiej, Święto Karpia Polskiego, Bujakowski Jarmark Bożonarodzeniowy), wspieranie jubileuszy zespołów, Kół Gospodyń Wiejskich, orkiestr i stowarzyszeń kulturalnych, współorganizacja wyjazdów zespołów regionalnych na festiwale krajowe i zagraniczne.);
- udzielanie dotacji organizacjom pozarządowym (powiatowe zjazdy towarzystw regionalnych, festiwale, konkursy) oraz zakup publikacji związanych z historią powiatu;
- działania w zakresie promocji atrakcji kulturowych – udział w targach turystycznych, wykonywanie publikacji promocyjnych, przewodników, folderów, reklama w mediach i Internecie, promocja markowego produktu turystycznego Powiatu Bielskiego „Smaki i smaczki”.

Wyżej wymienione działania, choć często nie są związane bezpośrednio z zabytkami, stanowią najlepszą formę pozytywnego oddziaływania na społeczeństwo i jego edukację, podejścia do regionalnej historii, co w przyszłości zaprocentuje zmianą podejścia do tematyki dziedzictwa i większym zaangażowaniem w ochronę i pielęgnację zabytków.

Załącznik nr 1 – Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków z terenu powiatu
(źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa - stan na 30 września 2020 r.)

* - korekta WKZ

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru
Bestwina	Bestwina	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	1577, XVIII	22/60 z 22.04.1960
		zespół pałacowy: - pałac - park	XIX w.	454/56 z 2.11.56 23/60 z 24.04.60
Buczkowice	Rybarzowice	młyn wodny z domem mieszkalnym	1866	A-527/87 z 27.10.87
Czechowice-Dziedzice	Bronów	kościół par. pw. NSPJ, ul. ks. Jana Kuntza 6	1874-1877	A/1605/95 z 4.05.95
		kaplica pw. Serca Jezusowego, ul. Alojzego Czyża	1831	865/68 z 19.06.68
		<i>szkoła, ob. dom nr 112 (nie istnieje)</i>	XVIII/XIX	26/60 z 24.02.60
		zagroda nr 19, - dom ze stajnią - stodoła, drewn.	XIX w.	866/68 z 19.06.68
	Czechowice-Dziedzice	kościół par. pw. św. Katarzyny, ul. Kopernika 42	1722-1729	254/49 z 24.11.49 29/60 z 24.02.60
		kaplica, obok kościoła par. pw. Wspomożenia Wiernych	XIX w.	867/68 z 19.06.68
		budynek dworca kolejowego, ul. Wolności 3-5	1853-1855, 1901-1902	A/407/13 z 2.08.13
		zespół pałacowy i folwarczny: - pałac - park	XVIII-XIX w.	28/60 z 24.02.60
		- folwark: - spichrz (d. dwór obronny) - rządcówka - <i>dom ogrodnika (nie istnieje)</i> - 2 czworaki (1 nie istnieje) - stajnia	1 poł. XVIII	A-1216/75 z 18.12.75
		dom, ul. Batorego 48	XVIII w.	27/60 z 24.02.60
		dom, ul. 1 Maja 48	XVIII w.	868/68 z 19.06.68
		zespół zabudowy Walcowni Metali Dziedzice, ul. Kochanowskiego: - hala walcowni blach - kompleks hal ciągarni-prasowni (3 segmenty) - hala odlewni z trawiarnią (2 segmenty)	- 1895, 1948, 1956 - 1916, 1928, 1936, 1951 - 1924, 1945	A-415/15 z 16.01.15

	Ligota	kościół par. pw. Opatrzności Bożej, ul. Bielska 35	1801	266/49 z 10.12.49 46/60 z 24.02.60
		dwór, ul. Woleńska 3	XVIII/XIX, XX	873/68 z 19.06.68
		dom nr 3	XIX w.	874/68 z 19.06.68
		<i>stodoła przy domu nr 10, drewn. (nie istnieje)</i>	XVIII w.	48/60 z 24.02.60
	Zabrzeg	kościół par. pw. św. Józefa	1782	A-344/52 z 18.02.52
		dom nr 1	XVIII w.	A/883/68 z 24.06.68
		dom nr 19	XIX w.	A/884/68 z 24.06.68
		dom nr 62	XVIII/XIX w.	A/885/68 z 24.06.68
Jasienica	Bielowicko	kościół fil. pw. św. Wawrzyńca, drewn.	1541, 1701	862/68 z 19.06.68, A-139/76 z 6.09.76, A-140/76 z 6.09.76
	Grodziec	plebania przy kościele św. Bartłomieja, ul. Kościelna 12	XVII-XIX w.	31/60 z 24.02.60, A-142/76 z 6.09.76
		kościół par. pw. św. Bartłomieja, ul. Kościelna*	1908-1910	A/371/12
		zespół zamkowy:	XVII-XIX w.	
		- zamek - park	1542-1580	R/369/52 z 20.10.52 A-141/76 z 6.09.76
		- oficyna	2 poł. XVIII w.	A-143/76 z 6.09.76
		- kaplica – ruiny - mostek kamienny w parku	XV, 2 poł. XVI XVIII w.	R/417/53 z 27.07.53 A-546/88 z 29.04.88
	Łłownica	dwór	1690	35/60 z 24.02.60 A-146/76 z 6.09.76
	Jasienica	kościół par. pw. św. Grzegorza, ul. Kościelna	1787, 1869, 1929	A-147/76 z 6.09.76
		plebania, ul. Kościelna 33	1786	A-148/76 z 6.09.76
		kościół ewangelicko-augsburski	1890, 1920	A/453 z 30.12.86
		cmentarz przykościelny		
		d. szkoła, ob. dom parafii ewangelickiej	1845-1850	A/351/11 z 16.09.11
		<i>dom nr 125 (nie istnieje)</i>	XVIII w.	869/68 z 19.06.68 A-149/76 z 6.09.76
	Mazańcowice	dom nr 10	1843	875/68 z 19.06.68 A-162/76 z 6.09.76
		kościół par. pw. św. Marii Magdaleny plebania z otoczeniem	1898-1901 1907-1910	A-471/16 z 15.01.16

		cmentarz kościelny		
	Międzyrzecze	cmentarz kościelny po spalonym kościele par. pw. św. Marcina	XVI w.	49/60 z 24.02.60 A-164/76 z 7.09.76
		kościół ewangelicki, par.	1866	A/123/04 z 15.10.04
		dom nr 21	XIX w.	878/68 z 24.02. 68 A-167/76 z 7.09.76
		dom nr 36	XIX, 1884	877/68 z 24.02. 68 A-168/76 z 7.09.76
		dom nr 53	XIX w.	879/68 z 24.02. 68 A-169/76 z 7.09.76
		dom nr 59	1842	880/68 z 24.06. 68 A-170/76 z 8.09.76
		dom nr 62	XVIII/XIX w.	885/68 z 24.06. 68 A-165/76 z 7.09.76
		dom nr 138	XIX w.	881/68 z 24.06. 68 A-171/76 z 8.09.76
		dom nr 143	XVIII w.	882/68 z 24.06. 68 A-172/76 z 8.09.76
		<i>stodoła przy domu nr 42 – (skreślona z rejestru)</i>	XVIII w.	50/60 z 24.03. 60 A-166/76 z 7.09.76
	Rudzica	kościół par. pw. św. Jana Chrzciela	XVIII, 1945-1946	52/60 z 3.03. 60 A-173/76 z 8.09.76
		plebania		53/60 z 3.03.60 A-174/76 z 8.09. 76
		dwór	1 poł. XVII, 1947	54/60 z 3.03. 60 A-175/76 z 8.09.76
Jaworze	Jaworze	układ urbanistyczny centrum wsi - zespół pałacowo-parkowy - zespół folwarku górnego - zespół folwarku dolnego - kościół i cmentarz par. rzym-kat. - kościół i cmentarz ewangelicki - rotunda	XVIII/XIX w.	A-521 z 1.10.87
		kościół par. pw. Opatrzności Bożej, ul. Wapienicka 119	1802	R/265 z 10.12.49, 42/60 z 24.02.60 A-155/76 z 6.09.76
		zespół kościoła ewangelickiego, pl. Kościelny 25: - kościół par. ewang.-augsb. - szkoła, ob. dom parafialny	1782-1786, 1851-1852, 1912 po 1831	A/229/08 z 17.12.2008

		- plebania - obora, ob. budynek gosp. - d. cmentarz przy kościele z brukowaną drogą okrężną - dom przedpogrzebowy „Marownia”, na obecnym cmentarzu grzebalnym	1780, 2 poł. XIX w. po 1780 2 poł. XIX w. 1880	
		d. szkoła i plebania, ul. Pałacowa 27	1829	38/60 z 24.02.60 A-151/76 z 6.09.76
		zespół pałacowy: - pałac - 2 oficyny - brama przy pałacu - park	1793	41/60 z 24.02.1960 A-154/76 z 6.09.76
		zabudowania na folwarku dolnym:	XVII-XIX w.	
		- budynek bramny	XVII w. (?)	40/60 z 24.02.60 A-153/76 z 6.09.76
		- czworak	XVIII, XIX w.	39/60 z 24.02.60 A-152/76 z 6.09.76
Kozy	Kozy	zespół pałacowy: - pałac - 2 oficyny	XVIII, XIX w.	R/447/56 z 2.11.56, 44/60 z 24.02.60, A-161/76 z 6.09.76
		- park - zabudowania gospodarcze (stodoła, stajnia, obora, spichrz)		4/47 z 29.11.47 R/482/56 z 2.11.56
		stodoła „Pod św. Florianem”	2 poł. XVII w.	(R/482/56) 45/60 z 2.02.61 oraz A-160/76 z 6.09.76
		dwór Grabowskich z ogrodem	poł. XIX w.	A-451/86 z 2.05.86
Porąbka	Czaniec	dwór obronny	XVII, XVIII w.	AK-11/Bi/3/K4/934 z 5.04.34, A-386 z 17.11.72 A-182/77 z 20.09.77
		ogród (park)		A/609/2020 z 25.02.2020
		aleja dworska		K.B.S.5-Bia-1/39 z 9.03.1939
		turbinownia w fabryce tektury	po 1880	A-492/87 z 27.03.87
		urządzenia hydrotechniczne		

	Kobiernice	ruiny zamku Wołek	poł. XIV w.	AK-11/Bi/1/Kr/34 z 20.09.34 A-159/76 z 6.09.76
		zespół dworski: - dwór - oficyna - park	pocz. XIX w.	A-387 z 17.11.72
	Porąbka	chata, ul. Palenica, (przysiółek Trzonka), drewn.-mur.*	k. XIX w.	A-631/92 z 15.12.92
		kaplica pw. św. Urbana, ul. Krakowska 5	1823-1827	A-509/18 z 16.02.15
Szczyrk	Szczyrk	kościół pw. św. Jakuba St., drewn., ul. Kolorowa 1	k. XVII w.	R/497/56 z 2.11.56, 57/60 z 3.03.60 oraz A-195/77 z 29.09.77 i z 30.03.78
Wilamowice	Pisarzowice	dwór, drewn., ul. Pańska 19	1706	A-391 z 17.11.72 A-283/78 z 20.03.78
	Stara Wieś	zespół kościoła parafialnego ze wzgórzem kościelnym: kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, ze starodrzewiem d. cmentarz przy kościele nowy cmentarz obok kościoła: - domek grabarza - stróżówka, tzw. wachciarnia d. szkoła par. z ogrodem, ob. Izba Regionalna (chałupa nr 169) wzgórze kościelne ze starodrzewiem	1522 XVI - pocz. XIX 1907 1907 1907 1787, 1862	A-475/16 z 31.03.16 571 z 30.04.34 A-363/78 z 17.10.78 A-691/93 z 4.05.93
		zespół dworski: - dwór - park	XVIII w.	A-393 z 17.11.72 A-298/78 z 20.04.78
	Bystra Śląska	zespół willi: - willa, tzw. Fałatówka - kapliczka - ogrodzenie - ruiny pracowni J. Fałata	1910	A-669/93 z 11.02.93
	Meszna	kaplica	1810	A-712/95 z 22.03.95
		ogrodzenie		

Załącznik nr 2 – obiekty zabytkowe o cechach uzasadniających objęcie ochroną prawną przez wpis do rejestru zabytków

Lp.	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie
KOŚCIOŁY				
1.	Buczkowice	Buczkowice	kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego	ok. 1910
2.		Rybarzowice	kościół par. pw. MB Pocieszenia	1868-1879
3.		Godziszka	kościół par. pw. MB Szkaplerznej	1914
4.	Czechowice-Dziedzice	Czechowice-Dziedzice	kościół par. pw. Wspomożenia Wiernych	1880
5.	Jasienica	Wieszczęta	kościół ewangelicko-augsburski	pocz. XX w.
6.	Kozy	Kozy	kościół par. pw. Świętych Szymona i Judy Tadeusza	ok. 1902
7.	Porąbka	Porąbka	kościół par. pw. Narodzenia NMP	1904-5
8.	Wilamowice	Dankowice	kościół par. pw. św. Wojciecha	1897-98
9.		Heczmarowice	kościół par. pw. św. Urbana	ok. 1870
10.		Wilamowice	kościół par. pw. Św. Trójcy	1923-35, 1960
11.	Wilkowice	Bystra	kościół par. pw. Najświętszego Serca NMP	
12.		Wilkowice	kościół par. pw. św. Michała	1888-89
PLEBANIE				
13.	Czechowice-Dziedzice	Ligota	plebania przy kościele par. pw. Opatrzności Bożej	1890
INNE				
14.	Porąbka	Porąbka	zaporę wodną	1923-1937
15.		Czaniec	młyn „amerykan” w zespole Fabryki Tektury	XIX w.
16.		Kobiernice	spichlerz w zespole folwarcznym	k. XIX w.

17.	Bielsko-Biała	Bielsko-Biała	pawilon nr 1 (budynek oficerski) w Zespole Szpitala Pediatrycznego, ul. Sobieskiego	1894-1895
18.	Jasienica	Landek	zespół dworsko-parkowy, ob. Zakład Doświadczalny Gospodarki Stawowej PAN w Gołyszach, Gospodarstwo	przed 1836
19.		Mazańcowice	zespół dworsko-parkowy wraz z gorzelnią i wozownią	k. XVIII w., XIX/XX w.
20.	Wilamowice	Pisarzowice-Krzemień	Dwór	k. XIX w.
21.		Dankowice	dwór w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym „Dziadowizna”	pocz. XX w.
22.		Dankowice	zespół dworsko – parkowy, ul. św. Wojciecha 1	XVIII w., przeb. w XIX
23.	Wilkowice	Bystra	budynek „Dyrektorówki” w dawnym zespole sanatoryjnym, ul. Fałata 1, (ob. Specjalistyczny Zespół Chorób Płuc i Gruźlicy)	pocz. XX w.